

U N I W E R S Y T E T Z I E L O N O G Ó R S K I

Relacje

Studia z nauk społecznych

nr 6/2018

REDAKTOR NACZELNY

Zdzisław Wołk

Zielona Góra 2019

RADA NAUKOWA

Marek Furmanek (przewodniczący), Mirosław Chałubiński, Krystyna Ferenz, Grażyna Gajewska,
Ирина Алексеевна Горьковая, Zbigniew Izdebski, Mariusz Kwiatkowski, Hanna Liberska, Margarida Dias Picinho
Andrzej Radziejewicz-Winnicki, Tatiana Rongińska, Maciej Słomczyński, Maria Zielińska

SKŁAD KOLEGIUM REDAKCYJNEGO

Redaktor Naczelny

Zdzisław Wołk

Redaktor tomu

Andrzej Zygađło

Redaktorzy tematyczni

Dorota Bazuń

Krzysztof Zajdel

Sekretarz Redakcji

Andrzej Zygađło

Redaktor statystyczny

Edyta Mianowska

ADRES REDAKCJI CZASOPISMA

Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii
Al. Wojska Polskiego 69, 65-762 Zielona Góra
e-mail: redakcja@wpps.uz.zgora.pl
www.relacje.wpps.uz.zgora.pl

REDAKCJA

Ewa Popiłka

REDAKCJA TECHNICZNA

Arkadiusz Sroka

PROJEKT OKŁADKI

Marta Surudo

Czasopismo recenzowane, lista recenzentów dostępna na stronie
<http://www.relacje.wpps.uz.zgora.pl>

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2019

ISSN 2543-5124

OFICyna WYDAWNICZA UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel./faks (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, e-mail: sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Od Redakcji 5

I. STUDIA I REFLEKSJE TEORETYCZNE

Ryszard Zaradny, Koncepcje władzy – okres przedoświeceniowy. 9

Igor Radziejewicz-Winnicki, Andrzej Radziejewicz-Winnicki, Szkoła wobec wzrastających oczekiwań prozdrowotnej kompetencji pedeutologii (aktualna rola nauczyciela w dobie medycyny spersonalizowanej) 21

Sandra Reterska-Tkaczyk, Innowacyjność edukacji medialnej (nowych technologii) w podnoszeniu jakości kształcenia wczesnoszkolnego 33

Dinh Xuan Khoa, Pham Minh Hung, Model zarządzania wietnamską uczelnią publiczną w kontekście współczesnych uwarunkowań globalnych 41

Dang Hoai Thu, The application of Information Technology to Human Resource Development for culture and art in the Fourth Industrial Revolution. 57

Trần Thị Thu Nhung, Morality education for adolescent children in families in Hanoi, Vietnam today 65

Nguyen Nhu An, Nguyen Van Hai, Coordination between schools, families and society in juvenile reproductive health education for high school students 79

Hoang Thi Yen, The transition from a state-owned collective farm to Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company from 1997 to 2010. 87

Nguyen Van De, Nguyen Thi Thu Hang, The role of high school teachers in Vietnam in the context of international integration. 97

Katarzyna Gabała-Wdowiak, Subiektywna analiza włoskiego kapitału społecznego (na podstawie *Demokracji w działaniu* Roberta Putnama) 113

Do Tran Phuong, The role of symbol in the faith of Catholicism (Case study of churches in Hanoi capital) 129

II. LUDZIE. WYDARZENIA. RECENZJE

Renata Tomaszewska-Lipiec, *Praca zawodowa – życie osobiste. Dysonans czy synergia?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2018 (Zdzisław Wołek) 149

Urszula Jeruszka, *Problematyka zatrudnialności. Aspekty pedagogiczne*, Wydawnictwo „DIFIN”, Warszawa 2019 (Zdzisław Wołek) 153

OD REDAKCJI

Przedkładamy do lektury kolejny numer „Relacji” z nadzieją, że zostanie przyjęty życzliwie. Szeroka formuła tematyczna pisma umożliwi publikowanie w nim artykułów osób reprezentujących różne dyscypliny nauki. W numerze szóstym zostały więc zamieszczone teksty zróżnicowane pod względem tematycznym. Także podobnie jak w poprzednich numerach doświadczenie naukowe Autorów jest również bardzo różne. Są więc teksty uznanych badaczy, jak też osób debiutujących. Naszym dążeniem jest umożliwienie publikowania tekstów przez wszystkich, niezależnie od doświadczenia i pozycji naukowej. Jednym z celów jest, oprócz upowszechniania wyników badań naukowych, także stwarzanie możliwości zamieszczania tekstów przez osoby startujące w obszarze nauki, doskonalące swój warsztat pisarski.

W numerze szóstym „Relacji” znalazły się m.in. kolejne artykuły autorów wietnamskich. Jest to następstwo coraz intensywniej rozwijającej się współpracy Uniwersytetu Zielonogórskiego z uczelniami wietnamskimi. Współpraca ta w coraz znacznym zakresie dotyczy nauk społecznych, szczególnie wpisują się w nią pracownicy Katedry Pedagogiki Społecznej. Ogromne zasługi w tym obszarze ma niestrudzony dr hab. Cao Long Van prof. UZ z Wydziału Fizyki i Astronomii UZ. W rezultacie działań Prof. Cao Long Vana dotychczasowa współpraca Uniwersytetu Zielonogórskiego z wieloma uczelniami wietnamskimi, początkowo prowadzona w obszarze nauk ścisłych, była systematycznie poszerzana, najpierw o dziedziny artystyczne, a od kilku lat także o nauki społeczne. Doktor hab. Cao Long Van prof. UZ za zasługi dla nauki wietnamskiej został w tym roku doktorem honoris causa Uniwersytetu w Vinh (Wietnam), czego serdecznie Profesorowi gratulujemy i życzymy dalszej wytrwałości przy realizowaniu licznych przedsięwzięć, których nieustannie się podejmuje.

Zapraszając do studiowania szóstego numeru „Relacji”, wyrażamy nadzieję, że zamieszczone w nim teksty trafią w oczekiwania Czytelników. Traktujemy „Relacje” jako forum wymiany doświadczeń naukowych, płaszczyznę prezentowania rezultatów badań przez osoby reprezentujące różne dyscypliny z obszaru nauk humanistycznych i społecznych, prezentujące różne podejścia metodologiczne. Zapraszamy do zamieszcza-

nia na łamach naszego pisma opracowań naukowych, raportów z badań, opracowań polemicznych i dyskusyjnych, a także recenzji nowych publikacji i informacji o ważnych wydarzeniach naukowych.

Wyrażamy nadzieję, że nasze czasopismo z czasem będzie uznaną platformą, miejscem prezentacji i wymiany myśli i poglądów naukowych, co jednak zależy od zamieszczanych w nim tekstów. „Relacje” ukazują się także w wersji elektronicznej, co umożliwia szerszy odbiór zamieszczanych w piśmie artykułów i tym samym możliwość autoprezentacji badaczy oraz upowszechnianie wyników ich badań.

Życzymy dobrej lektury.

Redakcja

I
Studia i refleksje
teoretyczne

Ryszard Zaradny

Uniwersytet Zielonogórski

KONCEPCJE WŁADZY – OKRES PRZEDOŚWIECENIOWY

Zasadniczą kategorią pojęciową w organizacji społeczeństw jest władza¹. Problem władzy pojawił się prawdopodobnie wraz z nastaniem ludzkości, jest bowiem związany z kierowaniem, panowaniem i kontrolą nad innymi ludźmi. W grupie zawsze pojawiała się osoba, która poprzez autorytet wynikający z siły bądź mądrości zdobywała pozycję dominującą w tej społeczności. Toteż myśliciele od zarania ludzkiej cywilizacji zajmowali się tym problemem niezależnie od położenia geograficznego i kształtowania się kulturowego. Koncepcje te w mniejszym lub większym stopniu miały konotacje teistyczne.

We wczesnym okresie rozwoju cywilizacji niezrozumiałe dla człowieka żywioły przyrody były spersonifikowane w uosabiających je siłach nadprzyrodzonych, czyli bóstwach, które miały mieć decydujący wpływ na losy ludzi. W ich świadomości występowanie tych naturalnych zjawisk w przyrodzie – korzystnych bądź niekorzystnych – stanowiło odzwierciedlenie relacji z bóstwami będącymi rezultatem postępowania ludzi, tworząc tym samym katalog dobrych i złych uczynków, za które spotykała ich nagroda bądź kara. Bóstwa pełniły także różnorodne funkcje opiekuńcze wobec człowieka determinujące konieczność zabiegania o ich przychylność. Natomiast z chwilą pojawienia się różnorodnych zorganizowanych grup społecznych z wyodrębnioną hierarchiczną strukturą bóstwa poczynają zmieniać swój charakter, stając się opiekunami władzy i państwa, które powstały z ich woli.

W starożytnym Egipcie protektorem władzy monarszej został bóg Ozyrys, który był utożsamiany z wiecznym odradzaniem się i obumieraniem przyrody. Oprócz niego opiekunem panującego został dotychczasowy bóg słońca Horus, którego imię weszło do oficjalnego tytułu władcy Egiptu. Następnie opiece boga słońca Re oddane zostało państwo, później kult boga tebańskiego Amona związane z kultem boga Re i wykreowano boga Amon-Re, stwórcy świata i opiekuna Egiptu. W miarę utrwalania się władzy państwowej ewoluowała też idea o bogu-władcy – faraona, który w swym ręku piastował godność najwyższego kapłana, wodza i sędziego. W rezultacie w Egipcie wykształcił się ustrój polityczny, który miał charakter despotycznej monarchii teokra-

¹ W literaturze przedmiotu, w celu uporządkowania problemów teoretycznych, wyróżnia się pięć podstawowych typów definicji władzy: behawioralne, teleologiczne, instrumentalne, strukturalne i władzy jako wpływu. Zob. Wiatr 1999, s. 110; Chmaj, Żmigrodzki 1996, s. 112-115; Andrzejewski, Deszczyński, Gołata 1991, s. 30; Ryszka 1989, s. 83-87.

tycznej z faraonem na czele. Oficjalne tytuły faraona opiewały jego boskość, nazywając go między innymi Horusem, to znaczy dziedzicem boga Horusa na tronie egipskim, a także synem boga słońca.

Sama koncepcja boskości monarchy przechodziła ewolucję. Na początku okresu dynastycznego władca był ucieleśnieniem najwyższego bóstwa, następnie traktowano króla jako regenta ziemskiego, odpowiedzialnego przed swym bogiem-ojcem za powierzone mu przez niego zadania. W okresie Nowego Państwa (XVI-XI w. p.n.e.) stan kapłański stał się taką potęgą ekonomiczną i polityczną, że przewodniczący najwyższego kolegium kapłańskiego, arcykapłan Amona, począł w praktyce odgrywać rolę równą faraonowi. Mimo tego zawsze uważano faraona za dobrego i wielkiego boga, który nie umiera, lecz zachodzi poza swój wieczny horyzont (Kornatowski 1949, s. 23). Uosabiał ład tak w przyrodzie, jak i w społeczeństwie – był zaprzeczeniem wszelkiego chaosu. Uchodził za sprawcę i przyczynę regularności zjawisk, które zapewniały plony rolnikom, warunek egzystencji ludzi i państwa (Morenz 1972, ss. 112 i n.).

Przekonanie o boskości władcy oraz przeświadczenie, że każdy rozkaz faraona jest poleceniem boga, miały budzić szacunek i lęk u poddanych, tym bardziej że faraonowie z rozmysłem wywoływali bojaźń wśród ludności przed władzą (Seidler 1985, s. 75; Morenz 1972, s. 112 i n.). Zasadą bezwzględności kierować się mieli również urzędnicy wykonujący swoje czynności w imieniu faraona. Ideałem bowiem oficjalnej doktryny było utrzymanie ludu w pokorze i posłuszeństwie. Obowiązywało też przeświadczenia o doskonałości ustroju, przekazywanego tradycją z ojca na syna, co miało gwarantować trwałość systemu (Śmieszek 1924, s. 19, za Seidler 1985, s. 76).

Władca Babilonii Hammurabi (1811-1750 p.n.e.) opierał swe rządy na scentralizowanej administracji. Jednocześnie zapewnił naczelną pozycję bogu ogólnopanstwowemu w politeistycznym panteonie (Saggs 1973, ss. 72 i n.). Jego celem i zarazem powinnością było zagwarantowanie niezmienności i stabilności stosunków społecznych. Służył temu wykuty w diorycie tak zwany *Kodeks Hammurabiego*, który miał zostać wręczony mu przez boga Szamasza, odwołując się przy tym na wolę bogów Anu i Enlil, którzy nakazali mu ogłosić te prawa. Natomiast stanie na straży przestrzegania tego porządku prawnego król przekazał kapłanom.

W miarę utrwalenia się przekonania o boskim pochodzeniu prawa stopniowo kształtowała się też idea o boskości władcy, czyli system teokratyczny. Władcy ukształtowani przez bogów na swoje podobieństwo wprowadzeni zostali do panteonu bóstw i stali się jedynymi pośrednikami między ludźmi a bóstwami mogącymi zapewnić swojemu ludowi przychyłność nieba. Zewnętrzna oznaką boskości władcy było przybieranie insygniów należnych bogom, stawianie im ołtarzy, składanie za życia ofiary, a po śmierci kontynuowanie boskiego kultu monarchy. Wpłynęło to też na zmianę wierzeń religijnych, pierwotne bowiem bóstwa z oficjalnego panteonu, uosabiające siły przyrody, przekształciły się w opiekunów władzy królewskiej i państwa oraz w symbole pojęcia

sprawiedliwości i władzy. Świecka władza króla stapiała się z władzą boga, władza polityczna z władzą religijną – stąd polecenia królów traktowano jako prawa boskie, a opór przeciwko władzy równał się zniewadze bogów (Seidler 1985, s. 65; Stępień 2000, s. 22).

W późniejszym okresie, w kręgu kultury śródziemnomorskiej i demokracji ateńskiej, chociaż uznawano znaczenie woli bogów na losy człowiecze, to wypełnianie funkcji władczych przybrało już charakter bardziej ziemski. Według Platona (427-347 p.n.e.) twórcą państwa był człowiek, które powstało, gdy jednostki nie były w stanie samodzielnie zaspokoić własnych potrzeb. Zbudowane zostało na kształt organizmu, hierarchicznie i w sposób stanowy, w którym każdy obywatel ma w nim wyznaczone miejsce. Dla Platona pełnienie funkcji władczej związane było z mądrością, a ta była według niego atutem filozofów. W *Państwie* pisał, iż

Jak długo [...] albo miłośnicy mądrości nie będą mieli w państwach władzy królewskiej, albo ci dzisiaj tak zwani królowie i władcy nie zaczną się w mądrości kochać uczciwie i należycie, i pókad to się w jedno nie zleje – wpływ polityczny i umiłowanie mądrości – a tym licznym naturom, które dziś idą osobno, wyłącznie tylko jednym albo wyłącznie drugim torem, drogi się nie odetnie, tak długo nie ma sposobu, żeby zło ustało, kochany Glaukonie, nie ma ratunku dla państw, a uważam, że i dla rodu ludzkiego (Platon 2003, s. 177).

Dostrzegał też niebezpieczeństwo związane z ambicjami niektórych ludzi do pełnienia władzy niezależnie od ich predyspozycji², ponieważ „jak który nie może zostać wodzem naczelnym, to będzie i sierżantem; jak nie może sobie zdobyć uznania u ludzi większych i poważniejszych, to się zadawała honorami ze strony mniejszych i lichszych, bo u niego pożądanie szczytów dochodzi do szczytu” (Kołakowski 2004, s. 178-179).

Rządy powinni piastować ludzie najrozsądniejsi i najstarsi (od 50 roku życia) i to najwyżej przez dwadzieścia lat, wyznaczeni w drodze demokracji bezpośredniej, pośredniej oraz odgórnego nominowania.

Posłannictwem państwa jest zapewnienie harmonijnego ustroju państwa poprzez przestrzeganie prawa moralnego. Działanie państwa jest totalne, obejmuje wszystkie dziedziny życia. W platońskiej koncepcji państwa brak jakiegokolwiek sfery życia prywatnego, istotne jest tylko ścisłe przestrzeganie nakazów i zakazów państwa.

Jego uczeń, Arystoteles (384-322 p.n.e.) uważał, że państwo jest naturalną i najdoskonalszą formą organizacji życia społecznego. Głosił, iż „władanie i podleganie władzy należy [...] do rzeczy nie tylko koniecznych, ale i pożytecznych. [...] zawsze lepsze jest panowanie nad lepszymi podwładnymi [...]. Dzieło bowiem wykonane przez doskonalsze istoty jest doskonalsze, gdzie zaś jedna władza, a druga słucha, dzieło jest

² L. Kołakowski uznaje pojęcie władzy w szerszym znaczeniu, bowiem „teorie, wedle których wszystko w ludzkich poczynaniach podporządkowane jest pragnieniu władzy, wszystkie nasze motywacje pochodzą z dążenia do władzy w jej najrozmaitszych formach; o cokolwiek zabiegamy – zabiegamy naprawdę o władzę, to jest źródłowa energia ludzkiego życia. Ludzie pożądają bogactw, bo bogactwo daje im władzę zarówno nad rzeczami, jak i do pewnego stopnia – czasem znacznego – nad innymi ludźmi”. Zob. Kołakowski 2004, s. 9-16.

w pewnej części tworem jednej i drugiej” (Arystoteles 1964, s. 11-12). Celem państwa jest szczęśliwe życie jego obywateli. Arystoteles ściśle wiąże pojęcie państwa z pojęciem aparatu władzy. Dlatego też ustroj „określa porządek władz w państwie i sposób ich podziału, stwierdza, co jest czynnikiem decydującym w państwie i jaki jest cel każdej wspólnoty; prawa natomiast, niezależnie od tych postanowień, decydujących o charakterze ustroju, podają normy, według których powinni władać rządzący i trzymać na wodzy tych, którzy by je przekraczali” (Arystoteles 1964, s. 149). Za idealne formy państwa Arystoteles uznał monarchię, czyli jednowładztwo, które ma na uwadze dobro ogółu – ma najwięcej zalet, gdyż osoby zajmujące się sprawami państwowymi są wybierani ze względu na bogactwo i wartość moralną – cnotę, a to jest gwarantem dobrych rządów. Następnie arystokracja, czyli rządy niewielu sprawowane przez najwybitniejsze jednostki dla najlepszego pożytku państwa, cechą ich jest praworządność, która polega na posłuszeństwie wobec istniejących praw oraz politeja, czyli rządy obywateli. Natomiast tyranję, oligarchię i demokrację uznał jako systemy zwyrodniałe.

Cechą demokracji jest zasada równości i wolności. Arystoteles postrzega je jako słabość tego systemu, konsekwencją wolności jest bowiem to, iż każdy może żyć według własnego planu i dąży do tego, by nie podlegać nikomu równości to, że zarówno biedni, jak i bogaci, nie górują jedni nad drugimi, ani też nie skupiają jednostronnie całej władzy, lecz są sobie równi (Arystoteles 1964, s. 159). Nie sprzyja sprawności demokracji wybieranie urzędników spośród wszystkich, obsadzanie urzędów państwowych w drodze losowania, brak możliwości piastowania niektórych urzędów więcej niż parę razy, władza zgromadzenia ludowego, które rozstrzyga we wszystkich sprawach, płacenie wynagrodzeń za udział w zgromadzeniach ludowych, sądach, za piastowanie urzędów.

Bliskie poglądów Arystotelesa na funkcjonowanie państwa miał Marek Tulliusz Cynceron (106-43 p.n.e.), który także uważał, że monarchia jest najlepszym ustrojem spośród występujących w państwie, w których „rządy powierza się jednostce, niewielkiemu kolegium albo ogółowi obywateli” (Cynceron 1999, s. 27). W monarchii, nawet najbardziej sprawiedliwej, o wszystkim decyduje jeden człowiek i obywatele nie mogą troszczyć się o siebie wspólnie. Podobnie rządy elit wykluczają z życia publicznego wszystkich pozostałych. Wreszcie „gdy władza lud, nawet praworządny i pełen umiaru, z powszechnej równości wynikają krzywdy, ponieważ nie uwzględnia się żadnej hierarchii” (Cynceron 1999, s. 27), tam bowiem gdzie „jednakowo traktuje się ludzi wybitnych i zwykle miernoty [...] mamy do czynienia z karykaturą równości” (Cynceron 1999, s. 31). Jednakże ideałem dla niego była „czwarta stanowiąca przemyślane i harmonijne połączenie elementów wziętych z trzech wzorcowych postaci ustroju”, ponieważ „chciałoby się mieć w Rzeczypospolitej zwierzchność podobną do władzy królewskiej, zachować na stałe wpływy elit, a pewne kwestie pozostawić do rozstrzygnięcia ogółowi” (Cynceron 1999, s. 38). Jednakże Cynceron w chwili zagrożenia lub przełomowym dla państwa momencie odchodzi od koncepcji harmonijnej równowagi władz na

rzecz „doskonałego pod każdym względem męża stanu” (Seidler 1985, s. 148). Cynceron pozostawał pod wrażeniem historii państwa rzymskiego, będąc zapatrzonym w starorzemskie instytucje i zwyczaje. „Nasze państwo nie zostało ukształtowane przez genialną jednostkę, lecz doskonałiło się dzięki staraniom wielu mądrych ludzi; formowało się nie tyle za jednego pokolenia, co przez kilka wieków” (Cynceron 1999, s. 41). Na nich opierał wizję przyszłości oraz zasady współczesnego mu ustroju republikańskiego. Czynnikiem immanentnie tkwiącym w zjawisku państwa i prawa jest władza wynikająca nie tylko z logicznego myślenia, lecz pochodząca również z porządku prawa natury. To natura zhierarchizowała cały świat, w tym świat pojęć i zachowań człowieka, w płaszczyźnie politycznej znajdując wyraz w dziele ustanowienia władzy. „Nic tak nie odpowiada zasadom i wymogom przyrodzenia [...] jak władza. Bez niej nie może ostać się ani rodzina, ani państwo, ani naród, ani rodzaj ludzki jako całość, ani ogół stworzonych istot, ani nawet wszechświat” (Cynceron 1999, s. 114). Władza państwowa, najpełniej reprezentowana przez organy zwierzchnie, symbolizuje jedność i godność społeczeństwa, w tym każdej jednostki z osobna. Uważał, iż państwo to moralna społeczność, zbiorowisko ludzi związanych prawami i obowiązkami, to sprawa i dobro obywateli (Cynceron 1999, s. 149).

W innym rejonie świata w Chinach w V w. p.n.e. powstał konfucjanizm, system filozoficzno-religijny (Yao 2009, s. 1). Okazał się on najtrwalszą doktryną na świecie o imponującym dorobku kulturowym. Twórcą był Konfucjusz (551-479 p.n.e.) oraz najwybitniejsi jego uczniowie-kontynuatorzy – Mencjusz (372-289 p.n.e.)³ i Xunzi (298-238 p.n.e.)⁴. System ten nadal kształtuje mentalność społeczności tego rejonu świata (Jarema 2012, s. 46).

Podstawą ładu społecznego w tej doktrynie jest rodzina będąca bazą w strukturze idealnego państwa (Gawlikowski 2009, s. 80). Tradycyjna chińska rodzina miała składać się z głowy rodu oraz hierarchicznie podporządkowanej mu reszty członków rodziny. Mąż, a tym samym ojciec, miał władzę absolutną, jednakże w swych działaniach zawsze powinien był kierować się cnotą. Musiał również posiadać największą wiedzę o Niebiańskim Porządku⁵, który dotyczył rodziny. Pozostali krewni byli zobowiązani,

³ Uczeń Konfucjusza. Był uważany za „drugiego mistrza” konfucjanizmu. Bez niego doktryna nie stałaby się dominującą w kulturze chińskiej. Mengzi uzupełnił doktrynę Kongzi o metafizyczny wymiar. Stworzył własne dzieło „Mengzi”, które w późniejszych latach włączono do Czeroksięgu. Podobnie jak *DIALOGI KONFUCJAŃSKIE*, dzieło Mencjusza to zbiór dysput z uczniami, władcami oraz oponentami. Por.: Konfucjusz 2008b, s. 4.

⁴ Uczeń Konfucjusza. Urodził się w państwie Zhao. W wieku 50 lat udał się na dwór cesarski do państwa Qiu, gdzie został uznany za najznakomitszego uczonego. Z powodu zawitych intryg opuścił dwór i udał się do miasta Lanjing, gdzie został sędzią. Po zamachu na lokalnego władcę, był zmuszony ponownie zmienić miejsce zamieszkania. Prowadził własną szkołę. Xunzi był autorem dzieła zatytułowanego *Mistrz Xun*. Por.: Mencjusz, Xunzi 1999.

⁵ Niebiański Spokój/Niebiański Porządek to projekt, jaki Niebo kierowało do społeczeństwa, aby świat żył w pokoju i harmonii ze wszystkimi istotami, przy czym Niebo nie miało mocy stwórczej, jak w chrześcijaństwie. Ludzie poprzez swoją dobroć i etyczność, powinni byli zrealizować Niebiański

aby podporządkować się woli ojca, nawet jeśli uznali jego postępowanie, czy interpretację woli Nieba⁶ za niewłaściwą (Tworuszka 2009, s. 42-47). Konfucjusz uważał, że brak posłuszeństwa wobec osoby hierarchicznie wyższej, był większym przeciwstawianiem się Niebu, niż niewłaściwe zrozumienie jego woli. Człowiek zawsze miał się podporządkowywać autorytetowi. Głowa rodziny, dzięki posiadanej wiedzy oraz cnocie (*de*⁷), miała dbać, by klan rozwijał się w harmonii, z poszanowaniem zasady humanitaryzmu. Idea ta wykluczyła pluralizm polityczny. Rodzina, która tego nie przestrzegała, prędzej czy później, się rozpadła (Wójcik 1995, s. 25-27).

W kulturze konfucjańskiej głównym zadaniem władcy – człowieka szlachetnego – było dążenie do osiągnięcia jak największego dobra dla jego poddanych i tak jak ojciec rodziny – władzę sprawuje w sposób autokratyczny. Poddani winni są mu całkowite posłuszeństwo, a władca zapewnia im poczucie bezpieczeństwa, umożliwienie osiągnięcia stosunkowego dobrobytu itd. Władca, by móc sprawnie rządzić swoim państwem, musi zdobyć zaufanie swego ludu (Konfucjusz 2008a). Państwo funkcjonuje podobnie jak rodzina (państwo w miniaturze) (Gawlikowski 2009, s. 80), a polityka przedłużeniem etyki rodzinnej (Gawlikowski 2009, s. 80). Na czele państwa powinien stać odpowiednik ojca w rodzinie – osoba mądra i cnotliwa, która powinna była posiadać władzę absolutną. Jednak dzięki swojej cnotliwości oraz wiedzy, władca nie nadużywałby władzy do osiągnięcia swoich lub też niewłaściwych celów (Kunstler 1983, s. 125). Władca utożsamiał się z Synem Nieba⁸.

W chińskiej historii myśli społeczno-polityczne rządy zostały oparte na zasadach moralnych i na wzorcach osobowych (na prawie obyczajowym) (Augustyniak 2012, s. 263) w przeciwieństwie do kultury europejskiej opierającej się na rządach prawa. Konfucjusz uważał, że prawo mogło mieć negatywny wpływ na państwo. Mogło ogra-

plan. Konfucjusz mawiał, że „kto przeciw Niebiosom występuje, temu nie pomogą do duchów opiekuńczych modły”. Rozpoznanie planu Nieba możliwe było przez dobroć, której można się nauczyć, oraz harmonię, którą można osiągnąć poprzez wiedzę. Aby ją osiągnąć, należało żyć według doktryny Złotego Środka, która mówiła, iż człowiek powinien być zrównoważony, a jego życie zharmonizowane. Aby spełnić Niebiański Spokój, należało realizować swoją rolę w społeczeństwie, zgodnie ze swoim miejscem w hierarchii – na czele państwa stał władca, który posiadał władzę absolutną (weg tzw. Pięciu Powinności konfucjańskich). Por.: Konfucjusz, 2008a, s. 7-25.

⁶ Niebo to najważniejsze pojęcie doktryny konfucjańskiej. Wywodziło się ze starych wierzeń chińskich. Niebo to bezosobowy twór powstały ze wszystkich ludzi godnych, którzy odeszli już z tego świata. Przodkowie każdego pokolenia jako jeden byt absolutny, kierowali losami tego świata. Niebo miało dawać gwarancję harmonii między tym, co metafizyczne a tym, co fizyczne. Konfucjaniści wierzyli, że każda dynastia do swojego panowania potrzebuje mandatu od Nieba. Było ucieleśnieniem i źródłem zasad moralnych. Por.: Konfucjusz 2008a, s. 17-21.

⁷ *De*, w doktrynie konfucjańskiej cnota, wartość moralna, nie była to cecha charakteru, lecz konkretny czyn, osiągnięty cel. Cnotę można było nabyć w praktyce, ponieważ nie była cechą, z którą człowiek się rodzi. Ale nie wystarczyła wiedza, przez przeczytanie o odwadze w książce nie stanie się odważnym, był to wzorzec do naśladowania. Por.: Yao 2009, s. 100-123.

⁸ Syn Nieba mógł być tylko jeden. Konfucjusz, mówiąc o nim, nawiązywał do paremii „na niebie nie może być dwóch słońc”. Por.: Augustyniak 2012, s. 265-273.

niczać władcę, co skutkowałoby osłabieniem jego pozycji, ludzie bowiem opierając się na prawie, mogliby kwestionować słuszność postępowań cesarza.

Na gruncie europejskim wraz ze zmianą dominującej aksjologii, odejścia od starożytnych mitologii i narzucenia zasad chrześcijańskich, monoteistycznego teocentryzmu, zmieniła się też wizja władzy. Według wczesnośredniowiecznego myśliciela św. Augustyna z Hippony w każdym kraju istnieją dwie wspólnoty-państwa: państwo Boże i państwo świeckie. Państwo ziemskie jest środkiem zaradczym, ze względu na swoje wewnętrzne uporządkowanie i prawa, przeciw zepsuciu moralnemu (np. cesarstwo rzymskie) i może sprawiać, że ludzie nie będą się bardziej pograżać w grzechu, stwarzając warunki zewnętrznego pokoju i bezpieczeństwa. Chrześcijanie powinni być posłuszni każdej władzy, nawet tyrańskim władcom, każda władza pochodzi bowiem od Boga. Władcy zobowiązani są jednak do ustanawiania prawa zgodnego z prawem Bożym, a także do surowego karania tych, którzy przeciwko temu prawu występują (Gilson 1962, s. 215-224). Ci, którzy posiadają większą wiarę, są również lepszymi ludźmi, dlatego lepiej służą państwu, a przez to również ludziom. Władca jest jednak nie tylko sługą bożym, ale też synem Kościoła, toteż ma obowiązek zabiegać o jego rozszerzenie.

Średniowieczna chrześcijańska koncepcja władzy została sformułowana przez Tomasza z Akwinu⁹. Koncepcję swoją wywodził z teorii organicystycznej. W perspektywie transcendentnej

w świecie ciał pierwsze z nich, mianowicie niebieskie kieruje według porządku Bożej opatrności innymi ciałami, natomiast wszystkimi kieruje stworzenie rozumne. Również w człowieku dusza kieruje ciałem, zaś w duszy rozum kieruje sferą popędu i pożądania. Także wśród członków ciała, jeden z nich – serce i głowa – jest główny i porusza pozostałe. Zatem wszędzie tam, gdzie jest wielość, musi być czynnik rządzący (Św. Tomasz z Akwinu 1984, s. 136).

Prowadząc rozważanie na temat władzy sprawiedliwej i niesprawiedliwej, dochodzi do konkluzji, iż „Królem jest ten, kto jako jeden rządzi społecznością miasta lub kraju, dla jej dobra wspólnego” (Św. Tomasz z Akwinu 1984, s. 137). W dalszych rozważaniach nad władzą w różnych jej postaciach – rządy jednostki (króla lub tyra), arystokracji, oligarchii lub arystokracji – na uwagę zasługuje konstatacja, że „siła zjednoczona skuteczniej osiąga cel, niż kiedy jest rozproszona lub podzielona: kiedy wielu złączy się razem, pociągną to, czego nie potrafią ruszyć z miejsca podzieleni na poszczególne partie” (Św. Tomasz z Akwinu 1984, s. 138)¹⁰.

⁹ Trzeba pamiętać, że poprzedzały ją inne koncepcje. Św. Paweł głosił, iż „nie masz władzy, która by nie pochodziła od Boga. A tam, gdzie jest jakaś władza, przez Boga została ustanowiona”, przy czym ludzie mogą robić z niej zły lub dobry użytek. Zob. Św. Paweł Apostoł 1983, s. 286. Natomiast Św. Augustyn głosił teorię dwóch państw – państwa bożego i państwa ziemskiego, a także papieża Gelazego I „dwóch mieczy”, czy też koncepcje boskiego pochodzenia władzy cesaropapistycznej i papalizmu. Zob. Baszkiewicz 1998, s. 109-138 i 216-225; Knowles, Obolensky 1988, s. 131-145.

¹⁰ Podobną tezę głosił także Machiavelli (1984, s. 165-166).

Kwintesencją koncepcji dotyczących władzy okresu włoskiego humanizmu był Niccollo Machiavelli. Ustanowił cezurę pojmowania polityki i władzy¹¹. Nawiązując do tradycji antycznych, umiejscowił władzę w rygorach ziemskich, odstępując od gloryfikowanej koncepcji władcy z „Bożej łaski”. Nadał mu cechy ludzkie a powodzenie bądź klęska uzależnione były od cech osobowościowych.

Niccollo Machiavelli opowiadał się za republikańską formą władzy, nawiązując bowiem do tradycji Arystotelesa i Cyncerona, a więc monarchii, rządów optymatów i rządów ludu – twierdził, iż są „bardziej trwałe od monarchii i dłużej dopisuje im szczęście; dzięki różnorodności usposobień swych obywatele dostosowują się one łatwiej do zmienności czasów” (Machiavelli 1984, s. 212). Jednakże zdawał sobie sprawę, iż w wyjątkowych sytuacjach konieczna jest też dyktatura (Machiavelli 1984, ss. 139-140, 146, 148-150). Tym niemniej władza miała zawsze postępować tak, aby „zwycięzać i utrzymać państwo, wtedy środki będą zawsze uważane za godziwe i przez każdego chwalone, gdyż tłum pójdzie zawsze za pozorami i sądzi według wyniku, a na świecie nie ma jak tylko tłum, mniejszość bowiem nie liczy się, kiedy opinia większości wspiera się na autorytecie państwa” (Machiavelli 1984, s. 86). Uznany za propagatora skutecznego działania władzy jednak uważał, iż „Nieszczęśliwi są [...] władcy, którzy dla podporządkowania sobie wrogiego ludu muszą chwytać się środków nadzwyczajnych. Ten bowiem, któremu wroga jest mniejszość, z łatwością i bez hałasu może się z nią uporać, ale ten, który ma przeciw sobie cały naród, nigdy nie będzie bezpieczny, a im bardziej stanie się okrutny, tym więcej osłabną jego rządy” (Machiavelli 1984, s. 133). Machiawelizm jako doktryna polityczna głosi, iż dobra i skuteczna polityka musi być nastawiona na osiągnięcie wyznaczonych celów. Według niego lud był najważniejszym punktem odniesienia władzy. Celem, do którego powinien dążyć władca jest dobro ogółu. Aby osiągnąć cel, może sięgać po różne metody. Wychodzi z założenia, że ludzie z natury są źli, zawistni i niesprawiedliwi, dlatego władca powinien „dbać o pozory łaskawości i prawości, łamiąc je w razie potrzeby”. Niccollo Machiavelli nie miał wątpliwości, że tylko „niewielka część ludu pragnie wolności, aby móc rozkazywać innym, a cała reszta – to znaczy olbrzymia większość – pożąda jej jedynie dlatego, aby bezpiecznie żyć” (Machiavelli 1984).

¹¹ Poglądy N. Machiavellego stały się podstawą doktryny politycznej określanej mianem „machiawelizmu”. Głosi ona, iż dobra i skuteczna polityka to działalność nastawiona na osiąganie celów, niemająca nic wspólnego z moralnością, wykorzystująca podstęp, przemoc i obłudę w dążeniu do realizacji zamierzonego celu. Zob. *Leksykon politologii* 1996, s. 200. Natomiast w socjologii formuluje się jako „forma praktyki społecznej, polegająca na wykorzystywaniu wiedzy socjotechnicznej oraz znajomości praw i zależności rządzących funkcjonowaniem jednostek oraz grup społecznych w określonych warunkach i sytuacjach, zakładająca z reguły stosowanie kłamstwa, podstępu, zdrady, oszustwa oraz odrzucanie wszelkich skrupułów moralnych na drodze do osiągnięcia jakiegos zamierzonego celu”. Zob. Olechnicki, Załęcki 2002, s. 118.

Bibliografia

- Andrzejewski P., Deszczyński P., Gołata K. (1991), *Systemy polityczne wybranych państw*, Poznań.
- Arystoteles (1964), *Polityka*, Warszawa.
- Augustyniak A. (2012), *Kultura Filozoficznej Dysputy w starożytnych Chinach*, „The Polish Journal of the Arts and Culture”, nr 3, s. 265-273.
- Baszkiewicz J. (1998), *Mysł polityczna wieków średnich*, Poznań.
- Chmaj M., Żmigrodzki M. (1996), *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin.
- Cycon M.T. (1999), *O państwie, O prawach*, Kęty.
- Gawlikowski K. (2009), *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa.
- Gilson E. (1962), *Św. Augustyn – Nauczyciel Zachodu*, [w:] *Historia filozofii chrześcijańskiej. Od Justyna do Mikołaja Kuzańczyka*, P. Böhner, E. Gilson, Warszawa, s. 215-224.
- Jarema D.A. (2012), *Wpływ konfucjanizmu na system społeczny i polityczny w Chinach*, Wrocław.
- Knowles M.D., Obolensky D. (1988), *Historia kościoła*, t. 2: 600-1500, Warszawa.
- Kołąkowski L. (2004), *Mini wykłady o maxi sprawach*, Kraków.
- Konfucjusz (2008a), *Dialogi*, Warszawa.
- Konfucjusz (2008b), *Dialogi XII.7. XIX.10*, Warszawa.
- Kornatowski W. (1949), *Zaczątki myśli teoretycznej o państwie na tle stosunków w Egipcie Mezopotamii*, Toruń.
- Kunstler M.J. (1983), *Sprawa Konfucjusza*, Warszawa.
- Leksykon politologii* (1996), red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław.
- Machiavelli N. (1984), *Książę. Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza*, Warszawa 1984.
- Mencjusz, Xunzi (1999), *O dobrym władcy, mędrkach i naturze ludzkiej (wstęp)*, Warszawa.
- Morenz S. (1972), *Bóg i człowiek w starożytnym Egipcie*, Warszawa.
- Olechnicki K., Załęcki P. (2002), *Słownik socjologiczny*, Toruń.
- Platon (2003), *Państwo*, Kęty.
- Ryszka F. (1989), *Delimitacje władzy politycznej*, [w:] *Elementy teorii polityki*, red. K. Opalek, Warszawa, s. 83-87.
- Saggs H.W.F. (1973), *Wielkość i upadek Babilonii*, Warszawa.
- Seidler G. (1985), *Przedmarksowska myśl polityczna*, Kraków.
- Stępień M. (2000), *Kodeks Hammurabiego*, Warszawa.
- Śmieszek A. (1924), *Egipt starożytny w świetle źródeł*, Kraków, [za:] G. Seidler (1985), *Przedmarksowska myśl polityczna*, Kraków.
- Św. Paweł Apostoł, *List do Rzymian 13,1*, [w:] *Pismo Święte Nowego Testamentu*, Warszawa 1983, s. 286.
- Św. Tomasz z Akwinu (1984), *O władzy*, [w:] Św. Tomasz z Akwinu, *Dzieła wybrane*, Poznań.
- Tworuschka M. (2009), *Religie świata. Inne religie*, Warszawa

- Wiatr J.J. (1999), *Socjologia polityki*, Warszawa.
- Wójcik A.I. (1995), *Konfucjusz. Nauka dla wszystkich*, Kraków.
- Yao X. (2009), *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, Kraków.

Koncepcje władzy – okres przedoświeceniowy

Streszczenie: Problem władzy pojawił się prawdopodobnie wraz z ludzkością, związany jest bowiem z kierowaniem, panowaniem i kontrolą nad innymi ludźmi. Toteż myśliciele od zarania ludzkiej cywilizacji zajmowali się tym problemem. W antyku począwszy od Platona, który władzę oddawał filozofom, poprzez Arystotelesa, dla którego ideałem był układ gdzie jedna istota „władza, a druga słucha”, a na poglądach Cyncerona gloryfikującego władzę monarszą kończąc. Średniowieczne teorie oparte zostały na koncepcjach teistycznych. Z kolei renesansowy Nicolo Machiavelli opowiadał się za republikańską formą władzy, przy czym musiała być skuteczna w działaniu i osiągnięcia celów dla dobra ogółu. Tomasz Hobbes swoją tezę, iż egoizm ludzki sprawia permanentną walkę „każdego z każdym” uzasadniał władzę absolutną. Wywodząc z niezbywalnego podmiotowego prawa do życia, wolności i własności oświeceniowi myśliciele stworzyli podstawy dla współczesnego systemu demokratycznego. Suwerenem został ogół-lud, który deleguje część swoich praw na instytucje państwa, aby w jego imieniu wykonywał podstawowe funkcje: stanowienia, rządzenia i sądzenia. Sednem był monteskiuszowski trójpodział władzy – na władzę przedstawicielską, wykonawczą i sędziowską, według którego władze te są rozdzielone i niezależne, lecz jednocześnie każda z nich wyposażona jest w instrumenty kontrolne i hamujące. Ich następcy na tej bazie formułowali różnorodne odmiany systemowe.

Słowa kluczowe: władza, demokracja, trójpodział władzy, suwerenność

The ideas of power – pre-Enlightenment Era

Summary: The idea of power probably appeared with people and their simplest societies, because it is associated with the management and control over other people. That is why so many thinkers have been dealing with this problem since the dawn of human civilization. In antiquity, starting from Plato, who gave power to philosophers, through Aristotle, for whom the ideal was a system where one person “rules and the other listens” and finishing with Cicero’s views glorifying the monarch’s power. Medieval theories were based on theistic concepts. In turn, the Renaissance Nicolo Machiavelli argued for a republican form of power, but it had to be effective in acting and achieving goals for the general good. Thomas Hobbes with his thesis that human egoism causes a permanent struggle of “every-

one against everyone” justified absolute power. Deriving from the inalienable subjective right to life, freedom and property, the Enlightenment thinkers have laid the foundations for the modern democratic system. The general – people became a sovereign, delegating some of their rights to state institutions to perform basic functions on their behalf: constitution, ruling and judgment. The heart of the matter was the Montesquieu tripartite division of power – into representative, executive and judicial power, according to which these authorities are separated and independent, but at the same time each of them is equipped with control and inhibiting instruments. On such basis, their successors formulated various system varieties.

Keywords: power, democracy, tripartite division of power, sovereignty

Igor Radzewicz-Winnicki

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Medyczny

Andrzej Radzewicz-Winnicki

Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Zielonogórski – emeritus

SZKOŁA WOBEC WZRATAJĄCYCH OCZEKIWAŃ PROZDROWOTNEJ KOMPETENCJI PEDEUTOLOGII (AKTUALNA ROLA NAUCZYCIELA W DOBIE MEDYCZYNY SPERSONALIZOWANEJ)

Jakość oświaty i kształcenia w powiązaniu z racjonalnie prowadzoną polityką zdrowotną jest od wielu lat przedmiotem intensywnych debat w wielu państwach Unii Europejskiej. Jak dosadnie stwierdzały Edith Schulz i Irene Mack słowo *Pisa* (niemiecka pisownia nazwy Piza) kojarzy się obecnie w Niemczech nie tyle z symbolicznym określoną upadkiem/deprecjacją, jaką przywołuje nam *krzywa wieża*, ile chyłnym się ku upadkowi współczesnemu szkolnictwu i jego kompetencjami. Ma się często na myśli zwolna instytucjonalizującą ideę tworzenia gęstej sieci szkół *codziennych*, w których sprawdziło się już indywidualne wspieranie socjalizacyjno-edukacyjne oraz łączenie (a w zasadzie symbiozy) nauki przedmiotowej ze zdobywaniem kompetencji socjalnej oraz zdrowotnej i prozdrowotnej (Schulz, Mack 2002, s. 62). Niedawno zajęte stanowisko także naszego resortu zdrowia w sprawie podawania leków dzieciom przez nauczycieli w szkole i przedszkolu jednoznacznie sugeruje, iż w sytuacjach nagłych, gdy stan zdrowia dziecka wymaga natychmiastowej interwencji lekarskiej, nauczyciel, dyrektor szkoły lub pielęgniarka są zobowiązani do udzielenia pomocy przedmedycznej w zakresie posiadanych umiejętności oraz do wezwania karetki pogotowia ratunkowego. Jednocześnie mają oni obowiązek zawiadomić o tym rodziców lub opiekunów prawnych dziecka.

*

Kontynuując szczególną wagę niezbyt często przywoływanej przez reprezentantów nauk społecznych problematyki, pragniemy przywołać jedno z ostatnich pism Rzecznika Praw Obywatelskich dra. Adama Bodnara z dnia 29 stycznia 2018 roku skierowanego do ministra zdrowia RP, w której rzecznik, informuje, iż:

[...] do Rzecznika Praw Obywatelskich zwrócili się rodzice dziecka uczęszczającego do przedszkola z prośbą o interwencję oraz pomoc w wyjaśnieniu statusu dziecka z chorobą przewlekłą i sposobu zapewnienia takiemu dziecku bezpiecznych warunków pobytu i właściwej opieki

w przedszkolu. Dziecko ma stwierdzoną ciężką alergię pokarmową na orzechy i ryby, a także podejrzenie znacznej alergii na jad owadów. Zgodnie z zaleceniami lekarskimi, z uwagi na możliwość pojawienia się wstrząsu anafilaktycznego, dziecko powinno posiadać przy sobie ampułkostrzykawkę „EpiPen Jr” zawierającą jednorazową dawkę adrenaliny (0,15 mg). Dotychczas rodzice dziecka dostarczali do przedszkola aktualne zaświadczenie od lekarza wraz z ich pisemnym upoważnieniem do podania jednorazowej dawki adrenaliny w momencie pojawienia się u dziecka wstrząsu anafilaktycznego. Wychowawcy zaś, na podstawie delegacji uprawnień rodzica na wychowawcę, zgadzali się na podanie leku w momencie ewentualnego wstrząsu.

W roku przedszkolnym 2017/2018 sytuacja uległa zmianie, bowiem wychowawcy odmówili delegowania uprawnień rodziców do wykonywania czynności związanych z opieką nad dzieckiem w zakresie podania leku. Rodzice dziecka obawiają się zatem, że w sytuacji zagrożenia życia może dojść do sytuacji, że żaden z wychowawców nie poda leku ich dziecku. W opisywanym przypadku nie bez znaczenia wydaje się też fakt, że wstrząs anafilaktyczny może, ale nie musi wystąpić u dziecka. Niemniej jednak sytuacja ta może w konsekwencji doprowadzić do uzależnienia pobytu dziecka w przedszkolu od obecności rodzica, który jako jedyny może podać dziecku jednorazową dawkę adrenaliny w momencie pojawienia się u dziecka wstrząsu anafilaktycznego bądź pozbawienia takiego dziecka możliwości uczęszczania do przedszkola i skazania go na nauczanie indywidualne.

Na tle powyższej sprawy, zauważalna w ocenie Rzecznika stała się więc potrzeba uregulowania w przepisach prawa kwestii zasad podawania leków czy wykonywania innych czynności dzieciom z chorobami przewlekłymi w przedszkolach. Na stronie internetowej Ministerstwa Zdrowia opublikowane zostały dotychczas jedynie komunikaty pt.: *Stanowisko w sprawie możliwości podawania leków dzieciom przez nauczycieli w szkole i przedszkolu oraz Uczeń przewlekle chory w szkole*. Nie są one źródłem prawa powszechnie obowiązującego, a jedynie źródłem pomocniczym. Z uwagi na brak powszechnie obowiązujących regulacji w tym zakresie, sytuacja dzieci z chorobą przewlekłą, które wymagają podawania leków różnymi drogami i technikami jest obecnie uzależniona wyłącznie od wewnętrznych zasad postępowania przyjętych przez przedszkola (Bodnar 2018, s. 2).

W dalszej części własnej niezmiernie analitycznej i logicznej prowadzonej wykładni Rzecznik wyraża zadowolenie, że w naszym kraju wreszcie za pośrednictwem Ministerstwa Zdrowia zdecydowano się uregulować kwestię podawania leków oraz świadczenia innych czynności/usług na rzecz dzieci uczęszczających do szkół, aczkolwiek nie wspomina się jeszcze w przyjętych stanowiskach resortu o pozostałej grupie dzieci w wieku przedszkolnym. Rzecznik zaleca jako szczególnie zasadne rozważenie wprowadzenia opieki zdrowotnej w odniesieniu do nieletnich uczęszczających do przedszkola, w takim samym wymiarze, jak odnosi się ona do dzieci w wieku szkolnym. Niezagwarantowanie dzieciom w tego rodzaju placówkach opiekuńczo-zabezpieczających opieki w omawianym zakresie, może stanowić naruszenie prawa do równego dostępu do edukacji, pozbawia bowiem tę grupę dzieci możliwości uczęszczania do przedszkola ze względu na ich niepełnosprawność (Bodnar 2018, s. 3). Pokróćce przytoczony we *Wprowadzeniu* jakże szeroki zakres problematyki jednoznacznie wskazuje na konieczność porządkowania kolejnych procesów zachodzących w medycynie prozdrowotnej, jak i współczesnej edukacji (głównie pedeutologii reprezentowanej przez

nauczycieli) i coraz to silniejszego powiązania problematyki zdrowia z naukami społecznymi, a zwłaszcza polityką publiczną, polityką społeczną kreującą dzisiejsze oblicze szkoły, zgodnie z oczekiwaniami klasyków (Znaniński 1977, s. 7-27, por. Syrek 1997, s. 5; Sokołowska 1976, s. 240-241; zob. Sokołowska 1981) przyczyniające się (z postulatywnego założenia) do pomocy w zwalczaniu skutków choroby, zaburzeń i innych dolegliwości. Z kolei decydenci i planiści służby zdrowia winni posiadać – aczkolwiek to przecież tautologiczne spojrzenie – podstawy kilku dyscyplin naukowych (socjologia, psychologia czy pedagogika) dotyczącej ogólnej wiedzy o społeczeństwie, m.in. z zakresu struktury społecznej, kultury, prawidłowości funkcjonowania instytucji społecznych, a także w szerszym zakresie medycyny społecznej w pryzmacie zwiększenia skuteczności działań służby zdrowia prowadzącej ku homeostazy. Jak wiemy, ów dialog czy też współpraca rozwijają się także dlatego, że trzeba było ją prowadzić od wielu lat w obrębach własnych dyscyplin nauk o zdrowiu oraz nauk społecznych, gdzie wszelkie próby i inicjatywy napotykały przynajmniej na bierny opór i brak szerszego zainteresowania wartościami cenionymi przez obie grupy z osobna. Wyrażamy nadzieję, iż lektura naszego skromnego artykułu przywróci wiarę w sens i możliwość realizacji takiego, współdziałania, a więc rozumnych i pragmatycznych inicjatyw wychodzących z obu stron na rzecz zdrowia włączającego w jego zakres obszar społecznego (pedeutologicznego) udoskonalenia funkcjonowania człowieka w zakresie poprawy jakości życia jednostki i jej zdrowotnego dobrostanu.

*

Pedeutologia (gr. *pedieute* – wychowawca, nauczyciel, opiekun) to dział współcześnie wyodrębnionej dyscypliny, jaką jest pedagogika, zajmujący się tak ogólnie, jak i szczegółowo nauczycielem, jego osobowością, zawodem często określanym w literaturze przedmiotu jako specyficzna misja społeczna realizowana przez tę grupę profesjonalizowanych praktyków. Powyżej przywołane kwestie są analizowane od czasów starożytnych (predyspozycje i oczekiwania kandydatów przewidzianych do pełnienia tej misji, etyka ich reprezentantów, wyznawane na przestrzeni dziejów wartości itp.), jednak pedeutologię wyodrębniono na przełomie XIX/XX wieku. Istotną rolę odegrał Johann Friedrich Herbart – niemiecki psycholog, filozof, pedagog, twórca i rzecznik instytucjonalizacji tzw. pedagogiki naukowej opierający dyscyplinę pedagogiki przede wszystkim na etyce i psychologii (Milerski, Śliwerski 2009, s. 78). Jak niewątpliwie trafnie stwierdza Marian Niezgodna, nauczyciele byli zawsze – zwłaszcza w przeszłości – ludźmi wykształconymi, posiadającymi wiedzę ogólną i specjalistyczną, co na ogół w środowiskach lokalnych odróżniało ich od innych członków danej społeczności. Wykonywanie czynności *organicznych* (uczenie, kształcenie, wychowywanie młodego pokolenia) było traktowane przez ogół jako szczególna misja. Z tych m.in. powodów, a głównie poprzez podejmowanie licznych funkcji *uzupełniających* (aktywizacja

społeczności lokalnej, poradnictwo, szerzenie poza szkołą wiedzy ogólnej) często na równi z tymi pierwszymi utrwaliła się historycznie nie tylko w naszym społeczeństwie postać nauczycielki/nauczyciela „siłaczki czy siłacza” wprowadzających w aktualnych realiach rozwoju struktur publicznych tzw. kaganek oświaty (Niezgoda 2005, s. 5), a i „patriotyzmu” często w Polsce o silnym zabarwieniu romantyczno-ludycznym. Powyższe fakty stanowiły o sygnalizowanej istocie posłannictwa (misji) tej grupy zawodowej, o którym bardzo skromnie wspominaliśmy uprzednio. Pomimo sprawczego procesu transformacji (po 1989 r.), jak słusznie podkreśla Anna Gajdzica współczesny nauczyciel pozostaje nadal w *tyglu oddziaływań społecznych*, a liczne antynomie pozostają względnie trwałym elementem tej roli, a więc komponentem funkcjonowania dzisiejszego nauczyciela, wychowawcy w świecie jest trudno przewidywalnym zjawiskiem i niezbyt określonym. Uprzednio znacznie mniejszy pozostawał zakres oddziaływania szkoły, która w głównej mierze ograniczała się do wypełniania tradycyjnych powinności organizowanych nade wszystko w jej murach. Obecnie, przynajmniej w założeniach, zmienia się sytuacja szkoły, jak i samych nauczycieli. Szkoła staje się miejscem, w którym jednostki – zarówno nauczyciel, jak i wychowanek – winni przejawiać poczucie autonomii i sprawstwa w powiązaniu ze środowiskiem lokalnym (i jego elementami), tj. przestrzenią szkoły (Gajdzica 2013, s. 32-36). Dotyczy to również współczesnego ujęcia zdrowia określonego jako pozytywne mianem *wellness*, według koncepcji powstałej jeszcze w latach 70. XX wieku w państwach anglosaskich. Jak autorytatywnie zauważa Zofia Słońska, odwoływano się w niej do określenia *continuum* na osi: zdrowie – choroba. Ostatecznie w toku rozważań ich twórcy i kontynuatorzy wykroczyli w konsekwencji daleko poza pierwotnie ustaloną liniową interpretację wzajemnych relacji między „zdrowiem a chorobą”. Termin *wellness*, który przywołujemy za cytowaną Autorką, można byłoby tłumaczyć jako *pełnię możliwości*, które zmieniają się w zależności od faz życia człowieka, jego starań, sfery publicznej a więc bieżących instytucjonalnych możliwości oraz otaczających bezpośrednio jednostkę warunków.

Optymalny stan zdrowia dopuszcza występowanie dolegliwości, *wellness* odnosi się więc zarówno do tych ludzi, którzy według kryteriów klinicznych są zdrowi, jak i do tych, którzy według tychże kryteriów są chorzy. W przypadku osoby przewlekle chorej dążenie do *wellness* polegałoby na rozwijaniu własnego potencjału w takim stopniu, w jakim pozwalają na to ograniczenia zdrowotne, udoskonaleniu swojego postępowania w celu unikania zagrożeń mogących spowodować pogłębienie się stanu chorobowego, dążeniu do samodzielności w osiągnięciu celów osobście uznanych za ważne (Słońska 2002, s. 355).

W ramach niniejszych rozważań o charakterze postulatycznym włączyć należałoby (poza rodzicami) nauczycieli (albo szerzej: szkołę) jako elementy (osoby) współodpowiedzialne za pomyślną rekonwalescencję i społeczny potencjał zdrowia. Z kolei pojęcie medycyny personalizowanej (*personalised medicine, personalised health care*) zostało zaproponowane w 2011 roku przez amerykański Narodowy Instytut Raka jako

rodzaj opieki zdrowotnej opierający się na informacjach na temat uwarunkowań osobistych, takich jak genom i białka oraz niektóre czynniki środowiskowe, którego celem jest zindywidualizowane podejście do profilaktyki, diagnostyki oraz leczenia chorób. Historia medycyny personalizowanej sięga lat 50. ubiegłego wieku, gdy wskutek odkryć wpływu czynników genetycznych na zmienność podatności na leczenie farmakologiczne nastąpił rozwój nowej dziedziny nauki zwanej farmakogenetyką (Vogenberg, Isaacson Barash, Pursel 2010, s. 2-5; Sadee 2011, s. 560-576; Termlblay, Hamet, 2013 s. 2-5). Medycyna personalizowana jest związana z dostosowaniem oddziaływań terapeutycznych do indywidualnie określonych potrzeb pacjenta, opartych na ocenie zmiennej osobniczo podatności (wrażliwości) na określoną terapię, dawkowanie, sposób podaży leków. Na przestrzeni ostatnich kilku dekad dokonano istotnych odkryć w obszarze indywidualnej zmienności międzypersonicznej w zakresie różnic dotyczących tempa i szlaków przemian metabolicznych, różnic farmakodynamicznych oraz indywidualnej wrażliwości receptorowej determinujących międzypersoniczne zróżnicowanie skuteczności i bezpieczeństwa terapii lekowych. Powyższe zróżnicowanie jest zarówno uwarunkowane genetycznie, jak i czynnikami etnicznymi, wiekiem, żywieniem, aktualnym stanem zdrowia, interakcjami stosowanych leków oraz determinantami środowiskowymi. Dalsze badania w zakresie identyfikacji środowiskowych, biochemicznych, etnicznych, ekologicznych i społecznych determinant wpływających na międzypersoniczną zmienność podatności na leczenie przyjęło pojęcie terapii personalizowanej. W praktyce pojęcie to odnosi się do indywidualnego planowania terapii z uwzględnieniem powyższych zmiennych i prowadzi do ustalenia indywidualnego planu terapeutycznego, którego celem jest osiągnięcie możliwie najlepszej, dostępnej odpowiedzi na zastosowane leczenie, a także podniesienie bezpieczeństwa terapii, poprzez indywidualnie dokonaną analizę bezpieczeństwa stosowanego leczenia oraz zaplanowany, dopasowany do cech określonego pacjenta schemat działań kontrolujących prawidłowość procesu leczenia. Indywidualnie dokonana ocena czynników ryzyka, precyzyjna diagnostyka, nierzadko opierająca się na molekularnej analizie cech pacjenta, mających istotne znaczenie na przebieg choroby i podatność na określone metody leczenia, pozwalają na wdrożenie optymalnego leczenia i jednocześnie na osiągnięcie lub zminimalizowanie działań niepożądanych, powikłań oraz skrócenie czasu leczenia i obniżenie kosztów terapii. W efekcie takie podejście do terapii może przełożyć się na redukcję kosztów leczenia w wymiarze systemu opieki zdrowotnej. Co więcej, medycyna personalizowana otwiera także nowe perspektywy przed indywidualnie zaprojektowanymi oddziaływaniami profilaktycznymi, uwzględniającymi zindywidualizowaną podatność na wystąpienie określonych (zdefiniowanych wcześniej) problemów zdrowotnych bądź cech wskazujących na prawdopodobieństwo ich wystąpienia. W rozwoju medycyny personalizowanej upatruje się właśnie podniesienie efektywności działań prewencyjnych – zarówno w obszarze profilaktyki pierwotnej, jak i działań

prewencyjnych w zakresie błędów terapeutycznych. Metody wczesnej diagnozy podatności osobniczej na określone schorzenia, opierające się przede wszystkim na ocenie biologicznych cech świadczących o ryzyku wystąpienia określonego schorzenia, tj. biomarkerów pojawiających się jeszcze przed wystąpieniem określonej choroby pozwalają na zapobieżenie rozwojowi określonych chorób lub na minimalizację niekorzystnych następstw niekontrolowanego, nierozpoznanego przebiegu wczesnych faz choroby, określanej dotychczas jako studium przedkliniczne rozwoju choroby.

Podstawową różnicą pomiędzy medycyną opartą na zaleceniach uzyskanych z badań ilościowych a zindywidualizowanym podejściem wynikającym z analizy osobniczych uwarunkowań pacjenta jest możliwość oszacowania indywidualnej oceny ryzyka zdrowotnego oceniającej prawdopodobieństwo rozwoju określonego schorzenia oraz podatności (skuteczności) i bezpieczeństwa stosowania wybranych modeli terapeutycznych i prewencyjnych. Znane są już powszechnie różnicowane wrażliwości na leczenie wielu chorób onkologicznych czy neurologicznych, które stosuje się dziś jako standard praktyki klinicznej. Uzyskanie jednak – także dostępnych dzisiejszej medycynie – indywidualnych danych dotyczących ryzyka rozwoju chorób układu krążenia, zaburzeń psychicznych, otyłości, alergii oraz danych na temat indywidualnej szansy skuteczności określonego postępowania prewencyjnego otwiera nowe wyzwania przed indywidualnym planowaniem wdrażanych w środowisku narzędzi prewencyjnych. Integracja danych z zakresu genetyki, czynników środowiskowych, społecznych, kulturowych oraz indywidualnych preferencji pozwala na utworzenie modelu zintegrowanej informacji medycznej pozwalającej na dobranie optymalnych narzędzi profilaktyki oraz terapii. Działania takie określa się w literaturze jako medycyna precyzyjna (Ginsburg, Phillips 2018, s. 277-287, 694-701). Szczególnie w zakresie długotrwałej profilaktyki schorzeń związanych ze stylem życia oraz z oddziaływaniem środowiska psychospołecznego całokształt działań profilaktycznych musi przybierać charakter zintegrowanych oddziaływań wsparcia środowiskowego, gdzie wdrażane strategie profilaktyki oparte zostaną na analizie zindywidualizowanego profilu ryzyka zdrowotnego oraz zindywidualizowanego profilu odpowiedzi terapeutycznej i obserwacjach poczynionych w środowisku szkolnym, które muszą pozostawać w stałej ścisłej relacji z opieką medyczną. Dotyczyć to może terapii częstych schorzeń, objętych dotychczas uogólnionymi zaleceniami postępowania, takimi jak zaburzenia koncentracji, zaburzenia nastroju, uzależnienia, rozwój cukrzycy, czy otyłości, gdzie środowisko nauczania i wychowania odgrywa kluczową rolę w kreowaniu prozdrowotnych środowisk przeciwdziałających rozwojowi choroby (por. Fröhlich, Balling, Beerenwinkel et al. 2018; Ginsburg, Willard 2009; Blix 2014, s. 437-441). W praktyce opieki zdrowotnej nad uczniem w szkole wdrożenie idei i praktyki medycyny personalizowanej do codziennej praktyki opieki nad uczniem realizowanej przez nauczycieli oznacza konieczność indywidualnej adaptacji stosowanych praktycznych rozwiązań radzenia sobie w sytuacji

zaistnienia potrzeby interwencji zdrowotnej udzielanej przez otoczenie wychowawcze ucznia. Dotychczas stosowane standardy postępowania, np. w przypadku organizacji lekcji wychowania fizycznego, zaleceń żywienia zbiorowego czy profilaktyki depresji pozwalały określić ramowe mechanizmy oddziaływania, które wraz ze wzrostem indywidualnie opracowanych programów terapeutycznych obejmujących także indywidualnie opracowane programy interwencji kryzysowej będą wymagać od nauczyciela zwiększenia kompetencji z zakresu profilaktyki zdrowotnej, szczególnie w zakresie udzielenia indywidualnie dobranej najbardziej optymalnej pomocy dla każdego ucznia, o rozpoznanym wcześniej i zdiagnozowanym potencjale podatności zdrowotnej.

Rozwój medycyny tego typu (przy takim ujęciu) wiąże się także z koniecznością indywidualizacji strategii postępowania interwencyjnego, w przypadku zaistnienia nagłego zdarzenia zdrowotnego wymagające od nauczyciela udzielenia uczniowi pomocy. Indywidualizacja programów terapeutycznych wiąże się z prognozowanym pojawieniem się nowych wyrobów medycznych oraz nowych leków, których pojawienie się w środowisku szkolnym nieprzerwanie będzie związane z koniecznością szerzenia wiedzy wśród członków społeczności szkolnej dotyczącej bezpieczeństwa stosowania oraz zasad obsługi, co ma istotne znaczenie w przypadku zaistnienia pilnej potrzeby zdrowotnej. Przeprowadzone w USA badania studentów wydziałów medycznych wskazują, że jedynie 6% studentów ocenia jako wystarczające swoje przygotowanie umożliwiające im praktyczną implementację do praktyki klinicznej personalizowanego podejścia do leczenia swoich pacjentów (Eden et al. 2016, s. 129-141). Pomimo oczywistego zaangażowania w programy zindywidualizowanego kształcenia środowiska prozdrowotnego nauczycieli, dotychczas nie przeprowadzono badań dotyczących postaw i gotowości nauczycieli do włączenia się do programów indywidualnie przygotowanej profilaktyki zdrowotnej dla poszczególnych uczniów.

*

Kwestią wymagającą osobnego rozstrzygnięcia jest konieczność przygotowania nauczycieli – zarówno pod względem formalno-prawnym, jak i etycznym – do analizy indywidualnej, zintegrowanej informacji oceny ryzyka zdrowotnego uczniów obejmujących także analizę danych wrażliwych, w tym informacji na temat uwarunkowań dziedzicznych ucznia. Istnieje niezaprzeczalna potrzeba na stałe włączenia do procesu kształtowania zdrowia społeczeństwa przedstawicieli zawodów niemedycznych, w tym przede wszystkim osób odpowiedzialnych za kształtowanie środowiska wychowania i nauczania. Włączenie na stałe do praktyki medycznej genomiki i praktyki medycyny personalizowanej staje się już dziś standardem, który znacząco wykracza poza kompetencje medycyny naprawczej, realizowanej w ramach świadczeń zdrowotnych udzielanych w podmiotach leczniczych. Indywidualizacja postępowania profilaktycznego, zindywidualizowana ocena postępów nauczania, zindywidualizowana ocena symptomów

określonych zaburzeń poznawczych, profilaktyka zaburzeń nastroju i wiele innych zadań w obszarze budowania zdrowia uczniów spoczywa na barkach nauczycieli, którzy wsparci zostaną o dodatkową wiedzę medyczną i indywidualną ocenę zmiennych indywidualizowanej oceny zmiennych wpływających na potencjał zdrowotny uczniów.

Włączenie nauczycieli do *praktyk zdrowotnych* wiąże się rzeczą jasną z pojmowaniem w środowisku medycznym tradycyjnej roli lekarza, i elementów tej roli, jak i przyjętej (w sensie preferowanych wzorów wartości) ideologii lekarskiej. Orientowanie się na tradycyjne wartości ideologii zawodu odzwierciedla również indywidualne cele i dążenia życiowe. Niestety, poza badaniami sprzed 35 laty, nieznane są nam inne nowsze eksplikacje, tj. podjęte w tym publicznie zainteresowania poznawcze (zob. Łabanowska 1981, s. 119-143). Wspólną tendencją, którą zainteresowani mogą być przedstawiciele obydwu grup zawodów, jest fakt, iż współczesna oświata, mając na uwadze odpowiedzialność za przyszłe pokolenie, nie może zaniedbywać potrzeb dzisiejszych generacji. Zrównoważony i odpowiedzialny rozwój jest tematem stale przewijającym się przez wszelkie niemal dziedziny wdrażanych czy też planowanych do wprowadzenia reform poprzez innowacje wprowadzone do współczesnej edukacji, poprzez ustawy o godziwym zaopatrzeniu emerytalnym, kreowanie zachowań prozdrowotnych, aż po zwrot energetyczny i zmianę kierunku w rolnictwie. Innymi słowy *uczyć się, aby być*, po to, by zmieniać i aby pozostać aktywnym *kreatorem* przemian, a z pewnością racjonalnych modyfikacji.

*

W zakończeniu przywołujemy tautologiczne stwierdzenie, iż oświata pozostawać więc może z jednej strony areną przemian, a z drugiej winna kierując się ku wdrażaniu innowacji przygotować kolejne pokolenia do zmian, które są trudne do przewidzenia. Równie szeroko zakrojony winien pozostawać zakres tematyczny jej strategii, który obejmuje międzypokoleniową sprawiedliwość i solidarność społeczną, zapewnienie jakości życia (w tym obszernej wiedzy dotyczącej zdrowia, jego profilaktyki oraz podejmowania prób kompensacji, np. liczne problemy integracji osób niepełnosprawnych). Zapewnienie wyzwalania się psychospołecznych i prozdrowotnych mechanizmów stymulujących poprawę jakości życia to przyjęcie na siebie obowiązku międzynarodowej odpowiedzialności (zob. Marzec-Holka, Radzewicz-Winnicki, Wiłkomirska 2018, s. 7-13; por. Gajdzica 2013, s. 184-185; zob. Syrek, Borzucka-Sitkiewicz 2009; Woynarowska 2008).

W socjopedagogicznym dorobku współczesnych nauczycieli nie może zabraknąć podstawowej wiedzy związanej z licznymi twierdzeniami lansowanymi przez medycynę o zależnościach pomiędzy zmiennymi. Są to m.in. korelacje między stopą życiową (sytuacją bytową) ucznia i jego rodziców, stopniem ich zaufania do opieki medycznej, powagą i liczbą postrzeganych objawów, a bieżącym korzystaniem z opieki służby

zdrowia (Titkow 1976, s. 130; Syrek 1997). Będzie to obligatoryjny przekaz informacji związanych m.in. z wiedzą na temat *zależności i piętna* w egzystencji osób chorych bądź niepełnosprawnych; prób określenia (percepcji przez opiekunów i wychowawców) podstawowych systemów (jednostek) chorobowych, a na tej podstawie skierowanie wychowanków do przychodni (pomocy) lekarskiej; umiejętność posługiwania się standardowymi wskaźnikami socjomedycznymi sugerującymi zaburzenie/wady zdrowotne; umiejętność, a tym samym dbałość o sprawność w zakresie intensywnego wyzwalania/stymulowania w skali przestrzeni szkolnej i rodzinnej społecznego kompleksu działań stricte profilaktycznych.

Bibliografia

- Blix A. (2014), *Personalized medicine, genomics, and pharmacogenomics: a primer for nurses*, „Clinical Journal of Oncology Nursing”, Aug, 18 (4), s. 437-441.
- Bondar A., *List do Rzecznika Praw Obywatelskich*. <http://www.mz.gov.pl/zdrowie-i-profilaktyka/zdrowie-matki-i-dziecka/zdrowie-ucznia/uczen-przewlekle-chory-w-szkole/stanowisko-w-sprawie-mozliwosci-podawania-lekow-dzieciom-przez-nauczycieli-w-szkole-i-przedszkolu/> [dostęp: 15.10.2018].
- Eden C., Johnson K.W., Gottesnam O., Bottinger E.P., Abul-Huns N.S. (2016), *Medical student preparedness for an era of personalized medicine: findings from one US medical school*. *Personalized medicine*, 13 (2), s. 129-141.
- Fröhlich H., Balling R., Beerenwinkel N. et al. (2018), *From hype to reality, data science enabling personalized medicine*, „BMC Medicine”, s. 32-36.
- Gajdzica A. (2013), *Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych*, Toruń.
- Ginsburg G., Willard H. (2009), *Genomic and personalized medicine: foundations and applications*, „Translational Research”, Vol. 154 (6), s. 277-287.
- Ginsburg G.S., Philips K.A. (2018), *Precision Medicine: From Science to Value*, „Health affairs” (Project Hope), 37 (5), s. 694-701.
- Herbart J.F. (2009), [w:] Milerski B., Śliwerski B., *Leksykon pedagogiczny*, Warszawa, s. 78.
- Łabanowska C. (1981), *System wartości środowiskowych w deklaracjach i poglądach lekarzy*, „Studia Socjologiczne” nr 3, s. 119-143.
- Marzec-Holka K., Radziewicz-Winnicki A., Wiłkomirska A. (2018), *Nauki społeczne wobec zmiany - alternatywa scalania (inspiracje dla współczesnej pedagogiki)*, Warszawa.
- Milerski B., Śliwerski B. (2009), *Leksykon pedagogiczny*, Warszawa.
- Niezgoda M. (2005), *Nauczyciele polscy na przełomie wieków: między misją a profesjonalizmem*, Warszawa-Kraków.
- Sadee W. (2011), *Genomics and personalized medicine*, „International Journal of Pharmaceutics”, s. 560-576.
- Schulz E., Mack J. (2002), *Szanse. Jakość oświaty i kształcenie w Niemczech są aktualnie przedmiotem intensywnych debat*, „Deutschland” nr 4, s. 62.

- Słońska Z. (1997), *Zdrowie*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 4, Warszawa, s. 355.
- Sokołowska M. (1976), *Polityka społeczna a zdrowie*, „Studia Socjologiczne”, nr 4, s. 227-252.
- Sokołowska M. (1981), *Odpowiedzialność społeczna za grupy zależne*, „Studia Socjologiczne”, nr 3, s. 7-27.
- Stanowisko w sprawie możliwości podawania dzieciom leków przez nauczycieli w szkole i przedszkolu*, 2010 Ministerstwo Zdrowia PR, Warszawa, s. 11, <https://www2.mz.gov.pl/wwwmz/index?mr=m15&ms=737&ml=pl&mi=737&mx=0&ma=15096> [dostęp: 15.10.2018].
- Syrek E. (1997), *Teoretyczne standardy zdrowia dzieci i młodzieży a ich środowiskowe uwarunkowania w rejonie górnośląskim*, Katowice.
- Syrek E., Borzucka-Sitkiewicz K. (2009), *Edukacja zdrowotna*, Warszawa.
- Titkow A. (1976), *Zachowania związane ze zdrowiem i chorobą jako element wiedzy o społeczeństwie*, „Studia Socjologiczne” nr 3, s. 130-139.
- Tremblay J., Hamet P. (2013), *Role of genomics on the path to personalized medicine*, „Metabolism”, Jan, 62, Suppl. 1, s. 2-5.
- Vogenberg F.R., Isaacson Berash C., Pursel M. (2010), *Personalized Medicine*, Part 1: *Evolution and Development into Theranostics*, „Pharmacy and Therapeutics”, 35 (10), s. 2-5.
- Woynarowska B. (2008), *Profilaktyka w pediatrii*, Warszawa.
- Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Zdrowia w sprawie zasad podawania leków dzieciom z chorobami przewlekłymi w przedszkolach z dnia 29 stycznia 2018 r.
- Znanięcki F. (1971), *Nauki o kulturze*, Warszawa, (za: S. Syrek (1997), *Teoretyczne standardy zdrowia dzieci i młodzieży a ich środowiskowe uwarunkowania w rejonie górnośląskim*, Katowice).

Szkoła wobec wzrastających oczekiwań prozdrowotnej kompetencji pedeutologii (aktualna rola nauczyciela w dobie medycyny spersonalizowanej)

Streszczenie: Artykuł składa się z kilku refleksji/propozycji kierowanych do reprezentantów współczesnej szkoły, którzy biorą na siebie odpowiedzialność za rozwój tzw. *zachowań prozdrowotnych*. Opierają się one na piśmie Polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 18 stycznia 2018 roku, próbując realizować wśród jego Czytelników możliwość wprowadzenia medycznej okazjonalnej pomocy niesionej na terenie szkoły także przez nauczycieli; oboje autorzy próbują dyskutować nad medycznymi problemami pojawiającymi się w przestrzeni szkolnej i roli nauczyciela w medycynie spersonalizowanej.

Słowa kluczowe: medycyna spersonalizowana, spersonalizowana opieka zdrowotna, pedeutologia *versus* nowoczesna opieka zdrowotna, aktywność nauczycielska, zachowania prozdrowotne

The School against the increased *Health Promoting* expectations and their Competency of Pedeutology (an active role of a teacher in the period of personalized medicine)

Summary: The paper consists of several thoughts/proposals toward to the representatives of modern school who take up the responsibility for the development of so called *health promoting – behaviours*. They base on the letter written by Polish Commissioner for the Citizen's Affairs of 18. Jan. 2018, trying to implement among its readers a possibility of serving occasional medical support on the school area, also by teachers for pupils, who need such a *health care*. Both authors try to discuss on medical problems in the school space and the role of a teacher in the personalized medicine.

Keywords: personalized medicine, personalized health care, pedeutology *versus* modern healthcare, teacher's activity, health promoting behaviours

Sandra Reterska-Tkaczyk
Politechnika Koszalińska

INNOWACYJNOŚĆ EDUKACJI MEDIALNEJ (NOWYCH TECHNOLOGII) W PODNOSZENIU JAKOŚCI KSZTAŁCENIA Wczesnoszkolnego

Wstęp

System edukacji – na każdym jej szczeblu – powinien być skuteczny, kompleksowy, przejrzysty, nakierowany na osiągnięcie wysokiej jakości procesu nauczania-uczenia się i wszechstronny rozwój uczących się. Powinien także być nowoczesnym, jego głównym podmiotem jest bowiem uczeń (nowy w sensie cywilizacyjnym) wchodzący na ścieżkę nieustannego rozwoju w warunkach dynamicznej i często nieprzewidywalnej rzeczywistości. Oznacza to, że nauczyciele muszą mieć świadomość tego, iż przygotowują swoich podopiecznych uczniów do życia w zupełnie innej przestrzeni społeczno-gospodarczej od tej, w której obecnie prowadzony jest proces uczenia się, z którym mają do czynienia. Do tego ma służyć innowacyjność w edukacji, która przygotowuje uczących się do skutecznego, ale odpowiedzialnego funkcjonowania w życiu osobistym, społecznym i zawodowym, a także wyposaża ich w nieodzowną umiejętność uczenia się, którą będą potrafili wykorzystać w każdej życiowej sytuacji.

Cele i zadania innowacyjnej edukacji

We współczesnych czasach innowacyjność edukacji jest niezbędna. Tradycyjnie realizowany proces nauczania-uczenia się nie przystaje bowiem zarówno do tego, co nieustannie zmienia się w bliższym, jak i dalszym otoczeniu uczącego się. Niezbędność ta wynika zarówno z różnych przemian zachodzących na świecie, różnych zagrożeń, różnych oczekiwań i różnych potrzeb poszczególnych jednostek ludzkich. Między innymi dlatego innowacyjność realizowana we współczesnej szkole powinna dotyczyć nie tylko jej funkcji dydaktycznej ograniczającej się do przekazywania wiedzy i kształtowania się określonych umiejętności, ale również szeroko rozumianej funkcji wychowawczej, która ma służyć ukształtowaniu określonych postaw i cech charakteru uczących się, w tym także budowania postaw etycznych, wzmacniania poczucia tożsamości i narodowej tolerancji. Współczesna szkoła powinna także pomóc w odnalezieniu się w świecie zdominowanym przez media, globalizację i nowe technologie.

Musi zaspokajać potrzeby różnych grup edukacyjnych, wspierać zwłaszcza te z nich, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej. Powinna więc realizować także funkcję wspierającą i terapeutyczną.

Wspomniany już „nowy uczeń” funkcjonujący w „nowym” informacyjnym społeczeństwie potrzebuje zupełnie nowego podejścia edukacyjnego, dzięki któremu będzie potrafił właściwie odebrać, przetworzyć i spożytkować docierające do niego informacje. W tym celu innowacyjna edukacja powinna umożliwić swobodne posługiwanie się bogactwem interaktywnych i społecznościowych narzędzi oraz technik, które młodzi ludzie w naturalny sposób wykorzystują w codziennym życiu. Można w tym miejscu postawić pytanie o to, czy tradycyjny podręcznik, tradycyjna tablica i kreda stają się całkowicie zbędne, a często także zawodne. Oczywiście nie, współcześni nauczyciele mogą (a nawet powinni) równocześnie korzystać z najnowszych osiągnięć technik informacyjno-komunikacyjnych, a także sięgać po podręcznik, tablicę, kredę i inne tradycyjne środki dydaktyczne.

Owa innowacyjność w edukacji wczesnoszkolnej może z powodzeniem przejawiać się w wykorzystywaniu w procesie nauczania-uczenia się takich środków, jak np.: laptopy, komputery, tablety, tablice interaktywne, odtwarzacze mp3, kamery cyfrowe itp. Potwierdza to wielu nauczycieli-pasjonatów i innowatorów, mówiąc, że „edukacja dzieci wczesnoszkolnych powinna być taka sama, jak edukacja dzieci starszych, z tym, że jeszcze lepiej prowadzona”. Nic więc dziwnego, że: – jak słusznie zauważyła A. Leszcz-Krysiak –

jest to ten etap kształcenia, który determinuje dalsze losy edukacyjne dziecka. Wymaga on stworzenia takiej przestrzeni, której będzie ono doświadczać, a także zapewnienia różnorodnej aktywności fizycznej, która będzie stymulatorem zdolności umysłowych. Jest ona łagodnym przejściem od wychowania rodzinnego i przedszkolnego do edukacji prowadzonej w systemie szkolnym, a w klasach I-III edukacji zintegrowanej, która jest istotną podbudową dalszego kształcenia. W związku z tym od nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej oczekuje się kreatywnego i twórczego podejścia do dziecka, nastawionego na jego rozwój. Muszą oni otworzyć się na jego potrzeby i zainteresowania z uwzględnieniem indywidualnych predyspozycji i możliwości „cyfrowych tubylców” (Leszcz-Krysiak 2017, s. 67-68).

Tym samym zwraca uwagę, że bardzo ważne jest, aby dzieci, które przychodzą do szkoły z entuzjazmem, radością, potrzebą eksploracji środowiska i uśmiechem na twarzy, nie zamieniły tych optymistycznych zachowań na stres spowodowany brakiem możliwości odnoszenia sukcesu, ciągłą rywalizacją i byciem ocenianym.

Edukacja – zwłaszcza w początkowym okresie nauczania – powinna w możliwie największym stopniu integrować poszczególne dziedziny wiedzy, by uzyskać „scalony” obraz świata. Przez innowację pedagogiczną rozumie się każde nowatorskie rozwiązanie metodyczne, programowe lub organizacyjne mające na celu poprawę jakości pracy

szkoły. Uznaje się, że każda innowacja jest zmianą, lecz nie każda zmiana jest innowacją. Z pewnością jest ona dużym wyzwaniem dla nauczycieli.

Ideą nadrzędną wczesnego nauczania jest nie tyle ilość przyswojonej przez dziecko wiedzy, lecz jej jakość, wartość oraz możliwość wykorzystania w różnych sytuacjach życiowych. Zajęcia są urozmaicane różnymi formami pracy, metodami oraz pomocami dydaktycznymi, by w jak największym stopniu motywować dzieci do pracy. A one są z natury niezwykle intuicyjne i są doskonałymi obserwatorami, więc dzięki wykorzystywaniu innowacyjnych metod nauczania szybko zdobywają wiedzę.

Przebadani nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej ze Szkoły Podstawowej nr 6 w Koszalinie przyznali, że innowacyjność w szkole to dla nich przede wszystkim:

- nowoczesne wyposażenie klas (tablice multimedialne, tablice magnetyczne, komputery, tablety, sprzęt wideo, DVD) – 55%;
- nowoczesne wyposażenie całej szkoły (nowoczesne pracownie przystosowane do zajęć z najmłodszymi uczniami) – 49%;
- niestandardowe podejście do lekcji – 36%;
- użycie nowoczesnych technologii (połączenie online z innymi placówkami edukacyjnymi, wirtualne spacery po muzeach, nowoczesne oprogramowanie) – 31%;
- samodzielne realizowanie podstawy programowej bez korzystania z podręczników – 19%;
- podnoszenie kwalifikacji i umiejętności samych nauczycieli – 14%.

Dla współczesnych nauczycieli innowacja w edukacji utożsamiana jest głównie z nowymi technologiami. Jednakże, dla nauczycieli klas I-III w Szkole Podstawowej nr 6 w Koszalinie, cyfryzacja nie jest jednoznaczna z innowacją. Szkoła nie stanie się nowocześniejsza poprzez dużą liczbę tablic interaktywnych. Nie można zapominać, że uczniowie klas I-III to kilkuletnie dzieci, które muszą nauczyć się mądrze korzystać z nowych technologii. Oczywiście wciąż zmienia się i poszerza codzienna przestrzeń życia dziecka, pojawiają się nowe źródła kształtujące dziecięce doświadczenia i odczucia, do których należą m.in. nowe technologie. Nauczyciele zdają sobie sprawę, że rozwój różnych urządzeń elektronicznych spowodował, że zdomowały się one w licznych obszarach życia człowieka, także życiu najmłodszych. Jednym z nich, oprócz usług, rozrywki i przemysłu jest edukacja. Bardzo ważny jest nowoczesny sprzęt w szkołach, ale najważniejszy jest... pomysł, jak go wykorzystać. Innowacyjność w nauczaniu może przybierać różne formy twórczej aktywności np.: ekspresji muzycznej, ruchowej, działalności plastycznej, twórczości literackiej, a także przez gry i zabawy, dramę, działania terenowe, projekty edukacyjne, obserwowanie, eksperymentowanie i rozwiązywanie twórczych problemów. Nowe technologie w nauczaniu wczesnoszkolnym nie powinny zastępować kredek, ołówków i tradycyjnych podręczników, lecz je uzupełniać. Mądre wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych może być nieocenione, także w przypadku uczniów ze specyficznymi trudnościami w nauce. Naturalnie

drogi dochodzenia do własnych koncepcji innowacyjnych są w przypadku nauczycieli i szkół bardzo różne.

Jak zauważa M. Kowaluk-Romanek miejsce i rolę nowych technologii w procesie edukacji, także wczesnoszkolnej, wyznaczają pełnione przez nie funkcje: poznawczo-kształcąca, emocjonalno-motywacyjna i działaniowo-interakcyjna. Multimedia stały się podstawowym źródłem zdobywania informacji o otaczającym świecie bez konieczności podróżowania czy eksperymentowania. Stworzyły możliwość pozyskiwania wiedzy z różnych zakresów, jak i przeżywania całej gamy odczuć i wzruszeń, a wiadomo, że mały człowiek lepiej poznaje świat nie tylko wtedy, kiedy zaangażowane są w to procesy poznawcze, ale przede wszystkim wówczas, kiedy biorą w tym udział jego emocje. Z kolei emocje ułatwiają uruchamianie procesów motywacyjnych. Dzięki temu mały uczeń prowadzi swoje eksploracje w sposób interaktywny (Kowaluk-Romanek 2014, s. 79).

Żanetta Kaczmarek, prowadząc badania nad nauczaniem-uczeniem się dziecka wspomaganego komputerowo, doszła do wniosku, że działanie to jest efektywne, ponieważ wyzwała pożądaną aktywność, wpływa pozytywnie na postawy edukacyjne uczniów. Autorka ponadto uważa, że „siła oddziaływania komputera jako medium edukacyjnego na dzieci w młodszym wieku szkolnym polega na jakości interakcji na płaszczyźnie komputer-uczeń, uczeń-komputer. To właśnie stanowi o sile wzajemnego oddziaływania człowieka na medium i medium na człowieka”. Także z badań D. Morańskiej nad efektywnością kształcenia uczniów klas I-III z zastosowaniem notebooków wynika, że wykorzystanie technik multimedialnych w ocenie uczniów i z perspektywy efektów kształcenia przynosi najlepsze rezultaty przy wykorzystaniu komputera w każdej chwili zajęć, kiedy tylko realizowane treści kształcenia tego wymagają (Kaczmarek 2004, s. 204).

Nie można jednak zapominać, że w Polsce, ale i w innych krajach europejskich panuje negatywne nastawienie do tzw. edukacji medialnej dziecka w wieku wczesnoszkolnym, dostrzegając więcej szkód rozwojowych niż korzyści. Jednakże zwolennicy tej edukacji wyjaśniają, że nie ogranicza się ona jedynie do edukacji informatycznej w szkole, np. na zajęciach komputerowych w klasach I-III. Jest to konsekwencją tego, iż na etapie edukacji wczesnoszkolnej realizuje się edukację zintegrowaną, która odwołuje się do doświadczeń dziecka w rodzinie oraz w innych środowiskach, a także przez media masowe, gdyż najmłodszego ucznia przygotowuje się do podejmowania zadań z różnych obszarów działalności człowieka. Dlatego też szczególnie akcentuje się problematykę związaną z komunikacją, najbliższym środowiskiem, bezpieczeństwem i zdrowiem, dostarczając dziecku sposobności do podejmowania działań pozwalających na pełne przeżywanie dzieciństwa (Wenta 2013, s. 21).

Szeroko pojmowana wczesnoszkolna pedagogika medialna łączy w sobie przesłanki teoretyczne, technologię i sztukę w oddziaływaniu na ucznia, m.in. w sferze zdobywania, przechowywania i wykorzystywania różnych materiałów do przekazu oraz in-

teraktywnych zachowań innowacyjno-twórczych przy zastosowaniu nie tylko instrumentarium komputerowego oraz multimedialnego. Według K. Wenty

wychowanie medialne w edukacji zintegrowanej należałoby rozważać przede wszystkim z punktu widzenia oddziaływań rozwojowych ukrytych w wychowanku jako zbiory pożądanych cech kierunkowych i instrumentalnych ujawniających się w procesie doznań poznawczych, moralnych oraz estetycznych, jako następstwo eksploatacji przez wychowanka różnych urządzeń i materiałów ze świata realnego i wirtualnego. Istota i sens wychowania medialnego inicjowanego w różnych sytuacjach edukacyjnych i poza edukacyjnymi ze strony nauczyciela, rodzica i samego dziecka ukryte są przede wszystkim w obszarach wolności, ciekawości oraz możliwości docierania do tego, co jest nowe i trudne, a co można osiągnąć i zarazem sprawdzić się, aby wzbogacić swoją osobowość (Wenta 2013, s. 22).

Dzięki innowacyjnej edukacji wczesnoszkolnej nauczyciel ma możliwość wzbogacenia cech kierunkowych ucznia, np. w dochodzeniu do mądrości, prawdy, dobra i piękna, nie zakłócając relacji między światem realnym a wirtualnym. Urządzenia multimedialne mogą być doskonałym narzędziem do kształtowania wybranych cech instrumentalnych ucznia klas początkowych, np. pamięci, spostrzegawczości, wyobraźni, umiejętności pracy zespołowej, zdolności manualnych.

Jednym z pytań postawionych przez K. Wentę jest to, dlaczego trudno jest obalić tezę, że świat obrazów, zwłaszcza wirtualnych, stanowi zagrożenie dla słowa mówionego i tekstów do czytania ze zrozumieniem, tym bardziej w przypadku dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Przeciwników „świata obrazów” w życiu najmłodszych uczniów szkoły podstawowej jest naprawdę dużo. Uważają oni, że nic nie zastąpi tradycyjnych podręczników i nie można dopuścić do tego, że najmłodszy nie potrafią korzystać z papierowych książek, a przecież nawyk i potrzeba czytania lektury muszą powstać w dzieciństwie. Według nich uczeń, który nie rozumie języka i posiada mały zasób słów nie jest w stanie sam czytać. Biegłość w czytaniu czyni dziecko zdolnym do dalszego kształcenia. Dzieci mające kłopoty z nauką nie potrafią czytać ze zrozumieniem. Tradycyjna książka, tradycyjny podręcznik, tradycyjny zeszyt łączone są z trwałymi wartościami, wyrażającymi intelektualny dorobek kultur. Coraz więcej jednak ludzi zdaje sobie sprawę, że książka elektroniczna i papierowa to po prostu dwie różne formy tego samego dzieła, a praca z e-bookami również rozbudza w małych uczniach zamiłowanie do czytelnictwa i uczy czytania ze zrozumieniem.

Zakończenie

Podsumowując, należy uznać, że współczesna szkoła nie ucieknie od konieczności innowacyjnego nauczania-uczenia się, prowadzonego nie tylko przy wykorzystaniu innowacyjnych urządzeń, ale i nowoczesnego podejścia do małego ucznia. Nie da się w tych czasach „uchronić” dzieci przed nowymi technologiami, dlatego mądre ich wykorzystywanie we wczesnoszkolnym procesie edukacyjnym może mieć mnóstwo zalet, np.:

- innowacyjne nauczanie, dawniej indywidualizacja nauczania – dynamiczne i elastyczne metody, dopasowane do każdego ucznia rozpoczynającego właśnie szkolną edukację – to niewątpliwie ważna cecha i potrzeba współczesnej edukacji. Nauczyciele mają w niej możliwość wybrania spośród różnych dostępnych materiałów takich, które odpowiadają indywidualnym potrzebom i stylom uczenia się;
- atrakcyjne przekazywanie treści – jest ono bardzo istotne w przypadku dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Dzięki atrakcyjnym i zróżnicowanym formom prezentacji zadania czy ćwiczenia uczniowie chętniej je wykonują i łatwiej zapamiętują;
- aktywizowanie ucznia dzięki wprowadzaniu innowacji edukacyjnych, zwiększa zdolności postrzegania i koncentracji. Umożliwia kontrolowanie tempa procesu uczenia się lub rozwijania funkcji i doskonalenia umiejętności;
- przywraca wiarę w siebie – technologie wspomagające oferują doświadczanie sukcesu i poczucie bezpieczeństwa.

To tylko najważniejsze z zalet innowacyjności w nauczaniu wczesnoszkolnym. Nowe technologie, zindywidualizowane podejście do ucznia, innowacyjne programy nauczania – wykorzystywane w sposób mądry, przemyślany i uzasadniony mogą w znaczący sposób poprawić skuteczność nauczania i sprawić, że rozpoczynający szkolną przygodę uczniowie będą przychodzić na lekcje z ochotą i zaciekawieniem.

Bibliografia

- Kaczmarek Ź. (2004), *Psychopedagogiczne aspekty nauczania wspomaganego komputerowo dzieci w młodszym wieku szkolnym*, [w:] *Media i edukacja w dobie integracji*, red. W. Strykowski, Poznań.
- Kowaluk-Romanek M. (2014), *Nowe technologie we wspomaganiu dzieci i młodzieży ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się*, „Edukacja-Technika-Informatyka”, nr 5, Rzeszów, s. 74-81.
- Leszcz-Krysiak A. (2017), *Znaczenie innowacyjności w podnoszeniu jakości kształcenia w edukacji wczesnoszkolnej*, „Pedagogika Szkolna i Wczesnoszkolna”, nr 1.
- Wenta K. (2013), *Technologia informacyjna w edukacji dziecka*, „Edukacja Humanistyczna”, nr 2, s. 17-34.

Innowacyjność edukacji medialnej (nowych technologii) w podnoszeniu jakości kształcenia wczesnoszkolnego

Streszczenie: Głównym celem artykułu było zwrócenie uwagi na współczesnych nauczycieli, którzy mogą czerpać z najnowszych osiągnięć techniki, które mogą z powodzeniem wykorzystywać do efektywnego nauczania. W nauczaniu początkowym ważne jest tworzenie spójnego i bogatego programu nauczania. Współczesna szkoła nie ucieknie od konieczności innowacyjnego nauczania.

Słowa kluczowe: nauczyciel, innowacyjność, edukacja medialna

Innovativeness of media education (new technologies) in improving the quality of early school education

Summary: Contemporary teachers can now derive benefits from the latest technological developments and they can successfully use modern technology for effective teaching. It is important to create a coherent and rich curriculum for early years learning. Modern school cannot avoid the necessity of innovative teaching.

Keywords: teacher, media education, new technology

Dinh Xuan Khoa

Pham Minh Hung

Uniwersytet w Vinh, Wietnam

MODEL ZARZĄDZANIA WIETNAMSKĄ UCZELNIĄ PUBLICZNĄ W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNYCH UWARUNKOWAŃ GLOBALNYCH

Wstęp

Właściwe zarządzanie placówką edukacyjną odgrywa szczególnie ważną rolę w odniesieniu do uniwersytetów, stwarzając ogromne możliwości rozwoju tych placówek. Istotnym warunkiem stawania się przez uniwersytet wiodącą we współczesnym, globalnym świecie uczelnią jest właściwie dobrany system zarządzania. Zarządzanie uczelnią przez specjalistów z różnych obszarów zarówno teorii, jak i praktyki traktowane jest więc jako główne narzędzie wpływu na jakość kształcenia na poziomie uniwersyteckim. Obecnie na świecie istnieje wiele modeli zarządzania uczelnią, które powstały, opierając się na czynnikach ekonomiczno-społecznych, jak i tendencjach rozwojowych w obszarze nauki i szkolnictwa wyższego charakterystycznych dla danego państwa. Wszystkie dostępne w literaturze przedmiotu modele mają zarówno specyficzne zalety, jak też i wady. Analiza i wykorzystanie zalet istniejących modeli w odniesieniu do zarządzania uczelniami wietnamskimi stanowi niezwykle pilną potrzebę. Konieczne jest jednoczesne badanie i wdrażanie takich modeli, które pozwalałyby łączyć specyficzne uwarunkowania społeczno-ekonomiczne kraju oraz dążenie do integracji środowiska uczelni wyższych Wietnamu ze środowiskiem akademickim współczesnego globalnego świata. Oznacza to, iż zagadnienie zarządzania uczelnią wyższą ma zarówno znaczenie teoretyczne, jak i ogromne znaczenie praktyczne. Odpowiada także na obecną potrzebę gruntownej i wszechstronnej odnowy edukacji uniwersyteckiej w Wietnamie. Przedmiotem niniejszego artykułu jest więc próba zaproponowania modelu zarządzania publiczną uczelnią wietnamską (w dalszym ciągu zwanym modelem zarządzania). Analizie zostaną poddane zarówno szeroko pojęte uwarunkowania powstania i wdrożenia proponowanego modelu, a także zalety oraz ewentualne zagrożenia wynikające z zastosowania omawianego modelu.

Podstawy proponowanego modelu zarządzania uczelnią wyższą

Modele zarządzania uczelniami publicznymi – koncepcje

Modele zarządzania publicznymi uczelniami wyższymi w Wietnamie stanowią szeroko eksplorowany obszar badawczy już od lat 60. ubiegłego wieku. Przedstawienie jednoznacznej definicji tego pojęcia stanowi jednak wciąż pewną trudność. Zarówno w obszarze teorii, jak i praktyki działań edukacyjnych. Analiza rozważań różnych autorów nie tylko wietnamskich, ale także i zagranicznych pozwala na zwrócenie uwagi na różne elementy istotne w większości proponowanych modeli zarządzania uczelnią wyższą. Istotnym uwarunkowaniem właściwie stworzonego modelu zarządzania publiczną uczelnią wyższą jest to, aby, jeśli ma być realizowany w praktyce, odzwierciedlał on istniejący styl i strategię zarządzania szkolnictwem wyższym. Taki styl zawiera zarówno istotne elementy zewnętrzne, jak i wewnętrzne oraz relacje wzajemnego oddziaływania między nimi. Tak pojmowany model porządkuje wszelką działalność związaną z zarządzaniem uczelnią publiczną. Model zarządzania zaprezentowany w niniejszym tekście szczególną uwagę zwraca na wewnętrzne podmioty funkcjonowania publicznej uczelni wyższej. Przedstawia zasady funkcjonowania, współpracy, podziału obowiązków pomiędzy różnymi podmiotami współkierującymi daną uczelnią wyższą (władze, administracja, zarząd). Jak już wspomniano, każdy sposób ujmowania (model) zarządzania uczelnią wyższą zawiera pewne zalety i wady. W niniejszym tekście przyjęto szeroką definicję omawianego pojęcia. Model zarządzania uczelnią publiczną jest systemem zawierającym wszelkie elementy zewnętrzne i wewnętrzne oraz wszelkie bezpośrednie i pośrednie wzajemne oddziaływania między tymi elementami.

Elementy zewnętrzne i wewnętrzne w zarządzaniu publiczną uczelnią wyższą

Elementy zewnętrzne

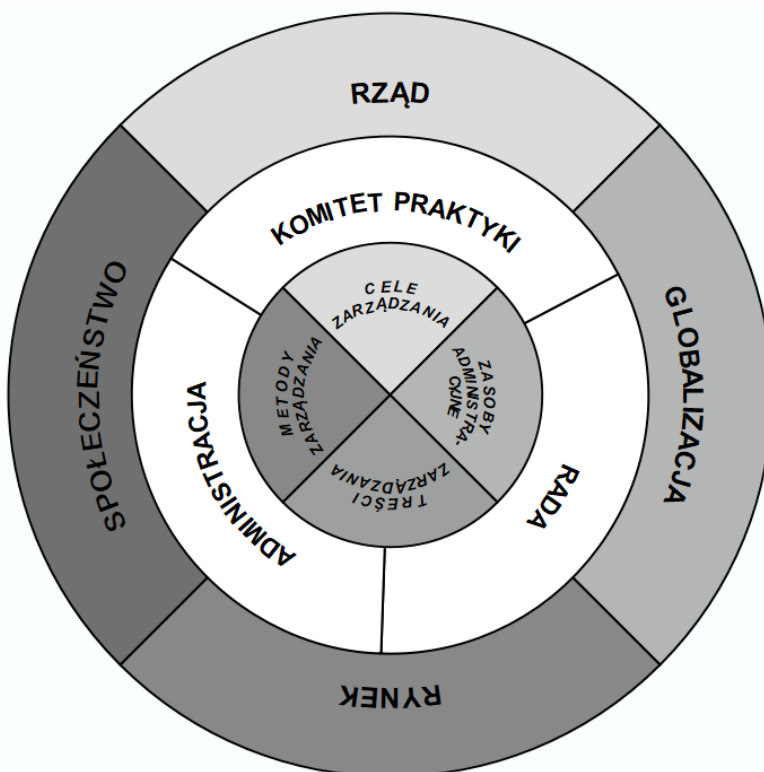
Do najistotniejszych elementów zewnętrznych mających znaczący wpływ na proces zarządzania publiczną uczelnią wyższą należą: państwo, rynek i społeczeństwo oraz trendy globalizacyjne determinujące kształt szkolnictwa wyższego. Każdemu z wymienionych elementów można przypisać określoną pozycję i rolę oraz określić realny lub oczekiwany wpływ na zasady funkcjonowania uczelni wyższych i sam przebieg procesu zarządzania. Ważne jest, iż pomimo znaczących różnic, elementy te wzajemnie na siebie oddziałują, tworząc określone środowisko dla funkcjonowania modelu zarządzania uczelnią publiczną. Warto także podkreślić istotny wpływ jaki uczelnie wyższe wywierają na wspomniane elementy zewnętrzne systemu zarządzania, przyjmując zadanie recenzowania czy wspierania i promowania różnych działań, przede wszystkim poprzez współpracę z licznymi instytucjami, organizacjami, stowarzyszeniami itp.

Elementy wewnętrzne

Do najważniejszych elementów wewnętrznych systemu zarządzania wyższą uczelnią publiczną należą: cele, treści, metody, podmioty oraz zasady zarządzania. Elementy te także oddziałują wzajemnie między sobą w procesie zarządzania uczelnią wyższą. Jednocześnie każdy element wewnętrzny ulega na swój sposób specyficznemu wpływowi określonych elementów zewnętrznych.

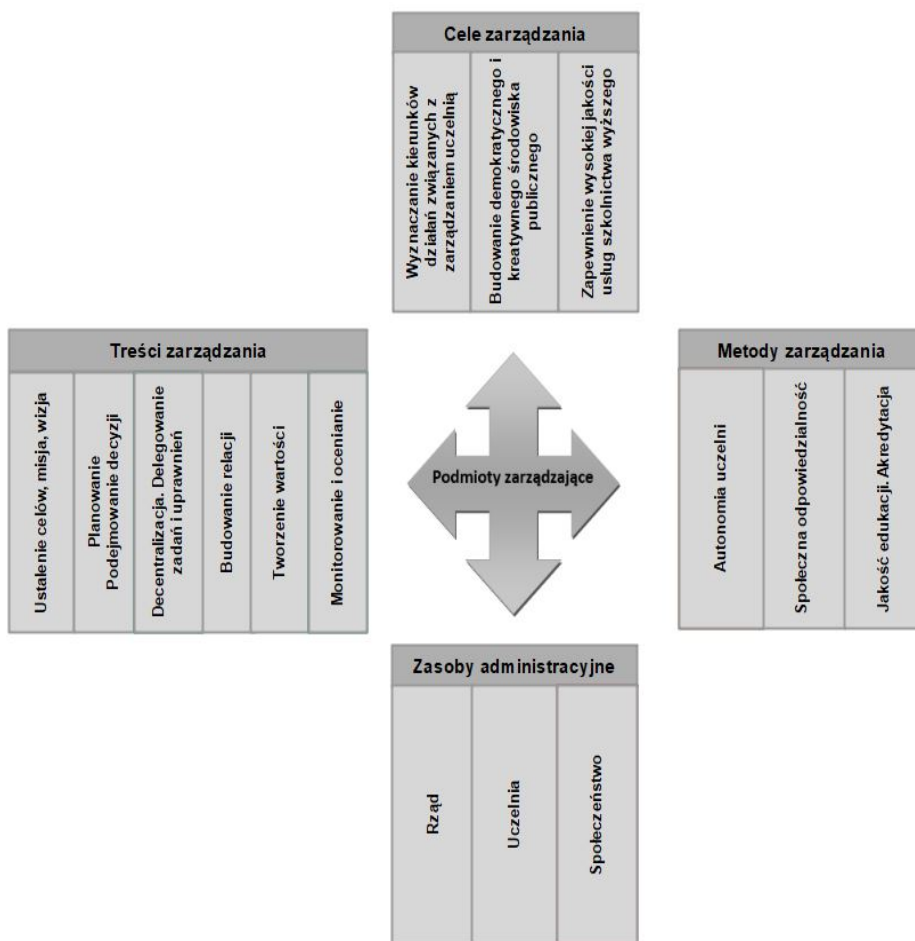
Ogólny model zarządzania wyższą uczelnią publiczną

Model zarządzania wyższą uczelnią publiczną w ogólnym ujęciu można przedstawić w postaci trzech okręgów ze wspólną częścią środkową (rys. 1). Największy okrąg przedstawia elementy zewnętrzne mające wpływ na realizację procesu zarządzania uczelnią wyższą. Tworzą one tym samym pola dla tej działalności. Drugi okrąg (środkowy) przedstawia podmioty uczestniczące w procesie zarządzania wyższą uczelnią publiczną. Z kolei w trzeci – wewnętrzny okrąg wpisane zostały podstawowe elementy wewnętrzne istotne dla realizacji procesu zarządzania omawianymi instytucjami.

Rys. 1. Ogólny model zarządzania publiczną uczelnią wyższą (oprac. własne)

Elementy zarządzania publiczną uczelnią wyższą

Rys. 2. Schemat elementów zarządzania publiczną uczelnią wyższą (oprac. własne)

Schemat na rysunku 2 przedstawia zarówno same elementy zarządzania publiczną uczelnią wyższą, jak też istotne dla właściwego przebiegu całego omawianego procesu wzajemne oddziaływanie pomiędzy tymi elementami. Centralnym punktem całego systemu mającym zadanie nie tylko łączenia, ale także uaktywniania i koordynowania działalności poszczególnych elementów są podmioty zarządzające daną uczelnią wyższą.

Analiza elementów modelu zarządzania publiczną uczelnią wyższą

Elementy zewnętrzne modelu zarządzania publiczną uczelnią wyższą i ich wzajemne oddziaływanie

Państwo

Jak już wspomniano wcześniej, państwo ze swoimi odpowiednio zorganizowanymi instytucjami pełni bardzo ważną rolę w kształtowaniu szkolnictwa wyższego każdego kraju. Dokonuje się to przede wszystkim poprzez ukierunkowanie rozwoju tego istotnego obszaru na zapewnienie jak największych korzyści dla rozwoju społeczeństwa. Instytucje państwowe ustalają odpowiednie priorytety, którym podporządkowane są określone strategie osiągnięcia wyznaczonych celów. Rolą państwa jest także stwarzanie właściwych warunków ustrojowych poprzez implementację odpowiednich dokumentów prawnych, ustalenie ram regulacyjnych zapewniających stabilny i zrównoważony rozwój całego systemu szkolnictwa wyższego. Istotne, z punktu widzenia uczelni wyższych, jest także ustalenie odpowiedniego budżetu oraz jego modyfikacje związane na przykład z realizacją polityki inwestowania w dziedzinie konieczne do osiągnięcia wysokiego tempa rozwoju gospodarczego i społecznego. Wyżej wymienione obszary działania państwa wraz z odpowiednio stosowanymi narzędziami zarządzania i administrowania zapewniają istotną rolę państwa w kreowaniu polityki edukacyjnej. Jednocześnie pozwalają na zaangażowanie się wyznaczonych do tego celu instytucji państwa w skuteczne przewyższanie ujemnych skutków wpływu rynku, w tym także w jego globalnym wymiarze, na system szkolnictwa wyższego. Z punktu widzenia zarządzania publiczną uczelnią wyższą wpływ państwa na szkolnictwo wyższe przejawia się w następujących aspektach:

1. Państwo zapewnia właściwe ukierunkowanie i wsparcie rozwoju kadr pracowniczych publicznych uczelni wyższych

Istotną cechą współczesnego świata, zarówno w obszarze ekonomii, jak i życia społecznego są permanentne zmiany (Drucker 2001; Zygadło 2018). Procesy te wymuszają na podmiotach odpowiedzialnych za zarządzanie organizacjami uelastycznienie podejścia do wielu kwestii związanych z zarządzaniem kadrami. Dewaluacja wiedzy, zmiany na rynku pracy, globalna konkurencja, wpływ nowoczesnych technologii, to tylko niektóre z czynników mających wpływ na potrzebę elastycznego podejścia do roli kapitału ludzkiego w tworzeniu i rozwoju danej organizacji. Szczególnego znaczenia nabiera to w odniesieniu do publicznych uczelni wyższych. We współczesnych uczelniach istotne

jest dostrzeżenie konieczności realnego wpływu podmiotów zarządzających na ludzi pracujących, ich postawy, wartości, zachowania. Wszystkie zespoły pracownicze, bez względu na różnorodność zadań podstawowych i pełnionych ról, powinny integrować się wokół wspólnych wizji i celów. Istotne jest budowanie pośród wszystkich pracowników wzajemnych relacji opartych na właściwej komunikacji, szacunku, uznaniu dla kompetencji i zaangażowania w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i zespołowym. Istotną wartością jest budowanie przekonania wszystkich członków zespołu co do ich realnego wpływu na misję i cele organizacji. Naturalnym efektem tego stanu jest powszechne w zespołach pracowniczych, reprezentowane przez poszczególnych pracowników, jak i całe zespoły, poczucie odpowiedzialności za funkcjonowanie organizacji jako całości (Juchnowicz 2012; Zygałdo 2018, 2019). Aby osiągnąć sukces, osoby zarządzające uczelnią wyższą muszą posiadać zdolności menedżerskie pozwalające na właściwe zarządzanie kadrami. Ważne jest budowanie i wykorzystywanie doświadczeń własnych i innych w tworzeniu właściwych strategii kierowania ludźmi w różnych obszarach, np. zarządzanie talentami (osobami szczególnie zdolnymi, posiadającymi określone osiągnięcia). Bill Gates powiedział kiedyś, że „dla szybkiego rozwoju firmy należy sprawnie odnaleźć utalentowanych pracowników, zwłaszcza tych mądrych”. Sprzyja temu właściwie kreowana polityka personalna. Odpowiednie zarządzanie zasobami ludzkimi jest ważnym elementem tworzenia wizerunku uczelni oraz świadczy o jej sile konkurencyjnej na rynku edukacyjnym (zarówno w kontekście krajowym, jak i międzynarodowym). Zarządzanie zasobami ludzkimi obejmuje m.in. politykę rekrutacyjną pracowników, politykę rozwoju i wzmocnienia zespołów pracowniczych, politykę budowania zaangażowania i strategię oceniania pracowników. Właściwa strategia rozwoju zasobów ludzkich danej uczelni musi być oparta na aktualnej strategii rozwoju służb pracowniczych państwa.

2. Państwo zapewnia uczelniom publicznym prawo swobody w obszarze nauczania. Swoboda nauczania jest podstawową wartością każdej uczelni wyższej. Uczelnia, która nie realizuje tej zasady nie może być uznawana za uczelnię wyższą, szczególnie publiczną. Swoboda nauczania obejmuje następujące elementy: swoboda wykładowcy w przekazywaniu wiedzy w interesującym dla niego obszarze, prawo wykładowcy do przedstawiania swoich odkryć, dokonań oraz wyników badań studentom, współpracownikom oraz innym osobom, prawo wykładowcy do publikowania rezultatów własnych dokonań naukowych, prawo prowadzenia zajęć dydaktycznych według metod uznanych przez siebie za właściwe. Istotny obszar treściowy zarządzania uczelnią publiczną dotyczy zarządzania nauczaniem, uczeniem się, badaniem oraz propagowaniem wiedzy. Podmiotem zapewniającym prawidłowy przebieg procesu nauczania, uczenia się, przeprowadzania badań i propagowania wiedzy jest państwo. To rolą państwa jest nadzór nad tymi procesami tak, aby były one dostosowane i dostępne dla wszystkich obywateli danego społeczeństwa.

3. Państwo jest gwarantem właściwej i długotrwałej inwestycji w rozwój uczelni publicznych

Powszechnie wiadomo, iż niezależnie od wielu różnorodnych uwarunkowań, edukacja w każdym społeczeństwie wymaga znacznych, a co najważniejsze długoterminowych inwestycji. Ewentualnych zysków z tych inwestycji możemy oczekiwać dopiero po wielu latach. Dlatego też bez odpowiedniego, szeroko pojętego wsparcia państwa funkcjonowanie uczelni wyższych jest niemal niemożliwe. Nawet kiedy uczelnie publiczne realizują zasady samofinansowania, państwo w dalszym ciągu ma za zadanie wspierać je, np. poprzez powierzanie zadań edukacyjnych i badawczych, dokonywanie transferu technologii dla realizacji określonych celów ekonomiczno-społecznych, zapewnienie bezpieczeństwa czy obronności kraju. Takie działania i idące za tym odpowiednie mechanizmy finansowania wpływają znacząco na realizację polityki finansowej oraz realizację modelu zarządzania uczelnią w obszarze finansowym. Truizmem okazuje się stwierdzenie, że właściwa realizacja zasad polityki finansowania powierzonych uczelni zadań, zarówno dydaktycznych, jak i badawczych wpływa decydująco na całość funkcjonowania publicznej uczelni wyższej. Determinuje to znacząco także kształt modelu zarządzania taką uczelnią.

Rynek

W naukach o ekonomii dzieli się rynki na trzy kategorie: rynki towarowo-usługowe, rynki pracy i rynki pieniężne. Bezpośredni wpływ na szkolnictwo wyższe mają rynki pracy i rynki towarowo-usługowe. Oczywiście przy założeniu, że szkolnictwo wyższe traktujemy jako pewnego rodzaju usługę publiczną. Urynkowanie szkolnictwa wyższego, a uczelnie publicznych w szczególności, ma, oprócz wielu zagrożeń, także pewne niewątpliwe zalety. Uczelnie wyższe odpowiadają pełniej zapotrzebowaniom ekonomiczno-społecznym, zmniejszając przez to bezpośredni udział rządu w zarządzaniu uniwersytetami. Wiele praw do podejmowania decyzji przekazywanych jest studentom i ich rodzinom. Następuje swoista integracja uczelni z przedsiębiorstwami chociażby poprzez mechanizm przetargów dla edukacji. Uczelnie są mobilizowane do wzmocnienia swojej zdolności dostosowania do zmian i innowacyjności.

Praktyka pokazuje, że urynkowanie pełni ważną rolę w procesie zarządzania uczelnią zarówno w sposób bezpośredni, jak i pośredni. Państwo przekazuje uczelniom publicznym określone środki, zasilając ich budżety na różnych zasadach. Podstawowym jednak kryterium tych dotacji jest liczba rekrutowanych studentów w danej uczelni. Jest to element wyrażający bezpośredni wpływ urynkowania na funkcjonowanie publicznej uczelni wyższej. Studenci i ich rodzice (opiekunowie) jako klienci mogą zdecydować, jakie uczelnie wybierają w zależności od różnorodnych rankingów oraz dopasowania proponowanych kierunków studiów prowadzonych na danej uczelni

do ich oczekiwań zawodowych. Ich wybór jest zgodny z prawem podaży i popytu na rynku. Jednocześnie mechanizmy rynkowe stwarzają presję na uczelniach zmierzającą do tego, aby podnosiły one jakość kształcenia oraz efektywność swojego zarządzania i kształtowały tak swój wizerunek, aby „przyciągnąć” jak największą liczbę studentów.

Rozwój uczelni wyższych w Wietnamie jest ściśle związany z rozwojem ekonomii rynkowej. Mechanizmy zarządzania wietnamską uczelnią wyższą podlegają wpływowi rynku, ale stają się także bardziej efektywne dzięki zaangażowaniu państwa. Właśnie proces urynkowienia i jego wpływu na uczelnie publiczne doprowadziły do pojawienia się ważnych zmian w teorii i praktyce całościowego zarządzania uczelniami publicznymi w Wietnamie. Jedną z takich ważnych zmian jest przekazanie znacznej samodzielności poszczególnym uczelniom przy jednoczesnym nałożeniu obowiązku przedstawiania analiz bieżących działań. Jest to traktowane jako podstawowa zasada działania procesu zarządzania wietnamskimi uczelniami publicznymi w procesie stopniowego udoskonalania socjalistycznie ukierunkowanej ekonomii rynkowej. Podczas gdy niezależność stwarza warunki naukowej i twórczej działalności uczelni publicznych i ich rozwoju, obowiązek analizy gwarantuje sprawiedliwość i trwałość tego rozwoju. Jest to podstawowy element społecznego ukierunkowania rozwoju obecnego szkolnictwa wyższego w Wietnamie.

Udział społeczeństwa

Udział społeczeństwa jest ważną częścią mechanizmu funkcjonowania uczelni wyższych, szczególnie publicznych w ekonomii rynkowej. Ma znaczący wpływ na rozwój tych uczelni. Społeczeństwo uczestniczące w tym procesie to przede wszystkim: osoby pracujące na uczelniach, rodzice studentów i sami studenci oraz członkowie działających organizacji społecznych. Udział społeczeństwa jest realizowany poprzez planowanie polityki i wydawanie decyzji, bezpośredni udział w zarządzaniu uczelnią, projektowanie i ocenę programu funkcjonowania uczelni poprzez działalność różnorodnych rad działających na uczelni, do zadań których należy kontrola jakości i zgodności pomiędzy działalnością uczelni a potrzebami klientów. Udział społeczeństwa mający istotny wpływ na zarządzanie uczelnią publiczną przejawia się w następujących aspektach:

1. Środowisko kulturalno-społeczne, które jest bardzo ważnym elementem procesu zarządzania uczelnią publiczną

Środowisko kulturalno-społeczne jest zbiorem elementów wewnątrz systemu „społeczeństwo – człowiek” stwarzającym nieodzowne warunki funkcjonowania instytucji publicznych. Oddziaływanie środowiska kulturalno-społecznego ma charakter długoterminowy, bardziej złożony w porównaniu z innymi elementami i nierzadko trudny do bezpośredniego zdefiniowania. Zakres tego oddziaływania jest bardzo szeroki: wyznacza m.in. sposób funkcjonowania człowieka w pracy, uczenia się wytwarzania

i wykorzystywania rozmaitych produktów, korzystania z usług. W tym także z usług szkolnictwa wyższego. Znajomość funkcjonowania środowiska kulturalno-społecznego będzie miała strategiczne znaczenie dla osób zarządzających uczelniami publicznymi. Wiele aspektów związanych z uwarunkowaniami społeczno-kulturalnymi oddziałuje w znaczny sposób na przebieg procesu zarządzania uczelnią publiczną w takich obszarach, jak: a) moralność, estetyka, styl życia i funkcjonowania w życiu zawodowym; b) obyczaje i tradycje; c) potrzeby i cele społeczne.

2. Wpływ procesu uspołecznienia szkolnictwa wyższego na zarządzanie uczelnią publiczną

Uspołecznienie szkolnictwa wyższego ma na celu reformę sposobu organizacji i funkcjonowania tego obszaru życia społecznego, stworzenie odpowiednich mechanizmów, zwiększenie dynamiki rozwoju tego sektora, wprowadzenie zasad sprawiedliwości społecznej w dostępie do edukacji na poziomie szkolnictwa wyższego. Zmiany te nabierają szczególnego znaczenia wobec wyzwań modernizacji kraju tak, aby mógł on swobodnie funkcjonować na konkurencyjnym rynku globalnym. Proces uspołecznienia polega w dużej mierze na zmianie dotychczasowych sposobów i form działania w celu optymalnego wykorzystania różnorodnych zasobów (finansowych, materialnych, twórczych). Istotnym elementem jest przekazywanie części kompetencji urzędów państwowych niektórym organizacjom, stowarzyszeniom lub prywatnym osobom, które mogą wypełniać te zadania przy odpowiednim wsparciu i kontroli ze strony państwa. Tak więc uspołecznienie szkolnictwa wyższego powinno być rozumiane jako wzmocnienie roli aktywnego udziału wszystkich podmiotów, w tym szczególnie organizacji społecznych, w kształtowaniu i rozwoju systemu edukacji na poziomie uczelni wyższych, a nie, jak dotychczas wielokrotnie sądzono, przesuwanie na obywateli trudnych zadań polegających na finansowaniu edukacji. Podmioty zarządzające publiczną uczelnią wyższą mają więc za zadanie mobilizować członków wszelkich organizacji społecznych do aktywnego udziału w funkcjonowaniu uniwersytetów.

Tendencje globalizacyjne obejmujące system szkolnictwa wyższego

Cywilizacja rozwija się w sposób ewolucyjny, m.in. dzięki osiągnięciom technologicznym (np. Internet), ale także dzięki wysokiemu poziomowi globalnej świadomości. Zmiany następują w sposób bardzo szybki i mają często fundamentalne znaczenie dla globalnej gospodarki i społeczeństwa. Globalizacja, bez względu na to, jak jest definiowana, oznacza więc przede wszystkim zmiany. Peter F. Drucker w swoim opracowaniu *Zarządzanie w XXI wieku* napisał, że jedyną pewną rzeczą w dzisiejszym globalnym świecie są zmiany. Odpowiedzią współczesnego człowieka powinna być próba przewidywania tych procesów i przygotowania się do nich (Drucker 2001). W obliczu tych zmian bardzo istotną wartością stała się wiedza. Organizacje funkcjonujące na współczesnym

rynku przybierają formę organizacji opartych na wiedzy. Są to organizacje, których zadaniem jest kreowanie, gromadzenie, wykorzystywanie i dystrybucja wiedzy. Można tego dokonać pod warunkiem stworzenia wszystkim członkom organizacji warunków do ustawicznego rozwoju (Juchnowicz 2012). Wśród wielu cech charakteryzujących organizacje oparte na wiedzy wymienia się m.in. wspólne zaangażowanie wszystkich członków w ustalanie celów, otwartość na zmiany, gotowość i umiejętność szybkiego uczenia się, wzajemna odpowiedzialność za funkcjonowanie organizacji, zaangażowanie w działania innowacyjne. Wobec powyższego, oczywiste jest to, że uczelnie wyższe powinny być takimi właśnie organizacjami opartymi na wiedzy. Głównymi podmiotami procesu globalizacji są państwa – są to podmioty uczestniczące we wszelkich relacjach międzynarodowych, posiadają moc prawną i potencjał do rozmów podpisywania i realizacji umów międzynarodowych. Oprócz tych głównych podmiotów działają także inne instytucje (w tym uczelnie) mające w węższym zakresie, ale równie istotne znaczenie dla procesu globalizacji. Globalizacja stała się wiodącą tendencją funkcjonowania współczesnego świata. Globalne organizacje oparte na wiedzy posiadają silny wpływ na stosunki międzynarodowe i życie każdego państwa i jego obywateli. Obecnie powszechna w naszym życiu cyfryzacja zmienia sposoby komunikowania się ludzi między sobą, a także w świecie nauki, nauczania i uczenia się. Uczelnie nie mogą działać efektywnie, nie podążając za tymi zmianami i ograniczając swoją działalność wyłącznie do obszaru swojego kraju. Globalizacja wywiera na uczelniach presję współpracy z innymi międzynarodowymi instytucjami w celu wspólnego kształtowania nowych pokoleń obywateli świata. Według wielu specjalistów przed szkolnictwem wyższym Wietnamu stoi jeszcze w tym zakresie wiele wyzwań. Zaległości skutkują przede wszystkim trudnościami wietnamskich studentów w funkcjonowaniu na uniwersytetach zagranicznych. Absolwenci wietnamskich szkół średnich mają większe trudności niż ich rówieśnicy z innych krajów Azji Południowo-Wschodniej. Przede wszystkim przejawia się to w mniejszej mobilności i umiejętności dostosowania się do zmian. Globalizacja w obszarze szkolnictwa wyższego stwarza wiele możliwości, ale stawia przed uczelniami wyższymi także konkretne wyzwania. Jednym z nich jest potrzeba zmiany pozycji uczelni wietnamskich w międzynarodowych rankingach. Zmiany w tym zakresie muszą być związane nie tylko z poprawą programów i metod nauczania czy sposobów organizacji funkcjonowania uczelni. Istotne są również zmiany w sposobach finansowania publicznych uczelni wyższych. Trendy globalizacyjne w szkolnictwie wyższym wpływają bezpośrednio na zmiany w zarządzaniu uczelniami wyższymi w Wietnamie. Przede wszystkim dotyczy to strategii oraz szerszej wizji. Zmiany w tym obszarze nie dotyczą tylko uczelni wietnamskich, dlatego też wymaga on jeszcze wielu badań i prób opracowania jak najlepszych modeli zarządzania. Wskazana jest tu także wymiana spostrzeżeń oraz doświadczeń w ramach współpracy międzynarodowej.

Współdziałanie pomiędzy zewnętrznymi elementami modelu zarządzania publiczną uczelnią wyższą

Elementy zewnętrzne modelu zarządzania uczelnią publiczną nie tylko wpływają na elementy wewnętrzne tego modelu, ale również wzajemnie oddziałują pomiędzy sobą. Wśród tych elementów zewnętrznych państwo odgrywa szczególną rolę, regulując wpływy rynkowe, udział społeczeństwa oddziaływanie tendencji globalizacyjnych na szkolnictwo wyższe. Dzięki tak pojętej roli państwa wpływ innych elementów zewnętrznych na uczelnie publiczne, a w szczególności na zarządzanie tymi instytucjami, jest ukierunkowany pozytywnie.

Elementy wewnętrzne modelu zarządzania publiczną uczelnią wyższą i wzajemne ich oddziaływanie

Cele zarządzania uczelnią publiczną

Ustalenie celów zarządzania ma elementarne znaczenie w procesie ukierunkowania całego systemu zarządzania publiczną uczelnią wyższą. Dlatego cele zarządzania regulują treści, sposoby i potencjał zarządzania. Podmioty zarządzające uczelnią powinny również organizować i kierować procesem zarządzania uczelnią zgodnie z ustalonymi wcześniej celami. Proces zarządzania uczelnią publiczną powinien spełniać następujące cele: a) ukierunkowywać działalność uczelni publicznej; b) budować środowisko demokracji, jawności twórczości i innowacyjności w uczelniach publicznych; c) dostarczać usługi edukacyjne na najwyższym poziomie jakościowym.

Treści procesu zarządzania uczelnią publiczną

Proces zarządzania uczelnią publiczną powinien zawierać następujące treści: a) deklarację misji i wizji uczelni publicznej; b) ustalenie planu i ustalenie kierunku działania uczelni w odpowiednich obszarach: organizacja kadr, nauczanie, finansowanie; c) przestrzeganie prawa obowiązującego na uczelni; d) ustalenie praw i obowiązków regulujących relacje pomiędzy różnymi podmiotami wewnątrz uczelni oraz pomiędzy uczelnią i różnorodnymi podmiotami partnerskimi. Każda z wymienionych treści odzwierciedla jeden obszar działania uczelni publicznych. Zakresy tych treści chociaż są wzajemnie niezależne od siebie, to jednocześnie mają bardzo bliskie relacje między sobą.

Metody zarządzania publiczną uczelnią wyższą

Odpowiedni dobór i zastosowanie metod zarządzania jest koniecznym elementem modelu zarządzania publiczną uczelnią wyższą. Awangardowa uczelnia funkcjonują-

ca w globalnym systemie światowym musi być innowacyjnie zarządzana pod każdym względem. Zarządzanie uczelnią publiczną w obecnej perspektywie powinno zawierać następujące metody działania: suwerenność uczelni przy jednoczesnej konieczności analizy i kontroli jakości kształcenia. Metody te muszą współdziałać wzajemnie, umożliwiając przeprowadzenie procesu odnowy i rozwoju uczelni publicznej. Brak którejkolwiek z tych elementów, zwłaszcza suwerenności poszczególnych uczelni, może doprowadzić do małej efektywności procesu zarządzania publiczną uczelnią wyższą.

Podmioty zarządzania publiczną uczelnią wyższą

Do najważniejszych podmiotów zarządzania publiczną uczelnią wyższą w Wietnamie należą: dyrektyw partyjny, rada uczelni i rektor. Te podmioty tworzą trójwładzę w uczelniach publicznych. Jednak w obszarze zarządzania rada uczelni pełni najważniejszą rolę. Dlatego też wzmocnienie roli rady uczelni poprzez ustalenie mechanizmu zapewniającego jak największy zakres działalności tego podmiotu z odpowiednimi uprawnieniami jest traktowane jako kluczowy problem w proponowanym modelu zarządzania publiczną uczelnią wyższą.

Zasoby ludzkie i ich rola w procesie zarządzania publiczną uczelnią wyższą

Właściwy przebieg procesu zarządzania publiczną uczelnią wyższą musi być gwarantowany przez zasoby ludzkie rekrutowane przez organy państwa, samą uczelnię i organizacje społeczne. W zależności od warunków i stopnia samodzielności uczelni wzajemne stosunki między tymi siłami mogą być różne. Uczelnie publiczne muszą być coraz aktywniejsze i bardziej innowacyjne w swojej działalności edukacyjnej, badaniach naukowych, stosowaniu technologii, usługach związanych ze szkolnictwem wyższym, współpracy międzynarodowej. Istotne jest więc dbanie o równoległy rozwój zasobów ludzkich oraz wprowadzanie coraz to efektywniejszego sposobu zarządzania kadrami.

Wzajemne oddziaływanie pomiędzy elementami wewnętrznymi modelu zarządzania publiczną uczelnią wyższą

Proces wzajemnego oddziaływania pomiędzy elementami wewnętrznymi modelu zarządzania uczelnią publiczną przebiega wzdłuż dwóch osi:

1. Cele – treści – metody – zasoby ludzkie;
2. Podmioty zarządzające – podmioty zarządzane.

W przebiegu procesu wzdłuż pierwszej osi należy zauważyć wyraźnie ważną rolę odpowiednio ustalonych i realizowanych celów zarządzania. Cele zarządzania wyznaczają treści i metody zarządzania. Zasoby ludzkie służą realizacji celów zarządzania.

W przebiegu drugiej osi należy podkreślić wyraźną rolę nie tylko podmiotu zarządzającego, ale także podmiotów podlegających procesowi zarządzania. W uczelniach publicznych, do tej drugiej grupy podmiotów należą nie tylko wykładowcy, eksperci, studenci, ale również takie działy uczelni, jak kadry, poszczególne jednostki administracji i finansów. Metody zarządzania wynikające z przyjętego modelu powinny być odpowiednio dobrane do różnych odbiorców procesu zarządzania.

Podsumowanie

Aby odpowiednio zarządzać publiczną uczelnią wyższą, należy stosować określony model wyznaczający ten jakże istotny, chociażby z punktu widzenia trendów globalizacyjnych, proces. Model zarządzania publiczną uczelnią wyższą proponowany w niniejszym opracowaniu jest modelem opierającym się na opisie różnorodnych elementów występujących w procesie zarządzania uczelnią i wzajemnych relacji pomiędzy nimi. Odnosi się on do obecnej sytuacji działania państwa, funkcjonowania i oczekiwań społeczeństwa, rynku i procesów globalizacyjnych, którym podlega szkolnictwo wyższe. Aby potwierdzić efektywność i możliwości realizacji tego modelu zarządzania, należy podejmować dalsze próby wdrażania jego elementów w praktyce zarządzania publicznymi uczelniami wyższymi. Istotnym jest także dokonywanie dalszych wnikliwych analiz badawczych i rozważań teoretycznych. Szczególnie interesujące wydaje się to w kontekście możliwości współpracy naukowej pomiędzy uczelniami Wietnamu i Polski.

Podziękowania

Autorzy artykułu pragną wyrazić swoje serdeczne podziękowania Doktorowi Andrzejowi Zygałdo z Uniwersytetu Zielonogórskiego za nieocenioną pomoc w przygotowaniu niniejszego tekstu.

Bibliografia

- Dobbins M., Knill C., Vogtle E.M. (2011), *An analytical framework for the cross-country comparison of higher education governance*, „Higher Education”, 62 (5), s. 665-683.
- Drucker F.P. (1998), *Praktyka zarządzania*, Warszawa-Kraków.
- Drucker F.P. (2001), *The age of discontinuity. Guidelines to our changing society*, London.
- Eurydice (2008), *Higher education governance in Europe: Policies, structures, funding and academic staff*, Brussels.

- Fried J. (2006) *Higher education governance in Europe: Autonomy, ownership and accountability – A review of the literature*, [w:] *Higher education governance between democratic culture, academic aspirations and market Forces*, red. J. Kohler, J. Huber, Council of Europe, Strasbourg, s. 79-134.
- Juchnowicz M. (2012), *Zaangażowanie pracowników. Sposoby oceny i motywowania*, Warszawa.
- Laloux F. (2014), *Reinventing Organizations: A guide to creating organizations inspired by the next stage of human consciousness*, Brussels.
- Ngô Tuyết Mai (2012), *Reforma w zarządzaniu uczelniami publicznymi dla podnoszenia jakości kształcenia: Czego Wietnam może się uczyć z praktyki na świecie*, Seminarium Międzynarodowe, TP. Ho Chi Minh City, 28-29.08.
- Phạm Thị Ly (2008), *Zarządzanie uczelniami wyższymi – Doświadczenia Stanów Zjednoczonych i możliwość stosowania w Wietnamie*, [w:] *Odnowa w szkolnictwie wyższym Wietnamu, dwa momenty na początku stulecia*, Wydawnictwo Kultury w Saigonie i Uniwersytet Hoa Sen, 2008 (po wietnamsku), Ho Chi Minh City.
- Rifkin J. (2003), *Wiek dostępu. Nowa kultura hiperkapitalizmu, w której płaci się za każdą chwilę życia*, Wrocław.
- Rymarczyk J. (2005), *Internacjonalizacja i globalizacja przedsiębiorstwa*, Warszawa.
- Rząd Socjalistycznej Republiki Wietnamu (2012), *Prawo Szkolnictwa Wyższego* (po wietnamsku), Hanoi.
- Salami J. (2009), *The challenge of establishing world-class universities*, Washington.
- Sanyal R.N. (2001), *International Management: A Strategic Perspective*, Upper Saddle River.
- Vukasovic M. (2006), *Higher education governance between democratic culture, academic aspirations and market forces*, Strasbourg.
- Zorska A. (1998), *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i gospodarce światowej*, Warszawa.
- Zygadło A. (2018), *Poczucie podmiotowości i zaangażowanie pracowników we współczesnych samorządzących się organizacjach*, „Relacje. Studia z Nauk Społecznych”, nr 5, s. 151-160.
- Zygadło A. (2019), *Uwarunkowania rezygnacji z poczucia podmiotowości menedżerów korporacji międzynarodowych*, Zielona Góra.

Model zarządzania wietnamską uczelnią publiczną w kontekście współczesnych uwarunkowań globalnych

Streszczenie: Badanie i propozycja modelu zarządzania uczelnią publiczną w Wietnamie w dobie ekonomii rynkowej ukierunkowanej socjalistycznie i globalizacji międzynarodowej są zagadnieniami mającymi zarówno teoretyczne, jak i praktyczne znaczenie. Odpowiada to potrzebie zasadniczej i wszechstronnej odnowy kształcenia wyższego obecnie w Wietnamie.

Na podstawie rozważań modeli zarządzania uczelnią publiczną na świecie oraz tendencji rozwoju uczelni publicznych Wietnamu, w niniejszej pracy zaproponowano model zarządzania wietnamską uczelnią publiczną. Aby potwierdzić efektywność i możliwość realizacji tego modelu, należy dążyć do wdrażania go w praktyce zarządzania uczelniami publicznymi. **Słowa kluczowe:** szkolnictwo wyższe, zarządzanie uczelnią publiczną, model zarządzania uczelnią, publiczna uczelnia wyższa

The model of management of Vietnamese Public Universities in the context of contemporary global world conditions

Summary: The study and proposal of the model of public university management in Vietnam in the era of socialist-oriented market economy and international globalization are issues of both theoretical and practical significance. This corresponds to the need for a fundamental and comprehensive renewal of higher education in the current era in Vietnam. Based on the considerations of public university management models in the world and the development tendencies of Vietnam's public universities, this paper proposes a model of managing a Vietnamese public university. To confirm the effectiveness and feasibility of implementing this model, one should strive to implement it in public universities management practice.

Keywords: higher education, public university management, university management model, public university

Dang Hoai Thu

Hanoi University of Culture, Vietnam

THE APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGY TO HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT FOR CULTURE AND ART IN THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION

Context for the Fourth Industrial Revolution

Definition

The Fourth Industrial Revolution (Industry 4.0 or Digital Revolution) has been taking place since 2000 and focusing on automation and data connection thanks to the application of Internet of Things (IoT), artificial intelligence (AI), virtual reality (VR), augmented reality (AR), social media, cloud computing, Social, Mobile Analytics and Cloud (SMAC) to convert the real world into the virtual world. Industry 4.0 concentrates on three major aspects: digital technology, physics and biotechnology.

According to Professor Klaus Schwab – Chairman of the World Economic Forum, Industry 4.0 can be defined as a term referring to automation, data exchanges, smart production and technology. This Industry is defined as “a term for technologies and virtual institutions including internet of things and internet of services (Schwab, 2017).

Industry 4.0 has been taking place in some developed countries like the US, Europe and a part of Asia (Japan and South Korea). Apart from its advantages, Industry 4.0 has posed many threats and required governments and organizations to adapt for changes (Schwab 2017, 2018, Ross 2017, Gilchrist 2016).

The opportunities and challenges of Industry 4.0

The connection between individuals and communities in the globe is going to offer chance for collaboration for the majority of people, resulting in more demands of products and services. This is believed to help expand worldwide markets, boost economic production and growth. As communication fee reduces, global supply chains have become more efficient and markets have expanded in the meantime. Industry 4.0 has also created many fresh and reasonable products and services to meet the demand of different clients, and other activities (trade, payment, music and movies) can be done online.

Unfortunately, Industry 4.0 has posed a myriad of challenges like social inequality and the potential collapse of labour markets. In the modern society, knowledge plays

a bigger role than capital in the production process. Also technology can be deeply and widely integrated into social communication. More than 30% of world population have so far used social media platforms such as Facebook and Twitter to connect and share information. In such an ideal world, these platforms are the agent for intercultural knowledge and global networks. But, they might potentially popularize unrealistic expectations and extremist ideas. Internet of things creates some challenges in relation to information security and safety. For instance, a greater use of Internet of things can violate personal life, web security and human-related issues when people have access to wireless products and self-flying equipment.

Foreign countries and Vietnam's strategies in the Fourth Industrial Revolution

USA: The US desires to be “a manufacturing magnet” and creates high quality products, so this country has invested many resources into the emerging industries, industries and universities. Strikingly, it has considered modern technology as a vital factor and applied it to traditional fields.

Germany: the German government has established an Industry 4.0 team including an executive board (state members, companies, trading representatives, experts and scientists) which is strongly supported by the Scientific Advisory Board and Secretariat. It is considered as a critical factor ensuring the application of Industry 4.0 to every single field. The German government has also applied Industry 4.0 to several aspects: standardization, open standards, complex system management, broad band infrastructure for industries, safety and security ensuring the success of Industry 4.0, job organization and management in the digital industry, specialized training for Industry 4.0 and human resource efficiency. In order to solve the shortage of qualified human resources, the government has loosen its immigration policies by providing more annual quotas for those who come from outside Europe, particularly Information technology experts.

China: by 2015, the Chinese government had ignited an industrial strategy called “Made in China 2025” with the purpose of turning China into a giant technology maker in the next 10 years by focusing on robots, sensors and artificial intelligence. Besides, this country has offered taxes and finance incentives to encourage more foreign investors to invest into China's spearhead industries.

Thailand: being renowned as a new model economy, the Thai government aims to turn its country into “4.0 Thailand” so as to improve national competitive advantages, more equality through information and digital services, human resources development, revolutionizing the government for transparency and efficiency. To attain the goal, the state has created a 20-billion-bath fund and imposed proper policies and measures to support new businesses and creative centres since 2016.

Vietnam: the Vietnamese state has expressed its strong ambitions to revolutionize the country in the face of the Fourth Industrial Revolution (Industry 4.0). The government stated that Vietnam has been developing high-tech fields, paying special attention to education, developing humans and wishing to receive more assistance from the developed countries.

Many rules and regulations, mechanisms and policies have been issued with regards to the Fourth Industrial Revolution 4.0 and Information Technology:

- Resolution No 36/NQ-TW on 1/July/2014 by the Politburo on developing and applying Information Technology to meet the demand of sustainable development and international integration;
- Resolution No 26/2015/NQ-CP on 15/April/2015 by the Government on the Action Plan in line with Resolution No 36/NQ-TW;
- Resolution No 16A/NQ-CP on 14/October/2015 by the Government on digital Government;
- Resolution No 1819/QD-TTg on 16/October/2015 by Prime Minister on implementation of Information Technology in Governmental institutions during 2016-2020;
- Resolution No 16/CT-TTg on 4/May/2017 by Prime Minister on boosting resources for Industry 4.0.

The application of information technology to human resource development for culture and art for Industry 4.0

Policy

To follow the Vietnamese government's policies, the Ministry of Culture, Sports and Tourism has devised a plan and recommended products, which are consistent with Industry 4.0 and the Strategy for Cultural Industry until 2020, vision 2030. The Ministry will update and take advantage of new technologies. Within its confine, the Ministry will build up infrastructure and apply high technology, automation, material technology to create motion pictures, arts, performance arts, library, tourism and sports. The Ministry plans to create more cultural products thanks to the application of GIS, virtual reality, storage and big data connection.

However, to turn the above-mentioned plans into reality, the Ministry of Culture, Sports and Tourism needs to take heed of education and training of human resource. Humans are considered not only products, but also owners of the social environment. Under the pressures of Industry 4.0 training those work in the fields of art and culture should be taken into account. Industry 4.0 is by nature different from previous industries; therefore, Vietnam needs to be well-prepared and adapts sufficiently to it. By nature, three previous industries focused on mass production, thus experts and special-

ized technicians were much needed to meet the demand of society. Once Industry 4.0 came into being, human resources like those who are one single field experts and repetitive workers are no longer suitable for the society. People of the Industry 4.0 Age should be those who are able to synthesize knowledge and create new values. As a result, those people will protect their jobs in the face of artificial intelligence and robots.

Current training

Training those who could work as culture and art experts in Vietnam started from 1990 with two main methods. First, some Vietnamese people were sent overseas, upon returning they became lecturers and officials, playing a vital role in Vietnam. Training was done in Vietnam as well thanks to the help of Union of Soviet Socialist Republics (USSR) and other communist Eastern countries. Since the fall of USSR and Eastern communist countries, training has been conducted mostly in Vietnam. Those who were sent overseas for training just consisted of the small proportion. Even though Vietnam has attempted to develop culture and art workers, teachers, lecturers; but, these people have not been sufficient in terms of quantity and quality. Many of them have not had good working skills and a few of them have achieved their master degrees. Training culture and art talents requires highly qualified and reliable teachers. Moreover, teachers need to be experienced, professional and influential to train students. However, the state budget allocated for training has been cut, so institutions cannot hire top-notch domestic and international experts for training.

With regards to training programmes, there has been one single programme for all students, no specialized program has been designed for talented people. Documents, textbooks, reference books and monographs have not been cared properly, especially the use of information technology to training has not been invested.

There are some similarities and differences in training between art and other disciplines. The number of students in each class is not too many. Students are divided into different classes and these people have more chance to practise. Even though tuition fee has increased, art training institutions have come across difficulties. With current budget, it is quite tough to maintain art training institutions and even it would be tougher to get training to its zenith. In comparison with other overseas institutions, average tuition fee fluctuates from 13,500 USD to 37,500 USD annually, while tuition fee in Vietnam is roughly 1,000 USD per year. In general, art training institutions in Vietnam particularly in remote areas have been insufficient to match with increasing demands of young talents.

In addition, concrete mechanisms and policies would be much essential for experts, lecturers and researchers who have engaged in training, educating and devel-

oping young talents in terms of art and culture in Vietnam. But, these have been some flaws in training content, methods which are outdated and inconsistent with other countries and the Industry 4.0.

In other words, globalization and global integration have had tremendous effects on social life and art demands among Vietnamese people given the fact that there are greater demands in quality and style and genres. This stage is deemed challenging and tough for those who work in culture and art training in Vietnam, thereby meeting a strong demand of the society and global integration.

- Solutions: One of the primary solutions is that training models should pay greater attention to modern information technology to ensure a big and quality number of art creators or to put it another way these people have capacity to mix and create new values. Furthermore, digital platforms should be carefully studied and applied by art training institutions in Vietnam, thus creating an information technology system.

+ Social media: communication between individuals and institutions used to one way direction with no interaction. Once social media come into being, some applications like Skype, Face time, Twitter, Facebook, What Sapp, Snap chat and Instagram have been frequently used, interaction among people has been trendy.

Vietnamese art and culture training institutions might come up with various technologies to build up and boost interactive environment between students and other stakeholders. This is a reliable and strong channel to provide information and host feedback and comments from people. Additionally, this can be a communication platform to advertise training centres' brand. Lecturers and students might share information and knowledge quickly, leading to an effective, objective and fair learning environment.

+ Mobility technology: thanks to having access to Mobility technology in art and culture training centres, individuals like lecturers, students and other officers can approach services at all times by using computers and mobile tools like tablets and smartphones. The application of Information Technology in art and culture training will boost lecturers' productivity and improve quality teaching and bolster new creative ways of learning among students.

+ Analytics Technology: Training centres in Vietnam can build up a database storage to keep data for management, traing and teaching. For instance, a databse can store information about lectures, visiting scholars, alumni, studying tools and other stakeholders.

+ Computing cloud: From the suppliers' perspectives, computing cloud is an encrypted environment. The application of computing cloud can be feasible in culture and art training in Vietnam. Taking advantage of this technology will support training institutions in turning traditional methods into online or Elearning methods. There are some benefits of E-learning such as long-distance dispersal, time-saving training,

expenditure-saving training, resource share and efficient result. Art and Culture students can have access to flexible methods of learning and academic activities, so making art and working with national and international experts might trigger professionalism.

The improvement of culture and art human resource plays an important role in the context of globalization. Art and Culture Training centres in Vietnam have had a key role in seeking and nurturing these people. Consequently, improving training quality, modernizing training systems, promoting national identity, studying international cultures, learning advanced education methods, applying information technology to train quality staff in terms of profession and physical health to serve national industrialization and modernization in the integration era, so culture is regarded not only goal, but also trigger for economic and societal development.

References

- Dung P.X. (2018), *The Fourth Industrial Revolution – a revolution of convergence and saving*, Khoa hoc & Ky thuat Publishing House, Hanoi.
- Hac P.M, McLean G.F. (2007) , *People, nations and cultures in a globalized era*, Chinh tri Quoc gia Publishing House, Hanoi.
- Ministry of Culture, Sports and Tourism (2016), *Training and nurturing culture and art talented people to 2030*, Hanoi.
- Ross A. (2017), *Industries of the future*, Simon & Schuster Ltd, London, UK.
- Schwab K. (2018), *Shaping the future of the Fourth Industrial Revolution*, Penguin Books Ltd, London.
- Schwab K.(2017), *The Fourth Industrial Revolution*, Random House USA Inc, New York.
- Gilchrist A. (2016), *Industry 4.0*, a Press, Berkley.
- The marketing 4.0 in its shift to the digital technology*, Tre Publishing House, Ho Chi Minh city.

The application of Information Technology to Human Resource Development for culture and art in the Fourth Industrial Revolution

Summary: Industry 4.0 has been taking place so feverishly in the US, Europe and part of Asia like Japan and South Korea. Apart from its advantages, Industry 4.0 has posed many threats and required governments and organizations to adapt to changes. Under the pressures of Industry 4.0, Human Resource Development for culture and art should be taken into consideration and those who are able to create new values are much needed. As these people are able to create, connect, they are not afraid of being replaced by robots and artificial intelligence.

Keywords: Information Technology, Human Resource, Industrial revolution

Wykorzystanie technologii informacyjnych w rozwoju zasobów ludzkich w obszarze kultury i sztuki w dobie Czwartej Rewolucji Przemysłowej

Streszczenie: Przemysł 4.0 rozwija się intensywnie w USA, Europie oraz w niektórych krajach Azji, takich jak Japonia czy Korea Południowa. Oprócz swoich zalet, Przemysł 4.0 niesie ze sobą wiele zagrożeń i wymaga od rządów i organizacji dostosowania się do zmian. W związku z rozwojem Przemysłu 4.0 należy wziąć pod uwagę rozwój zasobów ludzkich w obszarze kultury i sztuki, gdzie potrzebni są ludzie tworzący nowe wartości. Ponieważ ludzie ci są w stanie tworzyć oraz współpracować w tej działalności nie należy obawiać się zagrożenia, iż zostaną zastąpieni przez roboty czy sztuczną inteligencję.

Słowa kluczowe: technologie informacyjne, zasoby ludzkie, rewolucja przemysłowa

Trần Thị Thu Nhung

Faculty of Family and Social Work, Hanoi University of Culture, Vietnam

MORALITY EDUCATION FOR ADOLESCENT CHILDREN IN FAMILIES IN HANOI, VIETNAM TODAY

Introduction

Currently, adolescents are posing many problems to the society that need to be addressed when there are many negative manifestations in both behavior and cognition. These are school violence, council fighting, premature sex that lead to girls having abortion in their teenage years, public fights or aggressions, and the age of serious felonies getting younger and younger... This shows that the moral issues of adolescents are now seriously degraded. It poses to society many issues that need to be studied and solved. A developed personality needs a lot of educational contributions from many social elements and institutions. In particular, in our opinion, family education is the most important factor because no one understands children better than loved ones in the family, especially the parents who gave birth to them. We conducted this survey to clarify the family's role in morality education for current adolescents in Hanoi.

Research methods

To study the education of adolescents in families in Hanoi today, we use interdisciplinary methods, comparative-contrastive method, and especially the method of sociological investigation and in-depth interview.

Survey by using questionnaire: We conducted a questionnaire with 300 forms, then collected 276 forms aged from 15 to 18 years old in 2 high schools including a public one and a private one in Hoan Kiem and Hoang Mai districts ¹in Hanoi city. Hoan Kiem and Hoang Mai districts are two typical places for contemporary urban culture in Hanoi.

Observe and conduct in-depth interviews: We interviewed high school students, parents, grandparents with children (grandchildren) aged 15 to 18, teachers who are responsible for the student in class to understand and exploit information related to research issues.

¹ *Hoan Kiem, Hoang Mai is the name of two districts in Hanoi city, Vietnam.*

Related concepts

Before addressing the content and method of educating adolescents in Hanoi today, we need to clarify the concepts related to this issue.

Family: According to sociologist E. Bocghex: “The family is a group of people united by marital relationships, biological children or adoptive, forming a separate system, interacting and communicating with each other through the social roles of each person: being husband, wife, father, mother, son, daughter, brothers and sisters forming a common culture” (G.Duncan Michell-Routledge and Kengan Paul, 1979, p.80). In our opinion, the family is a social group formed on the basis of marriage and blood relation (arising from marriage relationship), sticking together emotionally, sharing economy, responsibilities and rights, being bound by the legal status recognized and protected by the society and the state.

Morality: There are many different morality concepts. We when studying this topic accept that “Morality is the good qualities of human beings by cultivating according to certain standards.” (Popular Vietnamese dictionary, 2015, p. 350). Because morality is an unnatural quality born, it is formed by a long process of self-cultivation, education of the family, school and society.

Morality education: Morality education in the family is an important basis for forming a human personality. According to researchers on family and family education, morality education is the activities “aiming at forming and developing in children the most important moral qualities of human personalities such as: patriotism, family love, the right attitude towards labor, humanity, honesty, humility, self-esteem, courage...” (Khoa Dang, 2017, p. 81).

Education in the family: Family education is organized activities and specific content to provide for family members knowledge, skills, experiences to improve the quality of life for each member and family. Family education is an important issue. According to J.Homplewicz: The family becomes a smithy of the axiomatic foundation because this is the first time revealing the world of values to the child, the values passed down in the family are almost transcendent, they are passed on from generation to generation, they always live in the views and attitudes of the younger generations (Frączek, Lulek, 2010, p. 27).

Adolescents: According to the World Health Organization (WHO), adolescents are aged from 10 to 19 years old. In Vietnam, the law stipulates that from the age of 18 (based on their birthday), people have all the rights and obligations of an independent citizen. From the age of 18, citizens have the right to marry and have children, mean-

ing they are no longer adolescents. Thus, many concepts that adolescents are specific social demographic groups, aged 10 to under 18 years old.

Adolescent education: is an activity aimed at systematically influencing the mental and physical development of adolescents aged 10 to under 18, making adolescents gradually have the qualities and competencies as required. Adolescents are a group of people who have a big change in mind and physiology. Adolescence is the most complex period in a person's entire development and maturation process. This is the stage that takes place and undergoes puberty in human life. It has a comprehensive change both physically and mentally.

That change is shown in 3 characteristics following:

The development of reproductive organs, the appearance of libido. Before the age of adolescence, the need for sex exists in its potential form, not so clear yet, but by this age, this need becomes a real motivator and begins to manifest itself in human behaviors.

A change in psychology. In this age, the personality of the person is clearly revealed. They always uphold the ego, want to assert themselves, want to become adults, consider themselves adults. The specific manifestations for this change are the appearance of a "mature" manner, the desire to escape the adults' bondage and control, always desire to express their own opinions and ideas. They tend to imitate adults and avoid to be interfered deeply in personal matters by the adults.

Emotional development. Adolescents begin to show different emotional expressions, this is due to a change in psychological state and sexual capacity. When interacting with adolescents, we see a constant change in emotional states and it greatly affects the relationship between them and other family members, teachers, friends, those around. In these relationships, friendships for adolescents play an important role.

The content of juvenile morality education in the family

Processing the data of the survey, it is easy to see the ethical contents that most families in Ha Noi consider important in juvenile morality education. This originates from the traditional family, parents educated their children, especially during adolescence, always respect the moral qualities like having good will, living economically, simply and honestly.

The viewpoint of taking care of adolescents in a "trying all their best" style nowadays leads to the result that most families pay less attention to children education about how to live economically, simply and honestly. We can see the differences in the Table 1.

Table 1. The frequency of morality education about the virtues of frugality and simplicity in family

No.	Virtues	Usually		Sometimes		Never	
		Quantitative	Percentage %	Quantitative	Percentage %	Quantitative	Percentage %
1	Frugality	172	61.0	92	2.6	18	6.4
2	Simplicity	116	41.7	118	42.4	43	15.5

Although frugality is the content of traditional family values, but in urban Hanoi now 6.4% of families never mention this in educating their children. That is the reason why besides some adolescents who respect their parents' money, self-save, and simply live, we still come across high school students who always wear expensive clothes, fashionable shoes while parents have to struggle to make money every day. In the past, parents often reminded their children how to save for daily eating and living. Nowadays, in urban areas, parents do not teach their children to save like that but often remind their children to save in spending, save in electricity and water use, and avoid waste. As for personal expenses such as shopping for clothes, shoes, parents rarely mention because with adolescents in urban areas today, they are often dominated by comments, views of friends. If a high school student who wears old shoes or shirt, they are easily noticed and discussed by classmates.

Simplicity is a good quality from ancient times that our forefathers always upheld in education for their children. A simple way of life is not picky, luxurious, a way of living that is suitable for social and personal circumstances. Simplicity is manifested in many aspects: from the use of materials, speech, gestures, self-expression ... Today in the family in Hanoi, the simplicity is educated by 50% of parents at regularly level; 42.4% of parents at sometimes level accounting for nearly half of the interviewed respondents. Of course, we have to admit that the word "simplicity" may no longer be appropriate today but instead we can understand that it is not a luxurious, sophisticated way of life. And this simplicity is not only reflected in the way you dress, but in many other aspects of life. Through in-depth interviews of parents of Hoang Mai and Hoan Kiem high schools, we found that among parents who often educate their children about simplicity (41.7%), most of them only remind their children about "simplicity" in dressing, using personal belongings and very few families often educate their children to be "simple" in speech, behavior. People who are simple in speaking and behaving are those who speak carefully, without exaggeration, do not use lavish and polished words but use simple, concise and understandable words. Simplicity in adolescents' life is to live in harmony with people around, especially with friends, do not consider themselves special, different people. And this has made the adolescents

in Hanoi today still phenomenon of self-living “different”, “professional” (or simple “pro”). There is even the phenomenon of combining “friends” into a different group of people who “wear fashionable shoes” and “carry trendy bags”. There is a phenomenon of “taunting” friends when seeing them dressing in a rural or simple style. Even some 15-16 year - old students already own brand-name expensive products, like shoes. Among these children, they are given money by their families, some of them earn by themselves (selling online, making handmade items). Some students even said that “We do not regret the money to buy brand-name shoes because wearing them (shoes), we feel proud and more “professional” (Nhưng T.T.T. personal interview, September, 11, 2019).

In Hanoi, we see on facebook, students organize themselves into groups to “play” or use trendy products, whenever they have new shoes, shirts, bags, they show off immediately, and introduce the ways to buy them. A woman who specializes in taking orders for portable shoes from the United Kingdom to Hanoi says she always has about 100 clients, most of them are students. However, in the opposite direction, we see many adolescents in well-off families in Hanoi, dress, behave, and live very simply. Many adolescents play socially with all of their classmates, making no difference. A parent with children at Hoang Van Thu high school said: “Sometimes I tell my children when buying shoes, they have to buy brand-name products like “Nike” and “Vans” for they are durable. I give them money, but he (my son) insisted on not buying because they were unnecessary, his friends all wore cheap shoes” (Nhưng T.T.T. personal interview, August, 10, 2019).

Beside the above-mentioned virtues, morality education for adolescents in Hanoi’s family today focuses on honesty, humility, courage, self-respect... However, each educational content has different levels depending on the family. This is clarified by following table.

Table 2. The frequency of morality education for adolescents in family

No.	Virtues	Usually		Sometimes		Never	
		Quantitative	Percentage %	Quantitative	Percentage %	Quantitative	Percentage %
1	Honesty	175	62.1	85	30.1	21	7.4
2	Humility	149	52.8	101	35.8	32	11.3
3	Courage	105	37.2	119	42.2	58	20.6
4	Self-respect	144	51.4	104	37.1	32	11.4
5	Independence	172	61.2	85	30.2	24	8.5
6	Humanity	152	54.3	101	36.1	27	9.6
7	Industriousness	200	71.2	68	24,2	13	4.6
8	Workaholism	120	42.7	125	44.5	13	4.6

It is so essential that our fathers always upheld moral qualities like honesty, humility, courage, self-respect since ancient times. It is a measure of human value. And today it is still valid, though it may be different in terms of expression.

Honesty is considered to be the first foundation in the process of character building by many educators. And so, from ancient times to this day, this quality is still concerned by parents when educating their children. Honesty means being upright, being honest, telling the truth, and not misleading the truth. When educating adolescents honesty, the parents in Hanoi thought that they should be honest in their conduct, dare to admit their mistakes when making mistakes, in school, they need to be honest and not cheating or copying others' results, accept their low scores rather than cheating.

In contrast to honesty and humility, through the surveys, parents rarely remind adolescents of courage. The percentage of "Courage" quality education for adolescents only accounts for 37.2%, while the percentage of parents who have never done it highly, up to 20.6% whether the word "Courage" is too "luxurious" in today's society.

Courage is energy, strength, and willpower to overcome all difficulties and challenges. People with courage are those who have bravery, courage, will, energy, dare to think, dare to do, dare to fight with evil to protect the good. In the traditional family, courage is often taught by parents, especially children during their adolescence. The courage of our fathers in the past was associated with fighting the enemy, defending the weak, underrepresented people, protecting the right. In today's family, courage is taught by parents through lessons on spirit of overcoming difficulties, daring to think, to do, to protect the right and the good. Parents in Hanoi often remind their children about courage to face difficulties and to overcome themselves. Being against the temptation and away from social evils, bad friends are also signs of the courage of adolescents. Because, in the adolescence, especially in urban areas, temptations always lurk to make adolescents easily fall down as they are eager to discover new and strange things. There are those who focus on their studies, but it is not easy to protect the right things (the expression of courage). Through adolescent survey, they seem shy when mentioning the word "courage". A student at Phuong Nam private high school said: *"I am very frank, I often protest when seeing my classmates saying bad words or doing wrong, my classmates seem to dislike me, for example, once taking tests, I saw a classmate illegally using a document, I stood up and told the teacher, she was reminded ... I don't know if it's brave or not, I just know that if I feel wrong, I will say it wrong"* (Nhung T.T.T. personal interview, September, 15, 2019).

Perhaps in modern society, although there is honesty, faithfulness and bravery, but it is necessary to use speaking skill in protecting the right, struggling with the wrong to win the friends' hearts. The phenomenon that adolescents sometimes cannot practice "the courage" for their parents always want the "safeness" for their children. The parents who were asked about their attitude towards their children when they wit-

nessed two friends fighting, said, “*I don’t want my children to be involved in anything. Interfering can lead to some hurts, it is best left the school to solve the problem*” (Nhung T.T.T. personal interview, August, 20, 2019). Clearly, in today’s complex society, even bad behaviors in schools have prevented parents from supporting their children when they dare to stop a scuffle. And of course, it leads to indifference to phenomena in need for help. We still see the “heartless”, “cold”, “irresponsible” behaviors in society today, all are the result of a “safe” education on top priority for children. Some parents even teach their kids: just focus on their businesses.

Self-respect and independence are also concerned by parents in Hanoi urban families when educating adolescents. Perhaps, they all understand that in this dynamic and sensitive age, independence and self-respect will make their children strong, making parents feel safe.

In the past, self-esteem was highly appreciated, especially by elite families. Previous self-esteem is to keep yourself noble no matter what the situation. Our ancestors once taught “the margins of torn paper must be held”. Therefore, there were those who could die but they never went begging, or cared for the richness or glory if they were contrary to their morality. Today, parents in Hanoi urban families often teach their children to keep their self-esteem as simple as to avoid wrongdoing, always try their best in everything, not make parents lose faces. Good behaviors will make others respect you, that is your self-esteem.

Nowadays, a competitive market economy, a high integration trend, independence in adolescents is also paid attention to by families in Ha Noi. Being independent is interested in educating their children from an early age, a child with a good independence will be active, responsible in life, less influenced by others. At the age of adolescence, independence has been formed before, however, it needs to be practiced regularly. Independence in thinking, and action is what parents in modern society need from their children. The book “*You think, I don’t know*” by journalist Tran Thu Ha caused a fever when sharing how to teach children to be independent in modern perspectives. In the book, the author shared that she did not know which lessons her child was learning, never checked their books, if they asked anything, she would answer “I don’t know”... It is possible that many parents feel unsafe about this way because it may be considered a lack of interest by parents (Tran Thu Ha, 2016).

There are two trends in children education today, one is to let their children develop freely and the other is to help and care of their growth. Through a survey of families in Hanoi, we found that most parents want their adolescents to be independent in life: arrange a reasonable time for themselves, choose their own learning ways, buy their own essential like mobiles, books, bags ... However, it must be put under the supervision of parents. Only a few parents never educate their children’s independence

(8.5%). Thus, most parents of adolescents educate their children to be independent with parents' supervision.

Humanity – a virtue is also regularly educated by their parents at a high level of 54.3%. However, in-depth interviews, we found that the humanity education was received primarily by adolescents mainly through school channels, thematic talks, extra-curricular activities, soft skills... Parents often remind their children about love for others, share with friends and others around. Because adolescents can actively help others, parents often advise them to do it when possible. Educating humanity for adolescents is very important, not only the responsibility of the nuclear family but also the extended family. Currently, one of the easiest activities to express the love and affection of young people is humanitarian activities: helping the poor, helping their friends overcome difficulties... In the family, parents often remind their children of kindness simply by sharing the housework to help parents, supporting siblings in need.

It is equally important to educate adolescents industriousness, having the characteristic of regularly working hard. Adolescence is the schooling age with lots of pressures but parents often remind their children to always hard work. Through our observation, urban parents seem to remind their children to study hard at school rather than do housework. Meanwhile, rural parents tend to focus on educating adolescents assisting their parents with some labor work on the farm or the field, doing housework rather than learning. And in any era, industriousness is always a measure of human value.

The industriousness of people in general and adolescents in particular today shows differences in some extent. In urban families, it is no longer associated with the image of raising chickens, feeding pigs herds, plowing on the field with hoes or selling things in the market; but it is often shown in doing housework and studying hard. However, in well-off families in Hanoi today, especially the families with maids, the industriousness of adolescents is not clearly shown. Instead, adolescents in Hanoi reflect their industriousness via making handmade products, selling online, doing part-time jobs. In fact, there are many adolescents doing part-time jobs, with creativity, passion, they can find ways to make money suitable for ages. Some students created their own blog specializing in handmade production, teaching how to make cakes, makeup... attracting many people and bringing many profits. Doing self-recording videos, uploading to you tube channel, sharing facebook to connect people, selling online are also the good ways to make money for young people. Some of them choose to make products from wool, embroidery to sell. All have recently created the dynamism of adolescents.

Thus, it is seen that the interest in morality education for children in the family has not much changed if compared to the previous research on family education in Hanoi 7 years ago. The survey of the Institute of Family and Gender Studies in 2012 clearly presented five issues about morality education for school-age children in Hanoi

city that were “cared for guided by families”. The most frequent are: honesty (62.2%), faithfulness/loyalty (51.5%); kindness and humanity (43%); tidiness (41.1%); personal hygiene (38.5%)” (Le Ngoc Lan, 2016, p. 21). And parents’ expectations of children’s moral qualities seem to be influenced by the notion of gender roles. According to the survey results of Gender Equality in Vietnam (2005), three characteristics that a mother chooses to teach her daughter are obedience to parents (86.9%), handy behavioral skill (64%) and industriousness (51.9%) while the three desirable traits in boys are obedience (80.9%), responsibility (61%) and independence (44.5%) (Le Ngoc Lan, 2016, p. 21).

Methods of juvenile morality education in the family

In the family in Hanoi today, many methods have been used by parents to educate adolescents, amongst them the most recommended method is giving advice. This is clearly shown by the table below.

Table 3. Methods used by parents when adolescents make mistakes

No.	Methods	Quantitative	Percentage (%)
1	Using soft advice	134	48.6
2	Strictly prohibiting repeat of similar behavior	91	33.0
3	Punishing with these forms: hitting, cursing	28	10.1
4	No ideas	12	4.3
5	Others	11	4.0
Sum		276	100.0

Giving soft advice is the gentlest way of affecting adolescents’ awareness, helping them to recognize their mistakes and have the opportunities to correct them. The 2011 and 2012 research data of the previous researchers also obtained similar results. “In the survey on ethic education and lifestyle for Hanoi students, 92.4% of parents used the method of Giving soft advice and analyzing what is right or wrong, much higher than other methods such as scolding (33.3%), contacting the school (17.1%), spanking (6.4%), or writing a report (5.6%)” (Le Ngoc Lan, 2016, p. 22).

In the way of educating children, the mother often has a soft attitude, the father is often strict and enforces high discipline for the children. Even in America, according to N.Townsend: In family education, mothers often play an important intermediary role. When the father gets angry at the child, the mother often intervenes to calm him down (Townsend, N, 2001). In traditional families in Vietnam, parents often use strict measures, punishing their children very strictly. But now this way of education has proved no longer appropriate when the trend of respecting individuals and respecting children is clearly expressed.

Some discussions

From the above-mentioned, we can see some issues surrounding the content and ways of educating adolescents in Hanoi family as follows:

Firstly, the current content of morality education for adolescents in Hanoi does not change compared to traditional families, but the attitude-oriented views are different. Along with the content of education about industriousness and workaholism, in the traditional family, adolescents must go home to help their parents with housework but in the modern family, adolescents tend to work hard to sell online and earn some money (depending on their preferences, not on their parents' needs). The simplicity in the traditional family is often directed by parents to dress simply, but in the modern family, adolescents tend to lead a simple lifestyle and thinking.

Secondly, in the current method of educating adolescents' morality, we find that the method used by most families is advising, analyzing right and wrong, this is the main trend in building an equal and democratic family style. However, a part of the families in Hanoi today shows less interest in their children, less interfering, leaving adolescents free in all activities. In some cases, parents do not know or care where the children go, stay overnight. This is also a factor that increases the social evils among adolescents such as drinking, gambling, neglecting education, and unhealthy lifestyles. In few families, on the other hand, parents are too close to their children, excessively controlling them, this makes them feel disrespectful, especially when they are too eager to explore new things and want to show their "egos". Thus, this method inadvertently pushes adolescents into the situation of having to lie to their parents, lack of honesty, and leads to danger in shaping the personality for adolescents later.

Thirdly, the issue of morality education for adolescents faces many difficulties nowadays: parents do not have much time for their children since adolescents are busy with schooling all day, parents are full of work to earn their living. Meanwhile, the content of morality education takes a lot of time to be absorbed, and setting an example has great significance to adolescents.

From the above fact, we need to find some solutions to improve the effectiveness of morality education for adolescents in Hanoi family as follows:

Parents and other family members need to have a new, objective view on the issue of morality education for adolescents. Family life always changes in the time flow. People are always influenced by historical, economic, cultural and social factors, so over time, the values and standards of family also change. Consequently, morality education for adolescents needs to be changed in a new direction, avoiding the use old social values and personality standards to force them to follow instead of new standards and values of modern times.

Parents had better regularly care for children, especially adolescents, spend a lot of time to educate them morals, values and personalities. Today, life is so complicated, adolescents are easy to learn, mimic the new negative lifestyle, that is difficult to control, resulting in many personality and lifestyle problems. This also requires facilitation from the state. Strengthen government policies to encourage and create favorable conditions for parents to educate and take care of their children. As in Sweden, if a father is in the army, has no income to support the child, he will receive a pension based on the number of children, regardless of the mother's income (Nasman, E.: *Childhood as a social phenomenon*, National report, Sweden, European centre for social welfare policy and research, Vienna). Thus, with this support policy, the state will help families with economic burdens, have time (because they do not have to make extra money) to care for and educate their children.

Parents should have proper ways in educating morals for adolescents. Amongst them, the method of setting example shows lots of effectiveness to help them realize the values of morality and human personalities. According to a sociological survey in the US, 80% of American offenders grew up in families where their parents regularly fought, 63% of teenage boys committed murder as they killed the person who beat their mother (Dee L.R. Graham with Edna I. Raulings and Roberta K. Rigsby: *Loving to survive*, New York university press, 1994). In daily life, parents must be good examples for their children to follow in showing good moral values such as loving, sharing with others, working hard, respecting others. The most appropriate educational attitude in the family today is both love and seriousness.

Parents need to understand their children. Unlike traditional families: parents often did not care about their children's attitudes and needs but "impose" their thoughts on their children. In the modern family, we cannot impose all issues on their children, which leads to the "pretence" phenomenon (on the outside, they can behave according to their parents' will, but always unhappy in their heart), easily make them "loneliness". Parents had better to understand their children's characters, hobbies and strengths, from which they can have more effective educational methods to shape their personalities.

Conclusion

Morality education for adolescents is an important thing that parents in any family need to pay attention to, for this not only contributes to the formation of human personality in the future but also greatly affects development of society. Society will be fine if only people and family are good. Morality education for adolescents in families in Hanoi in particular and Vietnam in general needs to follow the new directions, in accordance with the modern values and standards of the new era. The education

methods need the love, understanding and sharing of parents. If well-educated, right from the adolescence, children are formed of fine human qualities – certainly when growing up and getting out of the family hands, they will know how to contribute to the development of the family and society in the most positive way.

References

- Benbenishty, R., and Astor, R.A. (9 June, 2008), *School violence in an international context: A call for global collaboration in research and prevention*. Presented at the IV World Conference: Violence at school: Violence in context? Lisbon, Portugal.
- Cam T.T. (2005). *Young psychology and family education*, Phu Nu Publishing house, Hanoi.
- Can Lo (2015). *New conception on family education*, Lao Dong Publishing house, Hanoi.
- Chuong P.K, Hang N.T, (2011). *Culture of family behavior*, Thanh Nien Publishing house, Hanoi.
- Cuong PK, (2005). *Adolescence, Love and Gender: A book for girls*, Phu Nu Publishing house, Hanoi.
- Dee L.R. Graham with Edna I.Raulings and Roberta K. Rigsby (1994): *Loving to survive*, New York University Press.
- Dinkes, R., Cataldi, E.F., Kena, G., and Baum, K. (2006) *Indicators of School Crime and Safety: 2006* (NCES 2007-003/NCJ 214262). U.S. Departments of Education and Justice. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Duncan G.M., Routledge and Kengan Paul (1979), *Dictionary of sociology*, London.
- Frączek Z., Lulek B. (2010), *Family pedagogy-selected problems*, Publisher of the Rzeszow University, Rzeszow, p. 27.
- Ha T.T (2016), *You think, I don't know*, Van Hoc Publishing house.
- HienPhan. (2013), *Educating children love and art*, Tre Publishing house.
- Huong P.T.M (editor). (2018), *The emotionless attitudes in adolescent families*. Social Sciences Publishing house, Hanoi.
- Jen Gratz (2006), *The impact of parents' background on their children's education*. Education studies 268: saving our nation, saving our school: public education for public good. November 14, 2006.
- Khoa Dang (2017), *Handbook of general education culture*, Dan Tri Publishing house.
- Lan L.N, (2016) *Annual Report 2016: Caring for children in Vietnamese families today*, Institute for Family and Gender Studies.
- Leann Birch and associates (2007), *Influences on the development of children's eating behavior: from infancy to adolescence*. Canadian journal of dietic practice and research, 2007 (68)
- Nasman, E.: *Childhood as a social phenomenon, National report, Sweden*, European centre for social welfare policy and research, Vienna.

- Nam. T.T (2015), *The link between parenting behavior style and emotional behavioral manifestations in adolescents*. Journal of Psychology, no. 4, p. 193.
- Nhung T.T.T (2019), personal interview
- Popular Vietnamese dictionary (2015) Hong Duc Publishing house.
- Quyen N.T.T (2009), *Difficulties in ethical education for children in city families today*. Journal of Sociology, n. 107 (3), p. 76-82.
- Scaglioni S. and associates (2011), *Determinants of children's eating behavior*. The American journal of clinical nutrition, 94 (2011).
- Townsend, N, (2001), "Fatherhood and mediating role of women" in: Brettell, C.B.etal. (eds): *Gender in cross-cultural perspective (the third edition)*, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice hall.
- Thuy D.B (2013), *Parental behavior model for adolescent children*, Journal of Family and Gender Studies, no. 6, p. 51-63.
- Tran Quy Long (2014), *Parents' attention to adolescent children in the psychological and emotional life in the North Central region*. Journal of Family and Gender Studies, no. 5.

Morality education for adolescent children in families in Hanoi, Vietnam today

Summary: Currently, modern families in Hanoi have different perspectives and methods of morality education compared to traditional families. This paper uses the interdisciplinary approach, comparative-contrastive method, and especially the method of sociological investigation and in-depth interview; examines the contents and methods of morality education for adolescents in Hanoi. We conducted the survey by the typical point selection and random questionnaires. The research result presents and suggests suitable educational contents and methods for today's modern family context that helps adolescents build a solid moral foundation to become good citizens in the future.

Keywords: adolescents, morality, morality education, family, contents, methods

Edukacja moralna adolescentów we współczesnych rodzinach wietnamskich w Hanoi

Streszczenie: Współczesne rodziny w Hanoi mają inne perspektywy własnego funkcjonowania oraz stosują inne metody edukacji moralnej niż tradycyjne rodziny. W artykule wykorzystano podejście interdyscyplinarne, metodę porównawczo-kontrastową, a zwłaszcza metodę badań socjologicznych i wywiadu pogłębionego. Celem artykułu była analiza treści i metod edukacji moralnej skierowanej do nastolatków w Hanoi. Ankietę przeprowadzono

przy pomocy typowych kwestionariuszy wyboru. Wyniki badań przedstawiają i wskazują odpowiednie treści edukacyjne i metody edukacji moralnej dla współczesnych rodzin wietnamskich. Mogą one okazać się pomocne w procesie kształtowania solidnych podstaw moralnych wśród nastolatków, po to aby w przyszłości stali się dobrymi obywatelami.

Słowa kluczowe: adolescenci, moralność, edukacja moralna, rodzina, treści, metody

Nguyen Nhu An

Nguyen Van Hai

University of Vinh, Vietnam

COORDINATION BETWEEN SCHOOLS, FAMILIES AND SOCIETY IN JUVENILE REPRODUCTIVE HEALTH EDUCATION FOR HIGH SCHOOL STUDENTS

Introduction

The relationship between schools, families, and society in education has received much attention in both theory and practice. In juvenile reproductive health education in our country, previously influenced by Oriental feudalism, people only cared about sexual education and reproductive health education in moral aspect. The content, knowledge and skills related to gender, sexuality and reproductive health were negligently dealt with and even avoided, leading to many unfortunate consequences.

Minority, the transitional age between childhood and adulthood, the period in which minors develop physical force and health, marks a new sociological development trend. This is also the stage when minors escape step by step from the familial environment to the community integration. They participate in various activities to learn by themselves and mature. Therefore, reproductive health education for minors is very necessary.

Family, school and society in recent time have paid much care about reproductive health education and made efforts to improve it. This plays a key role in juvenile reproductive health education. However, the reality proves that this task still faces many challenges, which requires comprehensive solutions and active participation of all administrative levels and different social sectors.

Coordination of schools, families and society in juvenile reproductive health for high school students

Schools, families, and society in juvenile reproductive health for high school students must jointly organize activities which aim at educating students with knowledge and skills relating to reproductive health care in line with student psycho physiological characteristics in order to improve education quality and effectiveness for a comprehensive mental and physical development of students.

On basic principles, educational objectives in coordination activities must be consistent with that of families and society. Theoretically, such coordination must obtain consistency of sound, adequate and firm education requirements and create a favorable educational environment in schools, families, and society, which guides students through reproductive health consistently and synchronously.

In fact, it is currently rare for students to actively search for juvenile reproductive health care. Therefore, collaborative activities among schools, families, and society for juvenile reproductive education are very necessary and useful. Such activities not only help students equip with sound knowledge about reproductive health but also restrict and prevent them from diseases. In addition, juvenile reproductive health care should be considered as a necessity like other stages during their life course.

For juvenile students, schools must cooperate with families and communities in enhancing the organization of juvenile reproductive education in order to equip students with safe knowledge and skills of reproductive health and to orient students with healthy and scientific living-style concepts, etc. On the other hand, families should coordinate with schools, youth unions and political-social organization to promote juvenile reproductive education in terms of gender, sexuality and personal protection methods, so that they feel free and confident to take care of their health.

Promoting educational coordination aims at providing students with information and equipping them with knowledge of and skills for health care and juvenile reproductive health. This results in raising their awareness and active attitude toward reproductive health, gender equality and improving their social skills, cultural attitude in school age to live their lives.

Solutions to coordination among schools, families, and society in juvenile reproductive health for school students

Development of coordination plans among schools, families, and society in juvenile reproductive health for school students

- *Objective:* coordination plans among schools, families, and society in juvenile reproductive health education must link to the overall plans of schools.
- *Contents:* in order to gain the effectiveness, schools must play the key role in developing a detailed coordination plan:
 - developing an annual plan with proper contents and methods; Arranging schedule in line with cooperation in activities among schools, families, and society. The expected plan must fit with conditions of each school and adapt to educational mission in each academic year and political tasks of each locality. Coordination must

- be conformable to conditions of schools and living conditions of parents. In addition, it should have a schedule for observation and monitor of implementation;
- the contents of the action plan must be detailed and sent to entities in schools in order to revise and finalize them. In parents meeting at the beginning of the academic year, representatives of parents will make contributions to the plan, especially discuss of conditions for coordination;
 - schools also must collect opinions from local authorities and majors for direction and leadership;
 - in brief, it must comprise of a general plan and a specific action plan. Plans must be flexible and effective. They must be consistent with related organizations for mutual coordination;
 - upon each month, quarter, year or period, schools take responsibility for summarizing and evaluating achievements, on this basis, educational forces are enabled to adjust and supplement their experiences promptly.
- *Implementation:* In the planning stage, management of coordination activities must be consistent with its objectives, contents, methods and organizing forms as follows:
 - organizing joint conferences to develop and discuss leadership and education. Schools play the key role in presenting the master plan including objectives and most-concerned issues;
 - organizing seminars and workshops to discuss of and exchange methods of implementation of coordination activities. In addition, inviting doctors and experts of health, psychology and reproductive health to consult students in order to improve their awareness;
 - promoting roles of teachers, communicator, partners, agents and staff in charge of population management at all levels in holding coordinative activities to educate students the reproductive health;
 - inspecting, evaluating and rewarding consistently coordinative activities among schools, families, and society.

Organization and operation of the coordination between schools, families, and society in juvenile reproductive health education for high school students

- *Objectives:* to improve management effectiveness in implementing the coordinative activity planning between schools, families and society in juvenile reproductive health education for high school students. The coordination is regularly conducted, connects closely between different actors in order to operate the juvenile reproductive health education effectively and to adjust as well as consolidate on time the coordinators in each stage.
- *Contents:* establishing and maintaining the relationships between schools, families, and society in juvenile reproductive health education for high school students closely.

- jointly organizing and operating the coordination between forces. Organizing and directing the diversification and synchronization of coordinative programs and activities between school and parents; between parents and the community; between school, local governments and social organizations;
- directing the activities of educational institutions such as teaching, learning, and management of human resources, finance, and material facilities, etc...;
- proposing activity forms for the coordination of educational forces.
- *Implementation:* The content and organization of coordinative activities between school and family are very diverse. Therefore, in order to ensure the management of coordinative activities and to organize a number of activities with high efficiency, the school needs to strengthen the leading role to direct its components to organize well the coordinative activities:
 - developing a mechanism for coordinative activities between school and society in education generally and in juvenile reproductive health education for high school students particularly. In fact, these are methods for the coordination of educational impacts between school and social educational forces in the residential area where the school is located and students are living. The purpose of developing this mechanism is to build good social relationships in social life, acting as educational relationships. For this reason, it would create a good and widespread educational environment in the community;
 - establishing the Steering Committee on coordinating educational forces in each locality, of which the members are managers of school, representatives of local governments and organizations. Task and responsibility of each member are assigned to ensure a proper fulfillment of the state administration's objectives of training and education as well as contents of the educational objective of students.
 - the school and society coordinate to build a safe and healthy educational environment in the community. In fact, in order to build a healthy educational environment, it is needed to build cultural families first. This is necessary because a warm and harmonious family atmosphere where adults are exemplaries in daily life and at work always caring for children would be a cradle of good care and education for students;
 - building a healthy education environment is also possibly conducted through the coordination between school and local authorities, public security departments, health care stations and cultural and social organizations, etc. in various organizational forms of coordination in educational activities.

Renovation of content, methods of the coordination between schools, families, and society in juvenile reproductive health education for high school students

- *Objectives:* This solution aims to find new and flexible coordination contents and methods suitable for practical conditions of educational institutions, localities and

educational subjects to meet the requirement of juvenile reproductive health education for high school students in the new period.

- *Contents:* In order to achieve high efficiency in the coordinative activity of juvenile reproductive health education for high school students, one of the first requirements is the diversity, abundance, and assurance of the educational principles of organizational forms of coordinative activities between schools, families, and society in this work.
 - establishment of the mechanism of coordination management and direction;
 - building and renovating actively the new management methods that are suitable for practical conditions (standard management, innovation management in schools, etc...);
 - directing the innovation of teaching method, assessment method, in which the access of new knowledge and methods in juvenile reproductive health education for high school students is emphasized;
 - directing the building of school quality culture (Administrative reform in education and training such as financial transparency, implementation of the regulations on democracy, meeting, management renovation, etc.);
 - introducing educational contents and objectives of the school into local social organizations, creating an initial understanding of educational objectives and then a good response and a consensus in the later coordination process;
 - using flexible and diversified coordination forms and methods to bring high efficiency in the management process.

Implementation:

- consolidating the Educational Steering Committee at all levels, also improving the documentary system which clearly regulates synchronous coordination operation mechanism;
- strengthening the coordination in professional work, attaching responsibilities and roles of the Board of Directors in ensuring the motivation of teachers and staffs thus it would promote the role, activeness, initiative, and creativity in the teacher's job;
- creating a multi-dimensional information network from school to family, social community and vice versa;
- there should be a satisfactory financial investment to collaborative activities, especially to material facilities and technology;
- the implementation of the coordinative activities should be creative and flexible. The application should not be mechanical. Regular examination and assessment are required to learn experience.

Regular examination and assessment of the results of coordination between schools, families, and society in juvenile reproductive health education for students

- *Objectives:* improvement of quality, effectiveness of evaluation and assessment of the coordination between school, family and society in juvenile reproductive health education for high school students.
- *Measures:*
 - setting up a system of standards for examination and assessment: The standards and contents of the process of examining and evaluating the coordination between school, familie and society are the targets and objectives of juvenile reproductive health education for high school students;
 - innovation of examination forms: It may be conducted in various forms including comprehensive examination, special examination, unexpected examination, monthly, semestral and annual examination;
 - development of an examination plan in a process in accordance with examination forms. Setting up a plan to check the entire process from planning, preparation, and implementation; Checking periodically the coordination; Preliminary and comprehensive summing up to evaluate the effectiveness of the coordination in order to find out the reasons for success and causes of restriction; Regular and prompt encouragement and commendation. Deviations in coordination should be adjusted and good practices in coordination should be developed.
- *Implementation:*

It is to well prepare the contents of the examination and evaluation and formulate a plan for examination and assessment according to the time course in the school year. It is also essential to organize training, seminars and conferences to agree on the contents, examination forms and evaluation; to prepare the contents and conduct a summation conference; and to evaluate the effectiveness of coordination of different actors in juvenile reproductive health education. Advantages and disadvantages should be figured out and analyzed to find the subjective and objective reasons, thence the experience can be learned to improve the direction of coordination in the coming time.

To effectively carry out this coordination, managers have to set up a clear mechanism of examination by school, family and community during the implementation.

Conclusion

The coordination between schools, families, and society plays an important role in the education of juvenile reproductive health for high school students. To achieve better quality and effectiveness of this work and make contributions to the improvement of comprehensive education, we suggest some measures to improve the quality of coordination between schools, families, and society in juvenile reproductive health education for high school students as stated above. These measures will be only effective if related actors cleverly choose and apply them flexible and conformable to the condi-

tions of the community, the development of socio-economy, student's families, organizations, individuals, etc. in each locality.

References

- Ministry of Education and Training (2015), *Strengthening educational capacity of teachers, Documents for the training of teacher's professional capacity development*, Vietnam Education Publishing House, Ha Noi National Education University's Publishing House.
- Nguyen Dinh Chinh (translated document) (1980), *Preparation of high school education for students*, Education Publishing House, Ha Noi.
- Nguyen Sinh Huy (1998), *Some fundamental issues of secondary education*, Education Publishing House, Ha Noi.

Acknowledgments

This research is funded by the Center for Research - Entrepreneurship Innovation, Vinh University, under contract No 01/2017/TTNCKNST.

Coordination between schools, families and society in juvenile reproductive health education for high school students

Summary: The coordination between schools, families and society in juvenile reproductive health education for high school students plays an important role in modern societies. We should make a lot of effort to achieve better quality and effectiveness in this field. The article emphasizes some conditions that should be done to reach the above aim. According to the Authors such a widely understood coordination should be planned and properly managed on the base of deep relationships. The education should be based on modern knowledge and methods.

Keywords: high school students, reproductive health education, coordination in education

Współpraca pomiędzy szkołami, rodzinami i społeczeństwem w obszarze edukacji dotyczącej zdrowia reprodukcyjnego uczniów szkół średnich

Streszczenie: Współpraca pomiędzy szkołami, rodzinami i społeczeństwem w obszarze edukacji dotyczącej zdrowia reprodukcyjnego uczniów szkół średnich odgrywa ważną rolę we współczesnych społeczeństwach. Powinniśmy poczynić wiele starań, aby osiągnąć lep-

szą jakość i większą skuteczność oddziaływań w tym obszarze. Artykuł podkreśla niektóre z czynników, które powinny być spełnione, aby osiągnąć ten cel. Według Autorów tak szeroko rozumiana współpraca powinna być przede wszystkim zaplanowana oraz właściwie zorganizowana, oparta na głębokich wzajemnych relacjach. Omawiany obszar edukacji uczniów szkół średnich powinien być także oparty na nowoczesnej wiedzy i właściwych metodach. **Słowa kluczowe:** uczeń szkoły średniej, edukacja w obszarze zdrowia reprodukcyjnego, współpraca w edukacji.

Hoang Thi Yen
Vinh University

THE TRANSITION FROM A STATE-OWNED COLLECTIVE FARM TO NGHE AN PRODUCTION AND EXPORT-IMPORT OF COFFEE AND RUBBER INVESTMENT COMPANY FROM 1997 TO 2010

The transition process of State-owned collective farms in Western Nghe An province from 1997 to 2015 was a breakthrough in their development. Such transition has met the requirements of new management mechanism, which is dynamic, creative and suitable with Vietnam government and Party's policies. This paper is concerned with the necessity and reality of the transformation from state-owned collective farms to Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company from 1997 to 2010.

The necessity of transition

At the end of the 1990s, there was a "to be or not to be" demand for a fundamental change in management mechanism of state-owned farms in Vietnam, and in Western Nghe An in particular. The transition from state-owned collective farms to Nghe An production investment and export-import of coffee and rubber company from 1997 to 2010 was, by nature, a shift from state-owned collective farms to the business model.

In early 1956, state-owned collective farms were established and developed in Northern Vietnam. They made significant contributions to socio-economic development in the North during the Anti-American war time.

After the end of the war in 1975, state-owned collective farms thrived nation-wide, playing an essential role in agricultural development and held a key part in production, process and export of agricultural products, of which coffee, rubber and tea were among the most important.

Nonetheless, the centrally-controlled mechanism, bureaucracy and subsidy of state-owned collective farms in Vietnam in general, and in Western Nghe An in particular revealed a number of problems. In the early years of the reform, the remnants of the old mechanism still existed. The organizational model, management mechanism and relationships of the companies, corporations and unions of corporations with their

branch farms revealed numerous shortcomings, including ineffective management, and inefficient competence of staff.

Besides the unprofitable collective farms, there were profitable collective farms with good infrastructure, specializing in perennial crop trees. Profitable collective farms could continue their business and improve their productivity by upgrading and extending their businesses or establishing new joint-stock premises. The unused and ineffective land was recovered by the local authorities.

In Vietnam, although the reform of state-owned businesses received special attention of the Party and Government, it was far from satisfactory. With regards to the change of state-owned enterprises, many people cast doubt on the effectiveness of the new model. There existed problems in state management reform and reorganization of businesses, such as diversifying ownerships via joint stocks.

To deal with the problems, the Party and Government issued a number of decrees and resolutions for innovating the management of state-owned collective farms to be suitable with the socio-economic and political development and the international trends. The governing policies included the Politburo's Resolution 28-NQ/TW dated 16/6/2003 on rearrangement and reform of state-owned collective farms, the Government's Decree 170/2004/ND-CP dated 22/9/2004 on reform and rearrangement of state-owned collective farm development, and especially the Decree 25/2010/ND-CP dated 19/3/2010 on transition of state-owned businesses into one-member limited companies.

In such situations, the shift of state-owned collective farms in the whole country in general and in Western Nghe An in particular became urgent. The transition of mechanism occurred across all sectors. In this paper, we only focus on discussion of commercial production and its effectiveness.

The reality of the transition process

The term "transition" is understood as the gradual change from one entity to another without causing a sudden reshuffle. The difference is not necessarily creation of a new entity, but it may have existed before that and when it replaces the old one, it becomes more efficient. It can also be viewed that transition is a process of change in quantity or quality, or both.

Moreover, the transition from state-owned collective farms to state enterprises is different from the shift of state enterprise ownership, which is a process of creating a model of enterprise with multiple owners. The transition from state-owned collective farms to state enterprises does not involve the shift of ownership because the enterprise is still owned by the government. The change is about the mode of management and production with positive orientation for better productivity. Before transitioned

into Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company, the collective farms had developed over different periods with following features.

From 1956 to 1986, all the state-owned collective farms were under the direction of Ministry of Agriculture. The management mode was central planning with bureaucratic subsidy.

In 1988, the “hire by the piece” policy was initiated. However, the management was still under the old mode influence, that is the government invested and the farms handed in products according to the norms for workers [2]. This policy did not encourage production, even made workers irresponsible with bonuses and they only worked according to their assigned norms.

At the order of Nghe An provincial committee, on 24th February 1997, the Department of Agriculture and Rural Development requested the Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company to make plans for merging Tay Hieu 1, 2, 3, 19/5, 1/5, 22/12, Dong Hieu, Co Do farms together under the management and 100% investment of the Department [3].

The state-owned collective farms in Western Nghe An after transitioned into state companies would have new missions, investments, management mechanism and business effectiveness.

During the initial stage of reform, the collective farms performed all activities including production organization, capital mobilization, product processing and looking for markets. After the transition, they were only in charge of production organization, land management, labour and capital, collecting products of subcontracts, buying raw materials for the companies, paying state budget and paying salary to workers. The company would take charge of buying all products of the farms and processing the products. It was also responsible for organizing services for production, buying wholesale coffee and rubber and other products of the farms; making joint-venture agreements and investment cooperation with other organizations for domestic consumption and exports of products [4].

Due to the fact that state companies have their own regulations compliant with the corporate law, thus the mobilization of capitals for investment in this stage had some new points. Previously, the farms mainly relied on the government’s investment and the Reforestation Project 327 to support their production. After the transformation, the company mobilized capitals from different sources, such as bank credits, borrowing money from workers and officials. Especially, the French AFD capital, which replaced the Reforestation Project 327, also made an important contribution to the developmental investment [5].

The investment capital breakdown of Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company during 2005-2009 is presented in the table below:

Table 1. The investment capital breakdown of Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company during 2005-2009 [6]

Norms	Period 2005-2009 (million VND)	Percentage (%)
1. Government budget	18.125	9,86
2. AFD sources	22.711	12,36
3. Basic depreciation	16.320	8,9
4. Bank credit sources	64.686	35,2
5. Company's sources	22.427	12,2
6. Others	39.500	21,5
Total	183.769	100

The table shows that the biggest portion is from the bank credits, accounting for 35.2% of the total investment sources. This indicates the important role of the bank credit sources for Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company. Other sources also accounted for similar proportion, of which government budget was 9.86%, AFD 12.36%, the company source 12.2%, and other sources 65.58%. These figures reflect a contrast with the past when the investment capitals came from very limited sources.

In addition to the new points in capitals and investment sources, the company attached importance to business and production modes. It paid great deal of attention to land management and technological application to production. Previously, workers had been hired with an a fixed norm and day-labour basis, and the collective farms were responsible for total investment capitals. They were not, therefore, motivated to work. After the transition, workers were given land with an agreed product quantity, and they would get the exceeding amount. The company would help them with facilities, capitals, and technical services. Thus, they became more motivated to work [7]. Before that, workers did not have good plans for production. Now the company made careful plans for them and thus risks were minimized and productivity increased. [8]. Workers became more responsible for their work and seriously followed regulations and the contracts they had signed. They sold all the products to the company, hardly sold them to other speculators [9].

It is noticeable that the company invested in technological improvement for production and processing. It focused on perennial crop trees, increasing quality, productivity and yields, as well as sustainability. More investment was given to high-yield crop trees to meet the demands for raw materials for processing industry and exports.

Low-yield coffee was replaced by high-yield Catimo coffee. New farming technology was applied for Intensive farming [10].

The change was not only limited to the production area, but also expanded to the processing of products. The company switched from wet-technology for tea and coffee processing to dry-technology [11]. The new processing technology increased the competitiveness and the company took charge of consuming all products by directly exporting or authorizing exporting the products. The prices were determined according to the product quality and the company showed its important role in expanding the market.

The change in management brought about the increasing effectiveness of production and business both in terms of yields, revenues and workers' incomes.

The products had high quality with diverse categories and reasonable prices, hence increasing competitiveness. The company also paid attention to market development with increasing capitals. It expanded its business to other areas such as petrol stations to facilitate farmers' production activities and to utilize redundant labour forces [12].

The products exported to competitive markets such as the USA and Germany increased steadily. The success of the company development is illustrated in the table 3.

The table shows that the company always exceeded its planned norms, ensuring sustainable economic growth, payment to national budget, payment to social insurance, workers' life improvement, etc. It's worth noting that the company's revenues steadily increased over the years, which indicates the efficiency of business with a peak in 2007. The collective farms after the transformation into the state company (i.e. Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company) has made a big stride as compared to the early stage of reform, especially in terms of investment sources, management efficiency, production and business. In 2010, the collective farms continued to transform from Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company to Nghe An one-member limited production and export-import of coffee and rubber investment company to adapt to the new situation. This transformation is to be unified with the corporate law and management reform, and to create equality with other types of business [14].

To promote autonomy, the company is required to put more investment to technological application to production and processing to improve the product quality and increase competitiveness in the market. At the same time, the company has to make greater efforts in mobilizing investment capital for better development.

Table 3. The results of business activities of Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company during 2005-2009 [13]

No.	Items	Unit	2005 (actual perfor- mance/plan)	2006 (actual perfor- mance/plan)	2007 (actual perfor- mance/plan)	2008 (actual perfor- mance/plan)	2009 (actual perfor- mance/plan)	Total
I	Products	Ton						
1	Fresh coffee beans	Ton	6.624/6.000	5.770/5700	6.557/6500	6.107/6000	5.600/5.300	30.658
2	Liquid rubber	Ton	1.307/1200	1.514/1.400	2.362/2.500	3.292/3.100	2.685/2.500	11.160
3	Orange fruit	Ton	2.600/2.500	826/800	3.610/3.500	2.490/2.400	2.560/2.400	11.636
4	Sugar canes	Ton	80.000/7500	62.000/60.000	70.000/68.000	65.000/64.000	52.000/50.000	329.000
II	New planting	Hectare (Ha)						
1	Coffee	Ha	65/60	62/60	65/65	65/65	50/60	307
2	Rubber	Ha	50/45	56/56	64/64	60/60	55/58	288
3	Orange	Ha	20/15	18/15	17/16	18/17	15/16	88
II	Revenues	Million VND	40.200/40.000	48.000/45.000	76.500/70.000	80.200/80.000	82.000/80.000	326.900
III	Payment to State Budgets	Million VND	316,5/77	455/129	1.076/501	1.374/860	1.734/1700	4.955,5
IV	Profits	Million VND	556/500	700/670	895/845	1.163/1.000	2.513/2.050	5.827

Conclusions

The process of transformation from a state-owned collective farms to Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company from 1997 to 2010 had met important requirements of the new period. However, there existed several problems to be solved. The positive aspects are that the collective farms after merging into Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company had clear duties and functions. The investment sources were more diverse; management became more flexible and efficient, hence raising production and revenues. The shortcomings lie in the following areas: in some units, the management and performance were not commensurate with land potentials; management of production had not met expectations yet. In the time to come, Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company will have to make greater attempts to carry out joint-stocks work to maximize its potentials.

References

- Corporate Law No. 60/2005/QH 11 by the National Assembly.
- Department of agriculture and rural development. *Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company. Report on evaluation of the company's production and business activities 2005-2009.*
- Ministry of Finance, *Circulation on guiding financial mechanism for capital lending for coffee development*, dated 25/3/1999.
- Nghe An Department of agriculture and rural development. *Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company, Report on evaluation of the company's production and business activities 2005-2009 (a).*
- Nghe An Department of agriculture and rural development. *Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company, Report on evaluation of the company's production and business activities 2005-2009 (b).*
- Nghe An provincial committee, Department of agriculture and rural development, *Plans for organizing business activities of Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company.*
- Nghe An provincial committee, Department of agriculture and rural development, *Regulations for organization and performance of Nghe An provincial committee, Department of agriculture and rural development.*
- Nghe An provincial committee. One-member limited coffee and rubber company. *Plans for business activities 2012.*
- Nghe An provincial committee. One-member limited coffee and rubber company. *Plans for harvesting and buying rubber products 2010.*

Nghe An provincial committee. One-member limited coffee and rubber company. *The company's actual performance of production and business in 2010.*

Nghe An provincial committee. One-member limited coffee and rubber company. *Plans for harvesting, buying and consumption of coffee products 2005-2006.*

Ngô Kế Tuấn, Ngô Kim Thanh, *Types of business associated with ownership diversification in Vietnam*, Economic Journal, Vol. 373, 2009.

Pham Le Duong, report on graduation internship in 1998. *Some suggestions for improving management machinery of Tay Hieu 1 state-owned collective farm* – Nghia Dan, Nghe An province.

Vietnam general corporation of vegetables and fruit, Tay Hieu 1 state-owned collective farm, *Hire-by-the piece model for commercial coffee trees 1987-1988.*

The transition from a state-owned collective farm to Nghe An production and export-import of coffee and rubber investment company from 1997 to 2010

Summary: The paper describes the process of the transition from a state – owned collective farm to Nghe An production and export – import of coffee and rubber investment company as an important example of changes in the economy of modern Vietnam. Such changes require solving many serious problems. Especially in the field of management and investment capital. The Author emphasizes an important role of social conditions of such economical changes. According to the Author there are still a lot of areas that have to be developed in the mentioned process.

Keywords: investment company, investment capital, state-owned farm, transition. Nghe An province

Proces przekształcenia państwowego gospodarstwa rolnego w inwestycyjne przedsiębiorstwo Nghe An zajmujące się produkcją oraz importem – eksportem kawy i gumy (lata 1997-2010)

Streszczenie: Artykuł opisuje proces przekształcenia państwowego gospodarstwa rolnego w inwestycyjne przedsiębiorstwo Nghe An zajmujące się produkcją oraz importem – eksportem kawy i gumy jako znaczący przykład zmian dokonujących się w gospodarce współczesnego Wietnamu. Takie zmiany wymagają rozwiązania wielu poważnych kwestii. Na szczególną uwagę zasługują kwestie związane z zarządzaniem przedsiębiorstwem oraz kapitałem inwestycyjnym. Autorka artykułu podkreśla także ważną rolę uwarunkowań spo-

łecznych omawianych przekształceń gospodarczych. Według Autorki w omawianym obszarze istnieje jednak wciąż wiele kwestii, które wymagają stałego rozwoju.

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwo inwestycyjne, kapitał inwestycyjny, państwowe gospodarstwo rolne, transformacja, prowincja Nghe An

Nguyen Van De
Dong Thap University

Nguyen Thi Thu Hang
Vinh University

THE ROLE OF HIGH SCHOOL TEACHERS IN VIETNAM IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL INTEGRATION

1. Set the issue

High-school education in Vietnam is integrating in the direction of “strongly transforming the education process from mainly equipping knowledge to developing the comprehensive capacity and political qualities of learners. Learning along with practice; Theoretical and practical implications...” in the spirit of “reforming educational management, developing teachers and educational administrators is key” (Communist Party of Vietnam, 2013). In the context of profound changes in professional teaching, the role of the teacher in the school also changes and requires corresponding professional qualifications; In our opinion, the professional capacities to be formed in the teacher are: capacity to meet; capacity for implementing curriculum; ability to exchange and receive information; evaluation capacity; capacity to meet social responsibility; ability to use foreign languages; ability to use computers and other type of media. That is, teachers should be “standardized to ensure quality, comprehensive structure, improve political spirit, quality of life, conscience, skills...” to meet the increasing demands of Education reform and international integration (Communist Party of Vietnam, 2013). In particular, “the mentally competent teacher must be able to adapt to these objective changes” (Nguyen Thi My Loc, 2004).

In order to improve the professional capacity of Vietnamese teachers to meet international integration, priority must be given to each teacher’s new role in the context of change, each training and fostering teachers institution need to develop curriculum, management training mechanism suitable for the new role of the teacher. Accordingly, the schools/faculties need to take the initiative “to shift from concentrating on the training of professional knowledge in the subject to be taught when graduation is mainly focus on training professional capacity, graduated students should know effective action in occupational activities” (Tran Ba Hoanh, 2007). In other words, pedagogical

universities/faculties must create and develop occupational people. The main reason for doing this is to help “the teacher to think, to criticize, to evaluate and to act right, to learn independently and long lasting, to create karma and promote personal ability, healthy cooperation and competition, risk tolerance and risk-taking, creativity and adaptation to the innovations of educational practice.” The important thing should be done right now is to identify the new role which associated with the professional activities of the teacher to provide the basic competencies that need initial training in the pedagogical universities/faculties.

2. Content

2.1. Impact of international integration on the role of a high-school teacher in Vietnam

The emergence of a new teacher role is a matter of objectivity resulting from the change of the school in the context of education reform and international integration in Vietnam. The school is an institution that realizes the mission of education in socio-economic life. The teacher in the school is the person who accomplishes that mission through his or her own education. Changes in national educational policies and practices often lead to changes in the mission, functions, duties of the school and the role of the teacher. Therefore, teachers who do not adapt and change are not able to develop. The reform of high-school education in Vietnam, the impact of international integration has affected the role and functions of schools and teachers in the modern context in terms of: The need to improve the quality of education and innovation of the training process (general education, credit, CDIO (Conceive – Design – Implement – Operate), POHE (Profession – Oriented Higher Education), VNEN (Viet Nam Escuela Nueva), etc. Renovation of educational objectives, contents, programs, merger, splitting, schools upgrading, community environment where schools’ changes are closed, information technology application on the teaching and management process; Renovation of training methods... As a result, schools and teachers are facing tentative changes: (i) implementation of quality assurance and quality verify; (ii) implementation of policies to renovate training processes and movements initiated by the education sector in recent period; (iii) strengthening the socialization and diversification of investment sources, and reforming financial management with efficiency.

The main factors that contributed to the change were: (i) current school activities are inadequate compared to the demands of rapid socio-economic development and international integration; (ii) switch to a new mechanism, people recognize the need for change to increase adaptation to the context; (iii) educational issues that meet the needs of the society and demand-based education become vital to the school.

Therefore, managers and teachers must “change and learn to change” to meet the new educational mission. At school, however, not everyone (the teacher) recognizes the effects accurately. In fact, it is a problem for managers, teacher training institutions and for each teacher to have a strategy (macro and micro) that comes from “segregated and specialize characteristics” of educational activities to adapt to changing contexts.

2.2. New role of a high school teacher in Vietnam

According to UNESCO’s 21-point recommendation on education: “Teachers must be trained to become more of an educators than knowledge-transfer experts; to master the new ICT environment, and be psychologically prepared for a fundamental change in their role” (the Ministry of Education and Training), which means teachers in the school now have to take more responsibilities in the teaching process. Under the influence of education reform and integration, in addition to traditional roles, high school teachers in Vietnam have new roles as follow:

- As a professional referee: Teachers must regularly learn by themselves, update their knowledge and improve their professional skills so as to provide accurately and completely scientific knowledge to learners and referees in activities belonged to the field of knowledge at the classes (lecture, discussion, practice, seminar...); Eliciting, guiding, organizing learning activities, debating the learners, instructing learners to come to scientific knowledge with the best, the shortest way and on the way where it is always possible to change a new method of teaching.
- As a trainer: The teacher must know how to “stimulate” the learner’s understanding, to encourage the learner to think and lead the learner to overcome the difficulties and challenges in study process; Provide opportunities for learners to be able to think for themselves, to learn and to be able to make decisions on issues that arise. There are many concepts, formulas ... were learned will be forgotten and not used, but the way of thinking, learning methods, skills and strategies implementation work will be strengthened and developed in the interval future of the learner (Armstrong 2011).
- As a mentor: Each teacher must follow the student’s cognitive activity “to reflect on his or her best teaching methods and understand why such methods are effective or effective only with this student but not with others” (Armstrong 2011, p. 64) so that when the learners have difficulty, timely support, help with the appropriate direction, specific suggestions; Efforts must be made to identify “vision” and to try to create a team of teammates; Encourage the learner to make constructive and timely advices so that the learner acts toward that vision; Give meaningful feedback to improve student achievement.

- As the manager of the educational process, educational evaluation: In the modern school, at the same time learners can participate in many different activities. Therefore, the teacher must coordinate the work, people connection, learning tools, teaching tools and learners are systematic and effective; Design appropriate tests to meet learners' requirements, goals and learning outcomes in addition to the need to evaluate learners fairly, accurately, and to plan and apply effective testing methods. (formal or informal assessment and evaluation during the course of the study with final evaluation) (Armstrong 2011, p. 112), encouraging students to self-check their learning as well as progress, carefully selecting sources of information to assess students' learning needs and outcomes (Stronge 2011, p. 109-110).
- As a scientist: Each teacher must strive to be an expert in his or her field, capable of scientific research, interpretation and forecasting of scientific, political and social issues, transferring the process of applying science and technology to life; a coordinator, the curriculum design and subject content... (The Ministry of Education and Training). Teacher-scientist performs that role, following two current trends: basic research and applied research. Research results published in professional journals, or put to use, will be a measure of quality, and performance evaluation of teachers.
- As a school psychologist: In an educational setting, a confident teacher who is loved by the student will sometimes become a psychologist in a variety of situations such as: choosing a career, choosing a friend, group conflict, family conflict, school love... Therefore, in the modern school, teachers are also psychologists. At this point, the task of the psychological counselor is to listen to the client, master the conversation in meetings, consultations; Show sympathy and understanding to the client, "Show students that they are not only interested in what goes on in the classroom but also about the whole of student life" (Stronge 2011) to find the best solution for the problem that students encounter; The student is first and foremost a human being, and then a learner, respecting each student as a special person; Work with students rather than doing things students or for students; It does not discriminate on the basis of race, gender, status, cultural background, fair treatment to all students. Each teacher should have a sense of self-improvement, equipped with specialized knowledge of psychology, skilled psychological practice to be able to do a good job in education.
- Being a social activist: The teacher in the modern school does not only work in the narrow (classroom) but influences both inside and outside the school as a social positive activist. In the modern school, high school teachers must be an assessment expert, a smart journalist who is keenly aware of the strengths, limitations and preferences of each student (in a variety of ways: unofficial reviews, multi-purpose vehicles...). The specialist will then provide parents, other teachers, school adminis-

trators, social organizations and students with a description of each student's ability to connect students, teachers of different disciplines, parents, social organizations (academic clubs, art centers...) into a community of the same hobby, interests, delve into the "learning-culture community" (Armstrong 2011, p. 48); In the community, the teacher must become the school's social action specialist, who represents the school in building positive relationships with the community. This expert must be a bridge between the school and students with available human resources in a large, skilled community that can capture information about organizations, individuals and sponsorships, community curricula, and other learning resources available on the school campus, then try to match the interests, abilities of students with the potential, opportunities available outside (e.g.: directions, finding a pianist to guide an early student interested in learning that kind of music).

2.3. Proposing solutions to improve the professional capacity of Vietnam's high school teachers in responding the new role in the context of international integration

2.3.1. Group awareness solutions

Form the right awareness for teacher training institutions, management agencies in education and training, high schools and teachers for enhancing the professional capacity of teachers to meet new roles is an important work. It is necessary to realize that if the effective implementation of training and fostering of teachers on a regional or international level is the task of demonstrating the social responsibility of the institution and the teacher. Only when the parties determine that this is a self-reliant task, at that time, the innovation and training of professional competence for teachers is appropriate to the new role in the context of real international integration in a sustainability, in-depth, highly effective way.

High schools must consider the contingent of teachers who are decisive to the quality of training and development of the school; It is necessary to develop deeply in the whole school, especially the management level and the school's staffs in fostering teachers with sufficient quantity, standard and quality training, good moral qualities and capacity, strong professionalism, enthusiasm for educational mission, forward thinking; Developing a flexible teaching staff to meet the requirements of each stage of the school's development is a regular task, contributing to enhancing the prestige and competitiveness of the school in the context of international integration (Nguyen Van De 2010, p. 7-10).

The pedagogical universities/departments need to be aware of innovations in the curriculum and training of teachers must be associated with the renovation of educa-

tional programs and textbooks; To formulate programs and organize training, retraining and assessment of professional capability for pedagogical students and teachers in the direction of approaching their capabilities, equipping learners with learning activities and promoting their activeness, using information and communication technology in teaching; increase the amount of access and participate in the experience of general education for pedagogical students; Fostering self-learning, methods and capacity for scientific research, creative thinking and problem solving in the direction of developing the capacity of the teaching staff.

2.3.2. Group of solutions related to guidelines, policies, regimes of organization, management and fostering

Raising the professional capacity for the contingent of teachers from high school education to meet the new role as a regular work, inevitably and involving in synthesizing all solutions on undertakings, policies and organizational regimes, management, training. This good solution will create a good legal, administrative and environmental corridor for teachers' self-improvement and self-reliant education to better meet the educational and training tasks. Apart from the policies, regimes and modes of organization of the State management, the Ministry of Education and Training and high schools, there should be separate policies and guidelines to encourage teachers to cultivate various and appropriate creativity to the circumstances of each school (Le Cong Triem, Nguyen Thi Ty 2015, p. 427).

Based on the legal documents related to schools and teachers, based on the objectives and the program of renovating high school education in Vietnam in the context of international integration, here are some policies:

- Organizing pedagogic training courses, updating necessary knowledge about the role, mission and development trend of modern high-school education; Provide teachers with skills to develop course ground plan, develop high school education curricula, use advanced techniques in teaching, evaluation of learning outcomes of learners, skills in analyzing, synthesizing and evaluating the teaching process, demonstrating skills and communication in the teaching process. From where, fostering a sense of professional ethics, passion, excitement in teaching activities, objective attitude, science in organization and management of teaching process for current teachers.
- Build up a network of schools/pedagogies with schools and specific institutions so that high school teachers can access modern teaching methods that are being taught at universities. The teacher has mastered the practicality of the school, the

general education program, so that they can teach the “effective teaching” (professional skills) to pedagogical students - who will be teachers in the future.

- Regularly organize foreign language classes in different ways (specialized, fostering certificates, second diploma...) for teachers, to meet the requirements of teaching in foreign languages, counter Foreign teachers’ materials in the context of international integration.
- Formulating compulsory mechanisms and regimes to encouraging teachers to conduct scientific research in association with practical teaching activities; discovering and fostering teachers with scientific research capability to participate in researches on subjects inside and outside schools, help with funding and create opportunities for teachers to study and improve their professional qualifications.
- Taking initiative in assigning tasks to teachers, instructing and paying attention to teachers in developing plans for professional development in each specific period and becoming a common development strategy, the school’s political missions in the new context.

Solutions on policies, regimes and organizational management... play an important role to create conditions, opportunities and motivation for teachers of high school education to improve their professional capacity to fulfill their educational tasks in educating and training in the new context. In order for this group of solutions to be effective, the school needs to publicize its policy, organization, management system... to each teacher; Be active and flexible in implementing specific measures that are appropriate to the circumstances of each school; Set up specific qualification standards, including professional capacity, ability to use English, foreign languages and international integration, ability to use information technology as a basis for teachers to compensate. It is also the basis for evaluating the results of teacher training (Tran Ba Hoanh 2006).

2.3.3. Group of solutions related to self-improvement activities of high school teachers

An important, essential way to improve the professional capacity of primary school teachers comes from the teacher himself. Each teacher must create the motivation to improve his or her professional capacity and scientific research, active, creative and self-reliant to meet the tasks in the current development stage... One of the most effective strategies for self-improvement by teachers is to combine self-study, self-research and professional orientation with compulsory education in order to achieve a compulsory degrees and certificates; Successful self-reliance in some schools is the model of “young teacher club”. Thanks to the club, the teachers are connected, cooperative,

professional exchange, receiving the advice, guidance and assistance of staffs who have professional experience in pedagogy.

In the context of globalization and the strengthening of regional cooperation, the basic capabilities of high school teachers to meet the new role need to be advanced and reach international standards. Every teacher needs to develop strategic solutions to foster self-improve teaching skills and research capabilities, along with language and ICT (Information and Communications Technology) capabilities that meet the requirements of the new general education curriculum, focusing on capacities such as the development of education programs, teaching and evaluation organizations, cooperation in teaching and scientific research... (e.g. capacity to build and develop teaching programs Education in the school is a new capacity, the core for teachers when implementing the new general education. This requires each teacher to self-study and self-improve to have specific skills in defining program objectives; select core academic content; selection of educational models, educational options; analyze the context, survey the needs of the labor market... When teachers are interested in the development of educational programs the capacity of the school's development program- one of the new capabilities of the modern school- will be shaped.)

2.3.4. Solutions for creating working environment

The goal of the solution is to provide teachers with a standard pedagogical environment, advanced international integration. Developing and implementing a friendly, democratic, equitable, and pedagogical environment that will help teachers to ensure good teaching and improve their professional and pedagogical skills toward standards of democracy, publicity, transparency, teachers are given comment, creating the basis for the promotion of self-conscious spirit and sense of community responsibility. The true value of each teacher is reflected in the result of professional work.

Build a system of facilities to better serve the research and teaching in schools, facilitate the professional activities of teachers: exploit the global information network to access and update knowledge; cooperate with foreign colleagues; organizing and participating in international activities in the field of scientific research and teaching;

To carry out scientific research topics and projects at all levels closely related to the practical education of high school education.

2.3.5. Group of solutions related to the training and fostering of high school teachers according to AUN international standards

Applying international standards to the training of high school teachers to meet the new role is a breakthrough solution for pedagogical universities/departments in the management of teacher training programs to introduce Vietnamese education to international integration. In Southeast Asia, many Universities in the area and Vietnam are interested in the AUN - QA (Asean University Network Quality Assurance Program); It is also a priority for research in recent years. AUN - QA quality assurance model for program level focusing on teaching and learning with 3 components: input quality, process quality, output quality and 11 standards as followed: (1) Expected Learning Outcomes, (2) Programme Specification, (3) Programme Structure and Content, (4) Teaching and Learning Approach, (5) Student Assessment, (6) Academic Staff Quality, (7) Support Staff Quality, (8) Student Quality and Support, (9) Facilities and Infrastructure, (10) Quality Enhancement, (11) Output. The AUN standard is considered as an institution that contributes to the increased diversity and pro-activeness of universities in the development of curricula (Phan Hung Thu 2017).

Applying the AUN standard in the management of teacher education programs in Vietnam not only benefits the schools/faculties but also the high school. For pedagogical universities/faculties, through assessment and evaluation outside of the AUN standards has pointed out the strengths and weaknesses of current teacher training programs, and develops action specific plans to promote the strengths, overcome and improve weaknesses. Training teachers in accordance with AUN standards, pedagogical schools identify the position in the region, as the basis for building a roadmap to develop training programs towards the international standards; Pedagogical students are taught in a continuous improvement environment and ensure the quality of AUN output has the ability to adapt quickly and flexibly to the world of work; high schools have a reliable basis for finding quality assurance resources from an internationally recognized quality education program.

Table 1. Applying AUN-QA standards in the management of teacher education programs at Vietnamese pedagogical universities/faculties

AUN-QA Standards	Applying AUN-QA standards for training high school teacher
<p>Standard 1. Expected learning outcomes Build on the basis of reflection and help reflect the vision and mission of the school</p>	<p>Expected learning outcomes are structured in a clear and structured manner, linked to the vision and mission of the school including both professional and technical outcomes (ie, transferable skills), clearly reflect the requirements of the parties involved</p>
<p>Standard 2. Program Specification The school must publish and disseminate the program specifications and course specifications for the programs it offers, including detailed information to help stakeholders make informed choices about the program on fully understanding. The program format contains the modules of the program that describe the expected learning outcomes in the areas of knowledge, skills, and attitudes. These materials help learners understand the teaching and learning methods in the program that help them achieve the results they expect. The test measures that demonstrate the achievement of expected learning outcomes; and relationships throughout the program and among the learning components in the program.</p>	<p>Information in the program specifications, the module must be complete and up to date. Program specifications and specifications are communicated and disclosed to the interested parties including: Licensing agency/institution; the training and teaching establishment (if not the licensing establishment); details of program evaluation by a statutory body or professional body; the name of the diploma or program; the expected learning outcomes of the program; criteria or requirements for admission to the program; Relevant professional related statements and other internal and external reference points are used to help inform program results. The curriculum structure and requirements include the level of training, modules, credits ...The time of preparation or adjustment of the program, the requirements of the unit, such as the prerequisites when registering the course, credit ...</p>
<p>Standard 3. Content and Program Structure Course curriculum, teaching and learning methods and assessment activities of learners adhere to synchronous tectonic structure to achieve expected learning outcomes, structured content, sequence, and reasonable cohesion. The course syllabus clearly shows the relationship and progression of basic, advanced, and intensive modules, flexible structure that is open and periodic review..</p>	<p>The course syllabus is designed on the basis of tectonic principles consistent with the expected learning outcomes, each module in the course content has a clear, logical contribution to the structure, sequence, cohesion and up to date.</p>
<p>Standard 4. Approach in teaching and learning The school's educational management declares that the approach in teaching and learning helps to define clearly the purpose of education, the role of teachers and learners, the content of teaching and teaching methods.</p>	<p>Quality education: The educational philosophy is coherent and communicated to all stakeholders through teaching and learning based on the principle of tectonics that helps achieve the expected learning outcomes, enhance lifelong learning.</p>

AUN-QA Standards	Applying AUN-QA standards for training high school teacher
<p>Criteria 5. Assessment of learners Include: – Admissions – Continuous assessment of the course – Final exams/graduation exams before graduation</p>	<p>Develop a modern, objective, and transparent assessment process for learners including: schedules, methods, rules, answers and grade points must be clear, concise and information to the objects of interest. The reliability and validity of the learner assessment test methods should be documented and periodically assessed; (the program) should be developed and validated new methods for assessing learners.</p>
<p>Standard 6. Quality of academic staff The planning of academic staffing or academic staff needs is undertaken to ensure that the academic staff is of sufficient quality and quantity to meet the needs of education, research and serve.</p>	<p>The planning of academic staff (taking into account inheritance, advancement, redistribution, termination, and retirement) is made to meet the needs of education, research and service. Are academic staffs fully qualified and qualified to help complete their work? What are the challenges faced by the school involve human resources, the number of academic staff with a Ph.D. and a Master degree? Are there any policies in place to help staff attend scientific seminars, thesis guides, practical internships or apprentice internships? Is percentage of instructors per learner satisfactory? What academic staff responsible for their roles, responsibilities, academic freedom, and professional ethics? How many scientific papers published? Are these scientific articles published in local, regional, or international journals?</p>
<p>Standard 7. Quality of staff serving Planning for the development of a team of service personnel or library, laboratory, information technology equipment and learner support services is ensured. They are of sufficient quality and quantity to meet the needs of education, research and service.</p>	<p>Serving staff must have the capacity and expertise to help accomplish their work. The capacity and expertise of the staff meet the requirements of work. The staff of the service is planned, the criteria for recruitment and promotion for the service personnel are established and have a career development plan for staff serving.</p>
<p>Standard 8. Quality of learners and learners' service The admissions policy and enrollment criteria in the program are clearly defined, communicated, published, and updated. Having a satisfactory monitoring system that tracks the progress, academic achievement, and learning load of the learner. The progress, academic achievement, and learning load of learners are recorded and monitored systematically; feedback to the learner and corrective actions taken where / when needed.</p>	<p>Student admissions policies and enrollment criteria are identified, communicated, published, and updated. Methods and criteria for selecting learners are identified and assessed. Having a satisfactory monitoring system of progress, academic achievement, and student learning quantity Academic counseling, extracurricular activities, student competitions, and available student support services help to improve academic and professional performance.</p>

AUN-QA Standards	Applying AUN-QA standards for training high school teacher
<p>Standard 9. Facilities and Infrastructure Tangible assets that provide the curriculum, including equipment, materials, and information technology, are adequate. Study resources are selected, distilled, and synchronized with the objectives of the training program. IT systems are built to meet the needs of learners and staff.</p>	<p>Facilities and equipment for teaching and learning (lecture halls, classrooms, project / project rooms, etc.) are adequate and up-to-date to help carry out education and research activities. Standards of environment, health and safety; and access conditions for individuals with special needs are identified and implemented.</p>
<p>Standard 10. Quality Improvement The course syllabus is developed with initial input and feedback from academics, learners, graduates and other stakeholders representing business, government, and professional organizations.</p>	<p>Training and fostering lecturers on teaching methods suitable to CDIO, VNEN, POHE ...; teaching in the direction of developing students; Organize for students to learn creative experiences.</p>
<p>Standard 11. Student Evaluation Student assessment of skills and communication, product design, process and system skills as well as specialized knowledge</p>	<p>Assess students in terms of capacity; The student scale of the student's skills and communication skills, product design, process and system skills, as well as specialized knowledge, is divided into five levels.</p>

3. Conclusion

In the field of occupation, if you are only satisfied with what you have been trained in, then you certainly will be at some point in the labor market is eliminated. The quality and professional capacity of trained professionals must always be updated, improved and perfected. The training and fostering of teachers in education is being reformed, we welcome the opportunities, but challenges from that also, especially the inadequacies from the teacher. In general, the new role requires the current teaching staff to be trained and fostered in quantity, strength in quality, consistent in structure and highly consensus, integrate closely and in a unified and dynamic manner with a view to harmonious development with the community and society, stay in line with the fundamental reform of the electricity education and the integration trend; At the same time, appropriate management is needed to create resources that will ensure the improvement and renewal of the curriculum and teacher training is sustainable and bring high social significance to national education.

It is important that we must find solutions to the problem; Take advantage of the benefits from the outside, promote internal resources to bring the highest quality and efficiency in the training and fostering. We believe that, with the dynamism of the management team, the willpower of the teachers; The training and fostering of teachers will see positive changes in the positive direction and quickly bring the quality of the general education to catch up and integrate with the region and the world.

References

- Armstrong T. (2011), (Translator: Le Quang Long; Revise: Le Thi Hong Dung): *Multiracial in the classroom*, Vietnam Education Publishing House, Hanoi.
- Communist Party of Vietnam (2013), *Resolution Document of the 8th Conference, Central Committee of the 11th Legislature*, Central Party Office, Hanoi.
- Gajaseeni N. (2015), *AUN-QA development for enhancing higher education quality in Asean*, AUN.
- Giselle O. Martin-Kniep (2011), (Translator: Le Van Canh): *Eight Innovations to Become a Good Teacher*, Vietnam Education Publishing House, Hanoi.
- James H. Stronge J.H. (2011), (Translator: Le Van Canh): *The Qualities of Effective Teachers*, Vietnam Education Publishing House, Hanoi.
- Le Cong Triem, Nguyen Thi Ty (2015), "Solutions for improving the professional capacity of teaching staffs of pedagogical universities", *Proceedings of the national seminar "Capacity building for teachers of pedagogical universities"*, Information and Communication Publishing House.

- Makiko Miwa, Shizuko Miyahara (2014), *Quality Assurance in LIS Education: An International and Comparative Study*, Springer.
- Marzano R.J. (2011), (Translator: Professor Ph.D Nguyen Huu Chau; Revise: Le Van Canh): *The Art and Science of Teaching*, Vietnam Education Publishing House.
- Nguyen Thi My Loc, Teacher's Career and Profession, *Journal of Information Science Education*, (112).
- Nguyen Van De (2010), "Discussing the need and orientation of training activities for high school teachers in the Cuu Long river Delta in the context of integration", *Journal of Education*, (247), p. 7-10.
- Phan Hung Thu (2017), "Management of High school teacher education program in Vietnam in accordance with AUN-QA standards" (The 1st International Conference on Research of Educational Administration and Management (ICREAM 2017), Bandung.
- Sarjit Kaur (2014), *Comparing selected higher education systems in Asia*, ITBM & IPPTN.
- The Ministry of Education and Training (MOET) (2013), *General Issues on the Development of Teacher Training Programs* (Training Materials for Teachers, Lecturers of high school Teacher Training Institutions) Hanoi.
- Tran Ba Hoanh (2006) *Teacher problem - theoretical and practical studies*, Pedagogical Publishing House, Hanoi.
- Tran Ba Hoanh, "Research orientation on training and retraining teachers 2007-2010", *Journal of Education*, (162-Q3), 2007.

The role of high school teachers in Vietnam in the context of international integration

Summary: On the tendency of globalization, Viet Nam has to integrate deeply and broadly into all fields, including education and general education. Hence, high school teachers have to continuously change and learn how to change to meet the requirements of the alterations of education. Thus, apart from traditional roles, teachers have to take more responsibilities of professional refugees, trainers, academic councilors, course managers, education assessors, scientists, school psychologists, social activists. This article aims to analyze the impacts of globalization on the teachers' roles and new roles of Vietnamese high school teachers, thence to propose solutions to enhancing professional capabilities for high school teachers responding to the new roles in the circumstances of globalization in Viet Nam.

Keywords: globalization, high school teachers, education, Vietnam

Rola nauczycieli szkół średnich w Wietnamie w kontekście integracji międzynarodowej

Streszczenie: W kontekście tendencji globalizacyjnych pojawia się konieczność głębszej integracji Wietnamu w wielu dziedzinach, w tym także edukacji. Z tego też względu nauczyciele szkół średnich są zmuszeni dokonywać ciągłych zmian w podejmowanej działalności, aby sprostać wymaganiom wynikającym z przekształceń w obszarze edukacji. Oprócz podejmowania tradycyjnych ról, nauczyciele powinni wykazać się gotowością do podjęcia aktywności w roli trenerów, doradców edukacyjnych, kierowników kursów, ekspertów w dziedzinie edukacji, naukowców, psychologów szkolnych, działaczy społecznych. Przedstawiony artykuł ma na celu przeanalizowanie wpływu globalizacji na role podejmowane przez nauczycieli i nowe wyzwania stojące przed nauczycielami wietnamskich szkół średnich, a tym samym zaproponowanie rozwiązań zwiększających możliwości zawodowe nauczycieli szkół średnich w warunkach globalizacji.

Słowa kluczowe: globalizacja, nauczyciele szkół średnich, edukacja, Wietnam

Katarzyna Gabala-Wdowiak
Uniwersytet Zielonogórski

SUBIEKTYWNA ANALIZA WŁOSKIEGO KAPITAŁU SPOŁECZNEGO (NA PODSTAWIE *DEMOKRACJI W DZIAŁANIU* ROBERTA PUTNAMA)

Wprowadzenie

W latach 70. XX wieku amerykański politolog – Robert Putnam – wraz z grupą włoskich i amerykańskich badaczy podjął się badań i analizy życia obywatelskiego we Włoszech. Jego eksperyment trwał prawie 25 lat; analiza zasadniczych problemów demokracji i rozwoju gospodarczego przyniosła odpowiedzi na wiele badawczych pytań, ale wyniki projektu pozostawiły również pytania bez odpowiedzi i niepotwierdzone przypuszczenia.

Na podstawie badań Robert Putnam opublikował książkę, w której zajął się problematyką sposobu działania włoskich instytucji demokratycznych. Jego spostrzeżenia – poparte badaniami – są nader trafne, niemniej jednak podejmę się analizy tych wyników z własnego punktu widzenia, refleksji po parunastu latach mojej pracy we Włoszech. Doświadczalam wielu sytuacji, uczestniczyłam w kulturze, opanowałam zwyczaje, obserwowałam wydarzenia, na podstawie których to uwarunkowań mogę wypowiedzieć się na temat włoskiej rzeczywistości. Oczywiście jest ona diametralnie różna w zależności od regionów; ja przebywałam w „biednej” Kampanii, ale często podróżowałam po Italii, poznając ludzi i kulturę innych obszarów. Moja retrospekcja rozpoczyna się na początku lat 90. XX wieku, kiedy badania Roberta Putnama dobiegały końca, niemniej jednak wiele faktów jest mi znanych z późniejszych opisów współpracujących ze mną Włochów. Po dziesięciu latach od mojego definitywnego przyjazdu do Polski (oraz rok później) wyjechałam do Italii na miesiąc. Miałam okazję ponownie przyjrzeć się krajowi, który dekadę wcześniej pożegnałam. W mojej ocenie niewiele się zmieniło lub zmieniły się rzeczy nieistotne przy badaniu społeczności lokalnej (infrastruktura, czy technologie). Chwilami odnosiłam wrażenie, że czas w Kampanii się zatrzymał lub że region ten po prostu umiera.

Włoskie początki

Pod koniec roku 1991 został podpisany polsko-włoski traktat o przyjaźni i współpracy. Od tego czasu wiele polskich kobiet zaczęło wyjeżdżać do Włoch, aby opiekować się

starszymi osobami lub dziećmi. To była nowość; niedostatek w rodzinach spowodował, iż kobiety podejmowały trud rozłąki, aby polepszyć byt całej rodziny. Obserwowałam tę zarobkową migrację we własnym miasteczku oraz w mediach. Po półtora roku podjęłam decyzję o wyjeździe, aby wspomóc finansowo moich bliskich oraz polepszyć moją przyszłość. Początkowo na krótko planowany wyjazd z kraju na obczyzną zamienił się w długie życie we Włoszech. Nie było łatwo: wymagania włoskich rodzin często były absurdalne lub niewspółmierne do proponowanego wynagrodzenia. Praca niekiedy oscylowała na granicy wyzysku – oczywiście każda z nas (zatrudnionych Polek) miała prawo odejść w każdej chwili. Dopóki nie było nas wiele, znajdowałyśmy kolejne zatrudnienie w następnym domu. Prawdopodobieństwo ponownego trafienia na wyzyskującą rodzinę było jednak spore, ponieważ „moda” na pomoc domową rozpowszechniła się wśród osób szlachejnych i przyzwoitych, ale również wyrachowanych lub nieuczciwych. Zauważalne stało się, że złego traktowania dopuszczali się ludzie bardzo bogaci (narzucanie osobie zatrudnionej zbyt dużo pracy, słowne obelgi) oraz biedni poniżej przeciętnej (w domu brakowało dla opiekunek podstawowego wyżywienia i środków czystości, wynagrodzenie było płacone na raty). Oczywiście nie chcę przez to generalizować, że wszyscy bardzo bogaci i bardzo biedni Włosi nie szanowali swoich pomocy domowych; w każdej kategorii ludzi można było dostrzec tych dobrych i „mniej dobrych”, dłuższa lokacja we włoskim domu zależała po prostu od szczęścia.

Putnam i jego podróz

Robert Putnam przemierzał Italię od północnego Seveso w regionie Lombardia (niedaleko Mediolanu), przez Bolonię (region Emilia-Romania), Florencję w Toskanii, Rzym z regionem Lacjum, do Neapolu w Kampanii i południowego Pietrapertosa w Basilicata. Zauważył, iż „dół” jest bardzo biedny; widok południowych miejscowości to jakby cofnięcie się w czasie o całe wieki. Rzeczywiście i ja odniosłam takie wrażenie, pomimo iż przyjechałam do Kampanii dwadzieścia lat później, niż profesor Putnam. Poznawałam ludzi w wioskach, w których utrzymywano się tylko z plonów rolnych. Niektórzy nadal mieli w domu telewizory z czarno-białym obrazem lub na wewnętrznym dziedzińcu kilku bliskich domostw jedną pralkę dla wszystkich mieszkających tam rodzin. Najbardziej intrygujące było ogrzewanie: na środku wielkiego i wysokiego pokoju stała taka niby misa, duża i żelazna, w której palono łupiny od orzechów. Ze względu na okrągły kształt i umieszczenie „piecyka” pośrodku, każdy z domowników miał łatwy dostęp do takiego rodzaju ogrzewania, które w tym przypadku faktycznie można nazwać domowym ogniskiem. Z całą pewnością upatrywać tu można pewnego rodzaju kapitału społecznego: tradycja ogrzewania domu trawiącą łupiny orzechów misą ma aspekt społeczny. Rodziny siedziały dookoła, widząc się wzajemnie każdy z każdym, rozmawiając o problemach rodzinnych i politycznych; rodzice udzielali dzieciom rad

i nauk, starsi mogli opowiedzieć o swoich chorobach – wszyscy szukali rozwiązania problemu, mogli się wykazać wiedzą czy podzielić zasłyszonymi nowinami.

Południowe zależności

Gdy amerykański badacz zapytał o warunki stworzenia silnej, wrażliwej na problemy, sprawnej instytucji przedstawicielskiej, włoski eksperyment dotyczył „świeżo” utworzonych piętnastu regionów zwykłych (Abruzja, Apulia, Basilicata, Emilia-Romania, Kalabria, Kampania, Lacjum, Liguria, Lombardia, Marche, Molise, Piemont, Toskania, Umbria i Wenecja Euganejska) oraz pięciu utworzonych wiele lat wcześniej regionów specjalnych (Dolina Aosty, Sardynia, Sycylia, Trydent-Górna Adyga i Friuli-Wenecja Julijska). Regiony specjalne uzyskały status autonomii ze względu na obecność mniejszości narodowych, a także uwarunkowania historyczne i geograficzne (znajdują się na terenach przygranicznych). W następnej kolejności centralne państwo włoskie postanowiło przekazać część zadań innym podmiotom (stworzonej regionalnej administracyjnej władzy), aby to one zupełnie samodzielnie je realizowały. To m.in. decentralizacja angażowała obywateli do budowania demokracji (Hryniewicz 2002). Teoretycznie wszystkie 20 regionów wraz ze swoimi regionalnymi rządami odpowiedzialnymi w szczególności za rolnictwo, mieszkalnictwo, opiekę zdrowotną i szpitale, kształcenie zawodowe i rozwój gospodarczy startowało z równego poziomu. Ale to tylko teoria, ponieważ bardzo biedne Południe nie było ani sprawne, ani rozwinięte, jak industrialna Północ. Poza tym tradycyjny system klient-patron, niezmienny od czasów średniowiecza wiązał przeciętnego obywatela z nieoficjalnym „władcą” wioski (autorytet z bogatego rodu), ograniczając szansę utworzonej właśnie władzy regionalnej na zdobycie zaufania wśród pospolitych mieszkańców. Z czasem – dostrzegając tę zależność – przywódcy polityczni sami zaczęli szukać poparcia wśród lokalnych prominentów. Obiecywali umowy korzystne elitom, przez co zyskiwali ich protekcję, ale nie osiągnęli wyników w zdobywaniu zaufania u zwykłych ludzi (Putnam 1995, s. 18-37). Na południu wszystko kręciło się wokół mafijnych ważniaków, bogaczy, których majątki pochodziły z najróżniejszych, niekoniecznie zacnych źródeł, i zazwyczaj oficjalnie należały do matek, ciotek i starych panien z ich rodziny. Ten rodzaj działania chronił przed utratą bogactwa w razie ewentualnego fiaska. Zrujnowany ogłasza bankructwo, formalnie nic nie ma do spieniężenia, więc organ podatkowy mu „odpuszcza”. A bankrut... dalej jeździ lamborghini należącym do „babci”. Osobiście widywałam, na czym polega zależność od lokalnego prominenta. Prywatny stomatolog był nękanym przez niepracującą szajkę młodocianych mężczyzn. Był zmuszony płacić im za każdym razem, gdy pojawiali się przed gabinetem (odmowa kończyła się dewastacją budynku, zastraszaniem pacjentów). Wreszcie zawarł umowę z lokalnym „patronem”. Zaczął leczyć pewnego bogacza i jego żonę – za darmo. Przy każdej wizycie prominenta le-

karz zamykał gabinet przed pacjentami z miasta, tak, by patron czuł się komfortowo. Efekt tego układu był taki, że skończyły się napaści lokalnej szajki; leczony darmowo bogacz chronił stomatologa lepiej, niż lokalna policja. W sieci powiązań i aferalnych konfiguracji patron miał możliwość powstrzymania młodych bandytów, co w ramach umowy ze stomatologiem uczynił. W innym przypadku współnikom posiadającym dom seniora władze miasta ciągle coś zarzucały (w dokumentacji, w stanie technicznym budynku, w niezgadzałej się liczbie zatrudnionego personelu). Pewnego dnia „niepotrzebny” wujek grubszej ryby znalazł się w najładniejszym pokoju tego pensjonatu, dostał drogi telewizor i opiekę prywatnej pielęgniarki. Codziennie miał świeże kwiaty i owoce. Cena? Spokój ze strony władz miasta – nagle wszystko się zgadzało, ustały kontrole, a nawet zmalały podatki ze względu na „niską” (oficjalnie) liczbę przebywających w domu seniora pensjonariuszy. W obu przypadkach próżno szukać kapitału społecznego; są tylko relacje zależnościowe karmione strachem i interesownością.

Znaczenie instytucji

Robert Putnam dowodził, że wszelkiego rodzaju instytucje wpływają na politykę i rząd, ale dociekał również, od czego zależy sprawność instytucji demokratycznych. Nie sposób nie zgodzić się z badaczem, że instytucje są instrumentami, które nie tylko decydują o istotnych podstawach funkcjonowania społeczeństwa, ale też pomagają w osiągnięciu zgody. Obywatele oczekują od instytucji działania, dokonań przynoszących efekty, a nie tylko biernego oczekiwania. Sprawność działania instytucji będzie się więc opierała na schemacie oczekiwań społeczeństwa, podjętych działań instytucji i efektu końcowego, czyli pozytywnego wyniku. Potrzebny jest plan powiązany z przewidywaniami i co najmniej kilka rozwiązań w razie niepowodzenia. Dla przykładu wspomnę o włoskich szkołach w południowych regionach. Ze względu na wysokie temperatury już w maju (średnio do końca września) Włosi nie chcieli, aby ich dzieci „siedziały” w szkołach w tych najgorętszych miesiącach. Jednocześnie wszyscy uczniowie w całym Włoszech musieli odbywać edukację na tym samym poziomie. Oczekiwania południowego społeczeństwa wobec instytucji społecznej, jaką jest szkoła było takie, aby znaleźć remedium na upały, a jednocześnie nie stracić poziomu wykształcenia. Po debatach i analizie rząd zaproponował, aby wszyscy uczniowie kończyli szkołę w pierwszych dniach czerwca, a ponownie rozpoczynali w połowie września. Oczywiście jednak się stało, że brakowało godzin lekcyjnych; postanowiono więc, że wszyscy uczniowie będą chodzić do szkoły również w soboty. Społeczeństwo zaakceptowało te zmiany, ponieważ były one rozwiązaniem ich wcześniejszych postulatów. W późniejszym czasie, poszczególne rządy lokalne, indywidualnie dokonywały drobnych przesunięć czasu nauki w swoich regionach w zależności od potrzeb lub okoliczności (jeśli czerwiec był „chłodny”, można było uczyć się do połowy miesiąca, natomiast wrócić do szkoły

dopiero koło dwudziestego września). Sprawność działania instytucji w dużej mierze zależy od obywatelskich postaw społeczeństwa, te zaś postawy zależą od istniejącej bądź nie demokracji (Stankiewicz 2010). Jeśli źródłem władzy jest wola obywateli, działają rządy i dobrze funkcjonuje naród. Brak demokracji (długo istniejąca monarchia) to rządy centrum, traktujące obywateli przedmiotowo. Instytucje mają swoje interesy lub/i interesy społeczeństwa. Mają wygórowane kryteria, tylko sobie opłacalne lub/i kryteria dla społeczeństwa, które każdy obywatel jest w stanie spełnić. W zależności od obranej przez rządzących drogi zaufanie jest zdobyte lub nie (wspólny cel, język, sprawiedliwość i równość kreuje ufność społeczeństwa wobec struktury instytucjonalnej działającej na danym obszarze). Robert Putnam w swoim dwudziestoletnim eksperymencie obserwował, czy (lub jak) reforma instytucjonalna zmieniła tożsamość rządzących – czy zmieniły się zwyczajowe sposoby rządzenia? „Stare wino w nowych butelkach” – tak powszechnie myślano o Italii w czasie ustanawiania regionów. Większość uważała, że tylko scentralizowana władza jest odpowiednia na słabą integrację państwa włoskiego. Nieliczni obstawali przy ustanowieniu autonomicznych rządów regionalnych, co przez innych zostało podważone ze względu na obawy przed silnym Kościołem, prostych tendencji wśród chłopów oraz zacofania Południa. Centralizm zwyciężył w tym sporze, więc „nowe” początki były właściwie „starymi” wzorcami postępowania. Wszyscy lokalni urzędnicy byli mianowani w Rzymie przez rząd centralny. Musieli przytakiwać polityce państwa; decyzje i zgody na wszystkie lokalne zarządzenia, kontrakty i budżet wydawały prefektury, które kontrolowały politykę lokalnych rządów i cały personel. Oczywiście Południe zadbało o swoje interesy poprzez umowy silnych lokalnych prominentów z rządem (wcześniej opisywana zależność patron-klient). Rząd pozostał „wrażliwy” na potrzeby lokalnych elit, niemniej jednak zdobywaniu odpowiednich funduszy i zakresu władzy towarzyszyła wieczna walka. Rząd centralny wciąż coś wetował i oczywiście trzymał rękę na portfelu administracji lokalnej. Regiony więc oparły się na międzyregionalnej solidarności, lokalnych grup interesu, prasy, opinii publicznej. Sposób strategii w osiąganiu celów był (i jest do tej pory) różny dla Północy oraz Południa. Dla pierwszych ważniejsze były zasady „poziomych” zbiorowych akcji – to Północ doprowadziła do starć z władzami; Południe stosowało strategię „pionowe”, pisząc petycje do patronów, a kartą przetargową były pieniądze (Putnam 1995, s. 34-43). W rozmowach moi znajomi Włosi wciąż podkreślają, że na północy Włoch naprawdę można władzy zaufać, na południu ufa się nielicznym, bo najważniejszy jest pieniądz. Jeśli chce się pracować i żyć w pełni prawa, należy wyjechać co najmniej do Umbrii (Peruggia); pozostawanie poniżej Lacjum to ciągła bitwa o przetrwanie, przeplatana nieuczciwością, czy wręcz korupcją. Często niedoświadczona władza regionów, która zaczęła obejmować m.in. opiekę zdrowotną, urbanistykę, rolnictwo, czy elementy szkolnictwa nie zawsze była w stanie zagospodarować powierzone im finanse – te najczęściej „znikały” chwilę przed datą rocz-

nego rozliczenia. Tylko niektóre regiony potrafiły przeprowadzić przynoszące efekty reformy. Ochrona zdrowia naprawdę dobrze funkcjonuje na północy; pacjenci mają prawo do systematycznych darmowych badań, do tańszej rehabilitacji, która jest w dużej części płacona przez „region”, do tanich bądź darmowych leków. Na południu darmowo można pójść tylko na pogotowie ratunkowe i tam – w razie czego – zrobić badania. Lekarz rodzinny przepisuje słono płatne badania, drogie leki lub rehabilitację, na którą nie stać przeciętnego mieszkańca. Ludzie tłoczą się więc do oddziału ratunkowego, zawsze z informacją, że ból, rana, złamanie, wypadek miał swój początek w pracy. Czekają godzinami na przyjęcie, ale przechodzą prześwietlenia, drobne zabiegi, wszelką doraźną pomoc zupełnie darmowo. „Wypadek” przy pracy gwarantuje niepłacenie za opiekę zdrowotną, więc spora część osób niefortunne domowe lub uliczne zdarzenie przeciąga w czasie (nawet o całą noc), aby z samego rana pojawić się w szpitalu z nowiną, iż właśnie szedł do pracy, potknął się na chodniku, rozbił głowę i złamał nogę. Na północy zaufanie do służby lekarskiej jest na tyle duże, że nikt nie pojawia się dopiero nazajutrz z historią, że chwilę wcześniej się przewrócił – za leczenie płaci władza regionalna, ale to uczciwość pojedynczych obywateli gwarantuje, że tę władzę stać na zapewnienie opieki wszystkim. To kapitał społeczny, który rodził się przez lata, przynosząc efekty, a więc okazując się słusznie proklamowany. Oszukiwanie byłoby kłamstwem wobec „swoich”. Sektor opieki zdrowotnej, który początkowo tylko eksperymentalnie uruchamiał kliniki rodzinne, zgodnie z potrzebami obywateli najwięcej ich stworzył w Umbrii. Podobnie zresztą było z przedszkolami dla dzieci od zera do czterech lat: w północnej Bolonii, gdzie większość rodziców pracowała – instytucje regionalne, wychodząc naprzeciw potrzebom zwykłych obywateli otwierały przedszkola; w Neapolu początkowo nie było potrzeby tworzenia tych instytucji ze względu na fakt, że większość niepracujących kobiet z „dołu” dzieci wychowywała sama. W efekcie zauważałam wielką różnicę między pięcioletnimi maluchami z Południa, a ich północnymi równoletkami, których widywałam przy okazji wakacji, kiedy bogatsza Północ zjeżdżała na wypoczynek na tańsze Południe. Tubylcy (edukowani w domach przez matki, babcie i prababcie), samolubni, pretensjonalni, często już w tym wieku apodyktyczni, diametralnie różnili się od dzieci z północy, które w przedszkolach (których program niejednokrotnie opierał się na założeniach pedagogiki Marii Montessori) potrafiły się dzielić, były skromne, wyrozumiałe i kulturalne. Władze południowego regionu nie zauważały konsekwencji braku przedszkoli; skoro rodziny radziły sobie same, rząd miał spokój. Dopiero w późniejszych latach przedszkola takie zaczęły powstawać – najczęściej jednak, jako prywatne, aby móc „kręcić interes”. Matki nadal nie pracowały, ale w czasie nieobecności swoich pociech zaczęły chodzić na siłownię, na wystawy, przyjmowały na kawie koleżanki lub „pomagały” mężom w rodzinnych biznesach. Instytucje związane z mieszkalnictwem (bardzo znaczące zwłaszcza w latach 80. XX w.) otrzymały od rządu duże dofinansowanie na budownictwo państwowe i prywatne

oraz renowacji starych, ale ważnych budynków. Regionalne władze miały tylko stworzyć czteroletni plan dotyczący budownictwa, aby przyznane środki odnalazły odzwierciedlenie w rzeczywistych budowach. W ciągu kilkunastu lat Bolonia zbudowała domy dla swoich i nowych, przyjezdnych, w Perugii wszystkie stare domy zostały odnowione, by zdobić miasto, w Ankonie postawiono na zagwarantowanie mieszkań wczasowiczom. Na Kalabрії niczego nie wybudowano (wina mafii?) – turystom pozostaje zachwyty nad malowniczymi starymi miasteczkami i uprawą cytrusów, oraz oliwek. Niektóre miasteczka Kampanii wręcz straszą ilością pustostanów; zdezcelowane kilkupiętrowe domy, fabryki, budynki po szkołach w ostatnich czasach często goszczą imigrantów, którym nie przeszkadza brak wody, światła, czy... szyb w oknach. Instytucje regionalne są potrzebne, lecz ich powodzenie niestety wciąż zależy od mentalności ludzi, którzy albo stawiają na wspólnotę, albo na snobistyczny indywidualizm. Kapitał społeczny, zwiększenie sprawności społeczeństwa musi opierać się na interesie jednostek, ale tylko w budowaniu interesu społecznego (Januszek 2004).

Sprawność regionów

Sześćset szesnaście dekrétów, które ustanowiono w 1977 roku ograniczyło władzę centralną, a udostępniło ją władzom regionalnym. Te zaś, zyskując zwierzchnictwo, musiały wziąć odpowiedzialność za wszystkie projekty, powodzenia i porażki. Wzrastanie deficytów budżetowych, przypisywane nieodpowiedzialności i niesprawności regionu, odpieranie zarzutów wyjaśnieniami o konkretnych programach, pojawiające się utarczki między rządami regionalnymi a lokalnymi to ciągle skomplikowane strategie i układy, które podlegają ewolucji na arenie włoskiej polityki. Niekompetencje pracowników administracji brały się stąd, że początkowo kadra to byli ludzie przenieszeni z ministerstw centralnych; niestety, „lepsi” zostawali w centrum, a przenoszono mniej wykwalifikowanych, którzy nie mieli personalnego interesu w sukcesie regionalnego rządu (Putnam 1995, s. 43-46). Po dwudziestu-trzydziestu latach władze się zmieniły, zaczęli rządzić potomkowie wcześniejszych władz, którzy już wychowywali się w danym regionie, znali i potrafili dostrzec lokalne potrzeby. Nowe instytucje stały się bliżej ludzi, zdobywając poparcie swoich grup społecznych. Ogromnym minusem jest fakt, że instytucje i rządy regionalne jeszcze powiększyły różnice między północą a południem Włoch. Regiony zacofane, kiedyś będące pod władzą państwa, teraz musiały sobie radzić same – nie do końca potrafiąc to czynić. Przy ocenie instytucjonalnej sprawności wszyscy zwracają uwagę na to, czy cele władz regionalnych zgadzają się z celami wyborców (na tym polegają rządy demokratyczne). Obywatele oczekują, by rządzący mieli informacje na temat lokalnych problemów, by móc skutecznie reagować. Putnam słusznie dostrzegł, że Kalabria i Kampania w ogóle nie mają systemu informatycznego – bo nikomu nie zależy, natomiast Emilia-Romania, Lombardia,

a nawet Lacjum (z „centralnym” Rzymem) mają służby informacyjne i stacje terenowe do zbierania danych – gdyż są to regiony obywatelskie. Badania Putnama odkryły jednak coś ciekawego: biznesmeni, merowie, dziennikarze, przywódcy i lokalni działacze, a nawet zwykli obywatele wiedzą bardzo dużo o swoim rządzie regionalnym, niezależnie od tego, czy ten konkretny rząd wie cokolwiek o nich samych.

Wspólnota komunalna – początki

Zmiany gospodarcze we Włoszech doprowadziły do tego, że spory odsetek ludności z biednego Południa wyjechał na industrialną Północ. Napływ ludności rozwijał kolejne gałęzie przemysłu, a nowi, do tej pory biedni pracownicy poprawiali swój byt oraz najbliższej rodziny. Rewolucja przemysłowa oczywiście zaczęła się ponad wiek temu, ale do niedawna przemieszczanie się ludzi nie było tak popularne. Od kiedy Włosi z Południa zasilili północne fabryki, dotarli tam również cudzoziemcy. Dla tych drugich funkcjonowanie bez podstawowej znajomości języka włoskiego na włoskim rynku pracy było dość trudne. Angielski niestety nie wystarcza w załatwieniu spraw urzędowych. Ewentualnie w przygranicznej Dolinie Aosty można porozumieć się po francusku, w Trydencie-Górnej Adydze po niemiecku, a we Friuli Wenecji Julijskiej po słoweńsku. Nasuwa mi się takie spostrzeżenie: cudzoziemca przebywającego w Polsce stara się zrozumieć (gestami bądź w innym języku) większość sprzedawców, a nawet zwykłych ludzi na ulicy (zapytanych o drogę). Cudzoziemca w Italii, niemówiącego po włosku przyjmują z niechęcią, rozkładając ręce w geście „niestety, nie mogę (nie chcę?) ci pomóc”. To takie egoistyczne, włoskie podejście. Dopiero, gdy poznany okaże się pod jakimś względem „bravo” (czyli w porządku), można przymknąć oko na nieznośność bądź niepoprawność władania językiem włoskim. Moi polscy znajomi (małżeństwo) po wielu latach wegetowania na rolnictwie Południa, postanowili wyjechać na Północ i tam poszukać pracy. Wybrali Padwę, gdzie dobrze prosperowały fabryki. Pierwszy został zatrudniony kolega, ojciec rodziny. Jego żona i córka w oczekiwaniu na rozwój wydarzeń sprzątały w prywatnych domach. Kolega dostał funkcję robotnika najniższej kategorii, oczywiście z najniższą płacą. To, co miał robić było w jego mniemaniu bardzo proste, ponieważ nie widział trudności w przykręcaniu śrubek do tarcek. Opowiadał, że takich, jak on były dziesiątki. W tej fabryce wszyscy robotnicy mieli pracę, ponieważ – niezależnie od wykształcenia – jedni tylko robili/naprawiali pierwszy element, by kolejna kategoria robotników mogła dołączyć drugi. Następni łączyli trzeci itd. Wszyscy byli szczęśliwi, spełnieni i ufali swoim przełożonym. Nikt nikogo nie wyzyskiwał, nie było zazdrości. Minęło pół roku. Któregoś dnia po przyjeździe do pracy kolega dowiedział się, że dziś nie będą pracować, ponieważ zepsuła się pewna maszyna, niezbędna do wytwarzania pierwszego elementu. Osoba nią zarządzająca – na wysokiej czwartej kategorii – zarządzała również sektorem ludzi z najniż-

szych kategorii zatrudnienia. Niestety, „mistrz” zachorował, co przekładało się na kilkudniowy postój w fabryce. Kolega zaproponował, że obejrzy maszynę. Początkowo nikt nie chciał dać mu tej możliwości, mimo iż kolega w Polsce skończył szkołę elektroniczną. Był słabo mówiącym po włosku cudzoziemcem, z ostatnią kategorią zatrudnienia. Dopiero nazajutrz któryś z decydentów dał zezwolenie. Kolega potrzebował niecałego dnia (łącznie z podłączeniem pod komputer), aby odnaleźć usterkę i ją naprawić. Dostał brawa od reszty załogi i fabryka znów mogła pracować. Po kilku dniach został wezwany do właściciela fabryki i po rozmowie wyszedł z kontraktem mistrza czwartej kategorii oraz listą „swoich” ponad pięćdziesięciu podwładnych. Funkcjonowanie fabryki opierało się na kapitale społecznym: skoordynowane działania, nikogo niekrzywdzące normy i wytyczne, a pełna zaufania współpraca gwarantowała produktywność. Prawdopodobnie na południu Włoch podobna sytuacja nie została nagrodzona (bądź naprawa oczekiwałaby powrotu „mistrza”). Brak zaufania i niezrozumienie, że ktoś może chcieć coś zrobić bezinteresownie – dla innych – hamuje jakiegokolwiek chęci już na starcie. Skąd się wzięło zaufanie i praca dla innych w górnych regionach, a jego brak w dolnych? Trzeba zajrzeć do bardzo odległej historii Włoch. Najpierw Italia była rządzona na południu przez system bizantyjsko-arabski, a na północy przez niemiecki. Kiedy nastąpił upadek, Południe znalazło się pod władzą królestwa normañskiego, Północy zaś nie przejął nikt; zaczęło się tam rozwijać włoskie społeczeństwo, powstały komuny. Oczywiście po kolejnych dziesiątkach lat całe Włochy znów były pod wpływem jednego monarchy, ale Południe było całkiem autokratyczne, a Północ już wciąż posiadała załężki niepodległych komun. Po śmierci króla niezależność zdobywali południowi baronowie, którzy nie potrafili wygrać z północnymi samorządami. Kolejny król i dzikie wendetty pustoszyły miasta i wieś w całym Włoszech, ale rozwiązanie znalezione na Północy nie opierało się na pionowej zależności, lecz na poziomej współpracy. Komuny wyrastały z dobrowolnych zrzeczeń – np. grupy sąsiadów przysięgały sobie wzajemną pomoc, wspólną obronę i gospodarczą współpracę. Te niepowiązania z jakimikolwiek instytucjami, ale umowy społeczne były początkiem powstania komun. Wiejska arystokracja wniknęła do sprawujących władzę mieszczan, kreując w ten sposób zupełnie nową elitę. Sukces zależał od gotowości dzielenia się tą władzą. Rzemieślnicy, właściciele sklepów i kupcy tworzyli gildie, które zapewniały samopomoc i wzajemne wsparcie. Powstawały stowarzyszenia głoszące swoje przysięgi, w których proklamowano służbę bez oszustwa i w dobrej wierze. W „nowym społeczeństwie” powstała administracja publiczna, która była bardzo podobna do dzisiejszej wspólnoty obywatelskiej. Konstruowano pakt i kontrakty, które były przestrzegane i egzekwowane. Już wtedy na Północy było ogromne zaufanie do prawa, umów na piśmie i negocjacji. Zaangażowanie obywatelskie było bezprecedensowe. Rozwój handlu pomagał w rozwoju Północy, podczas, gdy na Południu ludzie biedowali pod normañskimi rządami. Oczywiście arystokracja w Bolonii, czy Florencji

również szerzyła zagrożenie, ale zbiorowa solidarność utrzymywała obywatelski porządek. Po kolejnych wiekach rządzący się zmieniali, Południe i Północ wciąż do kogoś należały (w tym do Państwa Kościelnego), przechodziły z rąk do rąk, ale ideał życia obywatelskiego kontynuowali potomkowie republikańskich komun. Ci północni spadkobiercy tradycji wspólnotowych wciąż akceptowali zobowiązania obywatelskie (Putnam 1995, s. 185-205). Do tej pory system wymiany i pomocy w rolnictwie działa na Północy bardzo prężnie. W zbiorach oliwek, winorośli, innych płodów rolnych – oprócz zatrudnionych robotników – pomagają sąsiedzi z tej samej lub pobliskiej miejscowości. Nieważne jest, czy sąsiad do pomocy „wystawił” ojca i trzech synów (duża siła robocza), a w czasie jego plonów otrzymał od sąsiada tylko ojca i dwie córki (bo rodzina nie posiada synów). Liczy się sama współpraca; tworzony w ten sposób kapitał społeczny przynosi obopólne korzyści i ma sens. Poza tym dziewczęta, które może przy plonach zbyt nie wykazały, pomagają sąsiadom w tworzeniu figurek do szopki bożonarodzeniowej bądź w domowej produkcji przecierów pomidorowych. Oczywiście w tym altruizmie jest również interes własny, ale rozumiany właściwie. Nie można patrzeć tylko blisko siebie; „mój” interes musi brać pod uwagę interes innych jednostek, by w ostatecznym rozrachunku zysk – zamiast jednostkowego – był masowy. Tylko w ten sposób działanie wspólnotowe ma sens. Dlaczego na Południu tego nie ma (lub występuje w nielicznych przypadkach)? Powodem jest brak dostrzegania publicznego dobra, „nieopłacalność” poświęcenia (dam więcej, a może dostanę mniej). Południowy familizm, życie tylko w swoich rodzinach, łącznie z prowadzeniem bardzo różnych, nawet krótkoterminowych interesów (o istnieniu których najlepiej jest milczeć) jest wielowiekowy i trudno to zmienić. Pionowe zależności patron-klient, które niby pomagają w ogólnym funkcjonowaniu zwykłego obywatela nie dają mu podjąć żadnych inicjatyw. Kapitał społeczny na Południu jest prawie żaden. Brak zaufania bierze się z nieszczerego i nie zawsze legalnego postępowania (przeciętny obywatel jest nieuczciwy, gdyż zakłada, iż jego sąsiad jest równie nieprawy) oraz z wyzysku, jaki w obecnym stuleciu na Południu nadal się zdarza. Latem miałam okazję rozmawiać z cudzoziemcami, którzy pracowali przy zbiorach w Kampanii. Stawka za pracę na piekielnie gorących polach była różna dla każdego pracującego, w zależności od widzimisię pracodawcy. Każde „przyłapanie” rozprostowania ciała, oderwanie wzroku od ziemi, wyjście z grządki w celach potrzeb biologicznych kończyło się obcinaniem stawki, a w niektórych przypadkach (osobiste uprzedzenia) pozbawieniem pieniędzy za całodzienną pracę. Zapytałam, dlaczego nie zastrajkują, nie zbuntują się całą grupą... Odpowiedź mnie zmroziła. „Żaden z nas nie jest tu kimś/kimkolwiek. Jesteśmy maszynami, które dla nich (Włochów) mają wykonać pewną pracę. Nie mamy żadnych praw, nie możemy nic czuć”. Na polu pracuje bezimienna grupa trzydziestu osób; przed bramą cały czas czeka inna bezimienna grupa, gotowa w każdej chwili zastąpić tych z pola. Wśród emigrantów zgoda na takie traktowanie bierze się z potrzeby przetrwa-

nia, nawet kosztem utraty godności. Włoski (południowy) wyzysk, poniżanie i nieczułość zrodziło się już dawno temu. Tolerancja nierówności, awersje do „inności”, bezprawie, oszustwo, czasem wręcz despotyzm to cechy, które mafia, klany i półświatek wniosły do codzienności. Zależności patron-klient to uniżone służebnictwo, aprobatą bycia czyims pachołkiem w zamian za szumnie brzmiące „bezpieczeństwo”.

Kapitał społeczny – przykłady

W moim subiektywizmie można dostrzec aprobatę Północy, i dezaprobatę Południa. Spróbuję więc choć w niewielkim stopniu pochwalić dół Italii. W poszukiwaniu wspólnoty, przypominam sobie kilka ciekawych przypadków. W pewnej nadmorskiej miejscowości, wzdłuż bardzo długiej promenady nad morzem Tyreńskim są posadzone drzewka palmowe. Co kilkaset metrów są też niewielkie zakola z trawnikami, na których „od zawsze” stały straszące, brudne kontenery ze śmieciami. Pamiętam, że zakola te przerażały brudem, były więc podpalane, co w efekcie dawało obraz nędzy i rozpacz. W ubiegłym roku odwiedziłam to miasteczko po dziesięciu latach. Znalazłam zakola – rok temu było ich tylko cztery – bez kontenerów, z przepiękną roślinnością i kwiatami, każde inne od drugiego. Ogrodzone drewnianymi płótkami, z solarami, które wieczorem oświetlały całość „żywego” obrazu. Każde zakole miało swojego mecenasa, o czym informowały ustawione obok tabliczki. Ale dodatkowo każde z tych czterech dzieł było komuś zadedykowane (np. babci Emilii). Okazało się, że burmistrz miasteczka miał dość straszących śmietników – walczył z nimi kilkanaście lat – i zaproponował mieszkańcom przyjęcie w dzierżawę kawałek „miasta” w zamian za opiekę nad zakolem. Początkowo chętnych nie było (bo po co komu kawałek trawnika?), ale kiedy zdecydował się jeden, znalazł się i drugi, trzeci, czwarty... Czy rodzi się kapitał społeczny? Dbający sadzą krzewy i kwiaty w interesie swoim (mają tam swoje nazwisko i możliwość dedykacji), ale i ogółu (wygląd miasteczka znacznie się poprawił). Tego roku latem ponownie odwiedziłam miejscowość i odnalazłam już 6 zadbanych zakoli. Sześć osób jest na dobrej drodze do stworzenia wspólnoty – przecież przy utrzymywaniu roślinności pomagają całe rodziny. Być może ich potomkowie scalać się w „Roślinnym Stowarzyszeniu”, zadbają o miejskie trawniki, a nawet podleją sąsiednie zakola... Zmieniając temat: księża we Włoszech nie mają takiego posłuchu u wiernych, jak w Polsce. Religia nie oznacza zaangażowania; uczęszczanie na msze to wybór każdej pojedynczej jednostki ze swojego znanego powodu – nieuczestniczenie nie niesie za sobą pogardy innych wierzących. Na Południu do kościoła najczęściej chodzą starsze kobiety; być może jest to ich „zapłata” Bogu za własny egoizm i brak zaangażowania społecznego. Wrzucane do koszyka dziesięciocentówki (jakby u nas 10 groszy) świadczą o tym, że ludzie nie mają zamiaru „utrzymywać” księży, o których moralności opowiada się różne historie. Księża z prawdziwego zdarzenia trzeba szukać ze

świeczką, ale jak już taki się znajdzie, jest stawiany na piedestale. Osobiście poznałam księdza proboszcza pewnej parafii (żyje do dziś, kilka lat temu obchodził pięćdziesięciolecie kapłaństwa). Człowiek, który mimo obywatelskich różnic jednoczył. Małymi krokami czynił wielkie rzeczy. Niezapomniane były jego wyjazdy z wiernymi do miejsc świętych. Apolityczne pogadanki na temat równości, prośby o dzielenie się miłością. Sponsorował najbiedniejszych. Podejmował pewną „grę”, której zakończenie przynosiło ogrom korzyści, nie krzywdząc nikogo. Organizował u siebie prośzone kolacje, urodziny, imieniny, ważniejsze rocznice. Jedzenie przygotowywały chętne parafianki, picie sponsorował miejscowy bar. Przychodzili zaproszeni ludzie interesu, majątni, mądrzy lub próżni. Przyjęcie trwało około trzech godzin lub dłużej, ale proboszcz zdążył opowiedzieć o potrzebach naprawy ogrodzenia, odnowy relikwii świętych, dofinansowania pielgrzymki najbiedniejszym parafianom, naprawy dachu. Zaufanie wobec tego księdza było ogromne. Wykładano czeki i wpisywano kwoty. Na niedzielnej mszy ksiądz głosił, iż szlachetny darczyńca, pan „Rossi”, w całości zapłacił za odnowę cmentarnej figurki. W kościele klaskano, a panu „Rossi” być może gdzieś u góry zapisywał się maleńki plus w konfrontacji z nieuczciwymi interesami. We włoskiej religii kapitału społecznego trzeba się doszukiwać, ale jego znalezienie nie jest niemożliwe. Dostrzegalne są przypadki bezinteresownych księży lub parafian, którzy z ochotą śpiewają w kościelnym chórze, służą do mszy i organizują kościelne święta. Dla nich tworzenie wspólnoty to kapitał duchowy (Herbst 2007).

Żywe pomosty

Wspólnota to poziome zależności odwzajemniania i współpracy. Powstałe stowarzyszenia, kluby, niezależnie politycznie spółdzielnie od początku miały za zadanie pomóc w razie konieczności, koleżeństwa. Do dziś przetrwała tradycja towarzystwa wzajemnej pomocy w razie pochówku i związaną z nim „otoczką”. Śmierć najbliższych może odebrać rodzinie bystre myślenie; pogrążeni w żałobie nie mają głowy do dostrzegania innych. Z pomocą przychodzą sąsiedzi, którzy wyszukują instytucję pogrzebową oraz organizują po pogrzebie jedzenie dla żałobników. Przynoszą do domu wdowy/wdowca pełen obiad, deser, alkohol – dla kilkunastu „gości”. Tradycja ta istnieje zarówno na Południu, jak i na Północy, choć – co dziwniejsze – na Południu jest intensywniejsza. Sąsiedzi z dalszych ulic przychodzą przez kilka następnych dni z cukrem, winem, owocami, mięsem. Bezinteresownie. Zostali tak wychowani, poza tym wierzą, że w razie potrzeby również mogą liczyć na taką pomoc. Kapitał społeczny w postaci tej tradycji to zachowania wspólnotowe i normy społeczne, w jakich słuszność się wierzy.

W stowarzyszeniach celem jest społeczna odpowiedzialność, nawyk współpracy, solidarność i myślenie o interesach społecznych. W regionach biednych zacofanie i wycofanie może być przyczyną niezdolności do współpracy na rzecz wspólnego dobra.

Ludzi, których nie łączą żadne więzy trudno jest przekonywać do działania. Południowa słabość lokalnych mediów, brak zaangażowania w życie społeczne i nierówności (trwające pionowe zależności) oznacza brak obywatelskości, a tym samym podłoża dla kapitału. Regiony te są najbardziej podatne na korupcję. Układ hierarchiczny i wyzysk jest odpowiedzią na brak solidarności i samodyscypliny (Putnam 1995, s. 211-222). Południowa nieufność dotyczy całej społeczności; rządzącym regionem w większości nie zależy na zmianach; „święty spokój” to ich oczekiwania. O społecznych stowarzyszeniach nikt nie marzy; kilkanaście klubów sportowych starcza aż nadto. Można dostrzec bezsilność, apatię i anhedonię. Natomiast północne lokalne orkiestry lub kluby łowieckie angażują się we wszystkie patronackie imprezy w mieście, ponieważ ufają idei z własnego przekonania. Wierzą regionalnej władzy oraz „reszcie” społeczeństwa. Są gotowi do kompromisów, w większości uczciwi, solidarni i zadowoleni (Sztompka 2005). Zaufanie do swojej regionalnej władzy bierze się z wiary, że to, co już działa, funkcjonuje dobrze. Aktualne dokonania to kryterium obdarzania kolejnym zaufaniem. Niezmiennność personelu lub sporadyczna wymiana oznacza, iż rządzącym zależy na działaniu instytucji, utożsamiają się z nią, a zdobyte doświadczenie przeznaczają na ulepszanie funkcjonalności. Oczywiście instytucje publiczne działają skutecznie w warunkach dostatku kapitału społecznego, ale też sprawnie działająca administracja przyczynia się do wzrostu tego kapitału. Społeczność lokalna, regionalna, łącząca się we wspólnoty (żywe pomosty) przetrwała pomimo fal migracji i zmian gospodarczych. Ludzie ufają innym, wierząc, że inni ufają im samym (Putnam 1995, s. 136-181). Przy ostatnim wakacyjnym pobycie w podweneckim miasteczku zaparkowałam auto, odeszłam kilkanaście kroków, ale wróciłam po telefon, który zostawiłam w środku na widocznym miejscu. Rzuciłam jakiś wyjaśniający tekst panu, który stał obok. Zdziwił się. Złodziej? Tutaj? „Tu prawie nikt nie zamyka samochodu – przecież jesteśmy sąsiadami”. Znajomi potwierdzili mi ten fakt: każdy z sąsiadów jest uczciwy i ufa drugiemu; uczciwość jest „opłacalna” – gwarantuje bezpieczeństwo i spokój. Ta forma kapitału społecznego wciąż wzrasta – używane zaufanie potęguje się i wzmacnia. Dotyczy sąsiada, rodziny, przyjaciół, administracji i władz państwowych. Umowa społeczna podtrzymująca to zaufanie jest w swej istocie umową moralną.

Na Południu (terenie wielkiej dezintegracji społecznej), gdzie patronaż i klientelizm dyktuje warunki, trudno o zaufanie do instytucji publicznych. Ufność nie jest ślepa. Długotrwałe dbanie o personalne interesy notabli i prominentów jest zauważalne wśród południowego społeczeństwa. Zasadnicza jest tu „słabość” państwa; właśnie w tych okolicznościach północne wspólnoty samopomocowe przejmowały nieformalną władzę, a południowi mafiozi zakorzenili swoje pozycje na Południu. Przecież to normy społeczne (których na Południu brakuje) wpajane przez edukację i podtrzymywane przez naśladownictwo mają największe znaczenie. Kumulują się i wzmacniają. Do tego przepływ informacji i już wypracowany kapitał społeczny (o podłożu historycznym)

przyczyniają się do zamiany działań jednostkowych na działania wspólne. Tu należy jednak dodać, że choć dziwnym to na pewno nie irracjonalnym jest południowy familizm; w istniejącym kontekście społecznym jest on jedyną strategią przetrwania. Pionowa zależność daje poczucie pewności, że obietnice (oczywiście w zamian za coś) będą dotrzymane, a zadania zrealizowane (Putnam 1995, s. 265-277).

Podsumowanie

Kapitał społeczny we Włoszech – zarówno trzydzieści lat temu, jak i dzisiaj – można znaleźć w regionach centralnych i północnych. Italia jest „dwoma państwami w jednym”; punkt widzenia wspólnotowych relacji międzyludzkich jest różny na górze i na dole półwyspu. Nie ma znaczenia wpływający czas – znaczenie ma mentalność włoskiego społeczeństwa. Od wieków włoskie „wnętrza” były różnie karmione, w efekcie pojawiały się zdecydowanie i duch walki lub poczucie bezcelowości, zmagania i wysiłki lub pasywność, rozwój lub beczynność i obojętność. Północ solidarnie stworzyła coś, co stało się społecznym zasobem, a akceptacja drogi do osiągnięcia tego kapitału nadała każdej jednostce rangę podmiotowości. Możliwość samodecydowania za siebie i innych oraz zaufanie są siłą napędową ich działań. Pozytywne efekty wpływają na dobrobyt, kreując następną wolę podejmowania podobnych działań. Południe ze swoimi pionowymi zależnościami nie wybije się przez następne kilka wieków. Irracjonalne w swej racjonalności „trwanie”, brak społecznego zaufania i wyzysk nigdy nie „podniosą” południowego ludu z kolan. Potrzebna jest zmiana sposobu myślenia, czyli porzucenie egoizmu, wygody, pokonanie apatii i frustracji, beznadziei i wyswobodzenie się z zależności. Tylko czy taka zmiana będzie w ogóle możliwa?

Bibliografia

- Herbst M. (red.), (2007), *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Warszawa.
- Hrynkiewicz J. (2002), *Decentralizacja funkcji społecznych państwa*, Warszawa.
- Januszek H. (2004), *Kapitał społeczny. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Poznań.
- Putnam R. (1995), *Demokracja w działaniu*, Kraków.
- Stankiewicz W. (2010), *Demokracja w Teorii i Praktyce*, Wrocław.
- Sztompka P. (2005), *Zaufanie, nieufność i dwa paradoksy demokracji*, [w:] *Socjologia. Lektury*, red. P. Sztompka, M. Kucia, Kraków.

Subiektywna analiza włoskiego kapitału społecznego (na podstawie *Demokracji w działaniu* Roberta Putnama)

Streszczenie: Lata siedemdziesiąte dwudziestego wieku. Włoscy i amerykańscy badacze, z Robertem Putnamem na czele, podjęli się badania życia obywatelskiego we Włoszech. Analiza tego niespełna dwudziestopięcioletniego eksperymentu była próbą odpowiedzi na pytanie, od czego zależy operatywność instytucji egalitarnych; wyniki dostarczyły wiele informacji, ale pozostawiły również poglądy niewyjaśnione. Kapitał społeczny, normy społeczne, współpraca, sieci wzajemnego zaufania, jak i zależności to elementy, bez których społeczeństwo obywatelskie nie może poprawnie funkcjonować. W niniejszym artykule podjęłam się analizy wyników badań przeprowadzonych przez Roberta Putnama – dodając własne spostrzeżenia – kierowana doświadczeniami z wieloletniego pobytu w ramach pracy we Włoszech. Działanie włoskich instytucji demokratycznych jest różne na Północy i na Południu. Afirmuję, że jakość demokracji w dużym stopniu zależy od społeczności lokalnych, te zaś mocno wpływają na politykę i rząd.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, instytucje publiczne, demokracja, wspólnota obywatelska, społeczność lokalna, zbiorowe działanie, Włochy, Robert Putnam

The subjective analysis of Italian social capital (based on *Making Democracy Work* by Robert Putnam)

Summary: The seventies of the twentieth century. Italian and American researchers, led by Robert Putnam, undertook to study civic life in Italy. The analysis of this nearly twenty-five-year experiment was an attempt to answer the question of what the operability of egalitarian institutions depends on; the results provided a lot of information but also left unexplained views. Social capital, social norms, cooperation, networks of mutual trust as well as dependencies are elements without which civil society cannot function properly. In this article, I undertook the analysis of the results of research carried out by Robert Putnam – adding my own observations – guided by the experience of many years of work in Italy. The operation of Italian democratic institutions is different in the North and in the South. I affirm that the quality of democracy depends to a large extent on local communities, which in turn strongly influence politics and government.

Keywords: social capital, public institutions, democracy, civic community, local community, collective action, Italy, Robert Putnam

Do Tran Phuong

Hanoi University of Culture, Vietnam

THE ROLE OF SYMBOL IN THE FAITH OF CATHOLICISM (CASE STUDY OF CHURCHES IN HANOI CAPITAL)

1. Something about the Catholic symbol

Symbol, in the Nguyen Van Hau's doctoral dissertation: "*About symbols in traditional folk festivals (Through a survey of traditional folk festivals in the Northern Delta of Vietnam)*", is defined: "Symbol is a form of cultural expression, a meaningful sign. It was created thanks to the human power of «symbolizing», in the way of using the image to express the meaning, in order to discover a certain abstract value. The symbol is considered as the «basic unit» of culture and the first «social inheritance» core of humanity" (Nguyen Van Hau).

The author Nguyen Van Hau also explained more: Many things called "symbols" such as logos, signs, emblems, badges are not symbols and it just stops at the level of "expressing semiotics". Only "Significant signs" are truly symbols. The Significance Semiotics studies forms: "sign – meaning", it means super symbols.

Therefore, in this context, the Significance Semiotics means that the symbol carries in itself a multi-level meaning, not only stopping at the level of simply denoting but taking the image to show the other meaning.

Through studying the definition of symbols in the semiotics approach and studying the basic connotation of religion, the author would like to give the following interpretation of religious symbol: Religious symbol is the symbol to express the matter of doctrine and canon as well as the nature issues of outlook on life and worldview according to the conception of that religion to strengthen the religious affection and faith of believers.

Catholic symbolism is a link between people and God in a certain relationship. The invisible God becomes visible thanks to the symbol, and God is closer to man, no longer vague. People contemplate the beauty of God through symbols, love and pray God for good things in life. Thus, symbol helps strengthen the faith of the Catholicism in life, giving them absolute trust in God as well as paying respect to those symbols as reverence for him.

2. Overview of Catholicism in Hanoi Archdiocese

Hanoi Archdiocese is mostly located in Hanoi City (except for some districts that belongs to Bac Ninh and Hung Hoa Diocese), Ha Nam and Nam Dinh provinces (half of Nam Dinh City, My Loc, Vu Ban District and Y Yen district are parts of Hanoi Archdiocese), Hoa Binh (there are 8 parishes in 4 districts), Hoang Xa parish in Hung Yen City, with total area of about 7,000 km². The number of districts and parishes of the Archdiocese is as follows:

Table 1. Quantity of districts, dioceses in Hanoi Archdiocese

	District, diocese	Quantity
1	Cathedral district	21
2	Ly Nhan	27
3	Nam Dinh	22
4	Phu Ly	27
5	Phu Xuyen	17
6	Thanh Oai – Hoa Binh	38
Total		152

The parishioner quantity of Hanoi Archdiocese in 2009 is 337,000 With 152 parishes (statistic in 2010), the Archdiocese has 104 secular priests, 13 priests, 70 seminarians and 150 pre-seminarians. 20 male monks from 4 male orders and 400 nuns belonging to 20 female orders. There are long-standing catholic teaching orders in Hanoi, including redemptorists, the Hanoi Congregation of the Holy Cross Lovers and St. Paul Sisters of Chartres. The Archdiocese of Hanoi has 3 sanctuaries: the Thai Ha Temple of Our Lady of Perpetual Helping, the Temple of St. Peter Le Tuy in Bang So, Temple of St. Tu Dao So Kien¹.

In the area of Hanoi City, there are 3 districts: the main district, Phu Xuyen district, Thanh Oai district. Among them, the main district has 21 parishes, Phu Xuyen district has 16 parishes and there are 38 parishes in Thanh Oai – Hoa Binh, excluding 10 parishes of Hoa Binh province. The total number of parishes on the Hanoi City is 65 parishes, specifically as follows:

¹ <http://www.giaoxugiaohovietnam.com/HaNoi/01-Giao-Phan-HaNoi-LichSuGiaoPhanHaNoi.htm>, 17.12.2018.

Table 2. Parishes of Hanoi²

Nr	District	Urban district, Suburban district	Quantity
1	Main district	Ba Dinh	2
		Hoan Kiem	1
		Hai Ba Trung	2
		Dong Da	2
		Tay Ho	2
		Cau Giay	1
		Hoang Mai	2
		Ha Dong	1
		Southern Tu Liem	1
		Hoai Duc	4
		Dan Phuong	1
		Thanh Tri	2
2	Phu Xuyen District	Thuong Tin	6
		Phu Xuyen	10
3	Thanh Oai district	Thanh Oai	7
		Chuong My	11
		My Duc	7
		Ung Hoa	3
Total			65

3. Classification of symbols in Catholic churches in Hanoi

To learn about the symbol in the Catholic Church in Hanoi, we surveyed 31 typical churches in Hanoi, at various levels: the cathedral, the parish church and the church in the urban districts and some suburban districts. The churches we selected to survey have a period of construction that starts from the end of the nineteenth century to the first half of the twentieth century and each church has a unique style. Surveying the symbol of 31 churches, we classify and sort them into the following symbolic systems:

- (1) The Trinity;
- (2) Our Lady: Mary's Immaculate Conception, Our Lady of the Rosary, Our Lady of La Vang, The death of Our Lady, etc.
- (3) Apostle:
 - The four Evangelists: St. John, Luke, Mark, St. Matthew.
 - 12 apostles of Jesus: St. Peter, St. Andrew, St. James – Son of Zebedee and brother of

² <http://www.giaoxugiaohovietnam.com/HaNoi/01-Giao-Phan-HaNoi-LichSuGiaoPhanHaNoi.htm>, 17.12.2018.

John, St. John, Saint Simon, St. Bartholomew, St. Thomas, St. James – Son of Alphaeus, St. Philipp, St. Judas, St. Luke St. Matthew.

(4) Worship objects: incense pot, holy water bottles, bells, candles, monstrance, holy grail, pyx...

(5) Animals and plants: Vine, sorghum, rose, chrysanthemum...

(6) Numbers, colors: Alpha and Omega, PX, M, LHS characters...

(7) Other symbols: Great saints in the Church such as St. Joseph, St. Anthony, and the saints chosen as the patron...

Among the churches we surveyed, there are many churches have almost full of symbolic systems as sorted above, but there are also some churches just have basic symbol systems. Through the survey, we have selected the symbols containing typical artistic icons of the following churches:

Table 3. Typical symbols in churches³

Nr	Name of cathedral	Year of building	Style	Typical symbols
1	St. Joseph's Cathedral	1884	Gothic	Statue of St. Joseph in the center of cathedral, holy paintings, stone alter with embossment of 12 saints, statues of St. Peter and St. Paul
2	Ham Long church	1934	Gothic	Statues of saints in The Order of Friars Minor, St. John, St. Anthony, crucifix, Teresa of Avila, Teresa of Lisieux, Jesus
3	Eglise des Martyrs or Cua Bac church	1925	Gothic	Glass paintings of Mary and saints, statues of France saints, statue of St. Anthony
4	An Thai church	1907	Renaissance	Statue of St. Paul Sisters of Chartres
5	Thuong Thuy Church	1890	Roman	Statue of St. Paul Sisters of Chartres, statue of Jesus
6	Phu Gia church	1927	Rococo	Statue of the death of Maria, symbols of Sacrament of Eucharist
7	Lang Tam church	1911	Gothic	Statue of Jesus' heart, statue of the Virgin of the Rosary in the center of the church, statue of St. Martino Ta Duc Thinh and his remain
8	Phung Khoan Church	1910	Rococo	Glass paintings of grief and joy, stone statue of Jesus outside the church
9	Nam Du church	2013	Gothic	Fourteen wooden crucifixes, glass paintings of holy family, statues of St. Simon and Paul on the sanctuary space

³ Gained statistic of author: September, 2018

Nr	Name of cathedral	Year of building	Style	Typical symbols
10	Dong Tri Church	1923	Gothic and Roma	Statue of St. Paul Sisters of Chartres on the center of sanctuary space, statue of the death of Maria at the end of the church, fourteen crucifixes
11	Van Phuc church	1908	Orientation – Occident mixed	Statue of Jesus in center of the church, illuminated wooden alter, statues of St. Simon and Paul
12	Ngoc Mach church	1952	Modern	Statue of Jesus bearing up under grievous made of plaster, statues of Maria and Jesus
13	Giang Xa church	?	Gothic	Statue of Jesus bearing up under grievous situated in the center of the church, statue of The Virgin of the Rosary, Statues of St. Simon and Paul
14	Di Trach church	1942	Orientation – Occident mixed	Statue of The Virgin of the Rosary
15	Lai Yen church	1916	Orientation – Occident mixed	Plaster statue of Jesus bearing up under grievous, statue of virgin Maria and the statue of grieving Jesus
16	Dong Lao church	1955	Roman	Bronze statue of Jesus bearing up under grievous, alter and stone Tabernacle
17	Cat Thue church	2003	Gothic	Glass paintings of the four: grief, joy, rejoice and bright; paintings of saints, Maria, lords; statues of the four in sanctuary
18	The church of Thach Bich	1904	Roman	Statue of The Virgin of the Rosary situated in the center of the church, statue of La Vang lady, the four Evangelists statues
19	Dan Gian church	1920	Renaissance	The statue of Maria – mother of god on sanctuary, the statue of apostles, sophisticated illuminated decoration on the sanctuary
20	Phuong Trung Church	1905	Gothic	Statue of Jesus bearing up under grievous situated in the center of sanctuary, statues of Maria and Jesus, Tabernacle and the stone book case to store holy book, in the sanctuary
21	Canh Hoach church	1903	Roman	Statues of 12 apostles, four saints, stone statues of prophets on the top of the church, glass illuminated paintings of four Evangelists situated in the sanctuary
22	Dai On church	1918	Gothic	Statue of Jesus' heart, the Virgin of the Rosary, statue of Jesus in the center of sanctuary

Nr	Name of cathedral	Year of building	Style	Typical symbols
23	Yen Kien church	2003	Gothic	Statue of Jesus bearing up under grievous situated in the center of sanctuary, painting of Jesus Christ, St. Simon and Paul, big statues of Maria, Jesus and Paul
24	Bang So church	2014	Gothic	Paintings of Jesus and saints, made in France, wooden statue of Jesus bearing up under grievous in the center of sanctuary, statues of Maria, Joseph and Paul.
25	So Ha church	1917	Orientation – Occident mixed	Illuminated sanctuary, La Vang lady statue, wooden carved paintings of four seasons on the pillars
26	Ha Hoi church	1903	Orientation – Occident mixed	Statue of the Virgin of the Rosary in the center of sanctuary, paralleled sentence of catholic faith, relics of Guise Nguyen Dinh Nghi
27	Ke Nghe church	1913	Gothic	Statue of Joseph in the center of sanctuary, glass paintings of four famous saints
28	Phu My church	1908	Gothic	Statue of the Virgin of the Rosary situated in the center of sanctuary, embossment of forty crucifixes, and embossment of Mysteries: joy, grieve and rejoice
29	Ha Thao church	1919	Gothic	The statue of lady – the God's mother in the center of the sanctuary, bronze embossment of Simon and Paul
30	Thao Noi church		Orientation – Occident mixed	Statue of The Virgin of the Rosary
31	Chuyen My Church		Roman	The statue of lady – the God's mother , vine and rice flower on the alter, fourteen inlay with mother-of-pearl crucifixes

4. Characteristics and role of symbols in the faith of Catholics in Hanoi

4.1. Characteristics

Through the survey (31 parishes / 66 parishes in Hanoi City), we generalize some of the characteristics of the symbolic system in Catholic churches of Hanoi as follows:

- 1) The scale, as well as the certain positions of the churches greatly influences the layout, arrangement, decoration and quantity of symbols. In the process of surveying the churches in Hanoi, we found out that the Hanoi cathedral will have more and more diverse symbols than other churches because this is the main cathedral of other diocesan churches. The parish churches have a more symbolic system than

the simple churches, such as the Phu My parish church has a more symbolic system than the Giang Xa church.

- 2) With the same content but not every church has the same decoration, each church has a style, size, color, material that represents its own symbol.
- 3) This depends on the characteristics of each church. For example, Bang So church, because of its economic resources, being a large church and a pilgrimage center of Hanoi Catholics, so the symbols are very big, the colors are very bright. Besides, Dong Lao parish church is a small church; the quantity of parishioner is small so the symbols are smaller in size.
- 4) The number of decorative symbols in Catholic churches in Hanoi is not very dense. This is a characteristic that we learnt when surveying some Catholic churches in Bui Chu and Phat Diem dioceses. The churches at Bui Chu and Phat Diem dioceses have a system of symbols with a higher density than the churches in Hanoi.
- 5) Symbol decoration is still at a rudimentary level, unsophisticated, has not yet reached a high artistic level.
- 6) There are many very important symbols in Catholic churches around the world but Hanoi does not have. This is partly due to the characteristics and funding of each Catholic Church in Hanoi.
- 7) The symbols are expressed both inside and outside the church; however the symbols are concentrated into the heart of the church and the sanctuary. Because inside space of the church and the sanctuary is the center, where the priest celebrates the Sacraments and is where the parishioners attend.

4.2. The role of symbol in faith

The symbol in the Catholic church is not only decorative schemes that adorn the beauty of the architectural work but also the representative of the sanctified faith, fulfilling its own specific functions in the "God's house". We implemented in-depth interview with 10 fathers and 40 followers to understand more and to get multidimensional knowledge about the relationship between faith and symbol.

Vatican II defines faith as: "A supernatural virtue, thus with the grace of light and help of the God, we believe in what God has revealed, not because of natural reason made us realize the intrinsic truth of things, but because of the power of God himself, who cannot be mistaken nor deceive". (Vatican II)

In Catholicism, there are truths that are perceived by science but there are also truths that are only perceived by faith. Therefore, without a solid, complete faith, believers can hardly become righteous and honest.

The basic Catholic doctrine also affirmed the role of faith: "With faith, we receive the power of believing in God and in everything he has revealed through Christ and

the Church. Faith helps us to see that God is extremely good and true. Faith also helps us to entrust ourselves to God fully. Without faith, we can never believe in God or believe in what he revealed. Therefore, faith is necessary for being salvaged; faith makes us righteous and honest before God". (Bosco 2011, p. 75)

The main content of Catholic faith refers to the following Mysteries:

Mystery involves the creation of the universe;

Mystery involves Christ's work of redeeming mankind by His death and resurrection;

The Mystery involves the full entrustment of the people to God;

Mystery relates to God's love, to talk to God, it is praying. (Bosco 2011, p. 76)

The role of symbols in faith is expressed as follows:

4.2.1. The link between the visible and the invisible

Throughout the process of Catholic development, there are always visible and invisible sides. In Catholic faith, God is the beginning of all things, creating tangible, intangible things from nothing, in time, sacred creatures like angels and materials like the universe. Therefore, God is the transcendent who transcends space and time. He transcends all things and all areas of man and all tangible and intangible creatures. Therefore, it is difficult for people to feel the presence of God in the eyes of the natural reason but the perception by the eyes of faith. Even so, in order for God to be visibly present in the eyes of the faith of the followers, the Church has used the system of symbols to make God most clearly present in the lives of the followers.

One of the functions of the symbol to the lives of the parishioners is the bridge between the visible and the invisible. Because of the revelations of God in the eyes of the entity are few, in the stories of the Old Testament, there are very few visible appearances of God, only flames in thorns bush, etc. God, who is invisible, no one can see God and cannot draw his true face. Until the New Testament, when the son of God – Jesus came to earth, the presence of the Trinity is increasingly clearer and the word of God the Father said from Heaven, after Jesus received John's baptism at the Jordan River. Jesus himself has a physical human body to express the invisible Father. However, for the Church, if only using the Bible to talk about God's presence in the universe and the development of human history is difficult to describe. Therefore, the Church has made historic decisions are to allow the creation of symbols of God as well as saints to more vividly describe God for its parishioners.

People can hardly use the rational eye to feel the visible presence of God. However, when contemplating the symbols in the cathedrals, parishioners feel God being visibly present but this tangibility is not the movement or contact of those symbols with humans but a tangible feeling by faith. They believe that those symbols have the presence of the invisible God and His power is manifested under the eyes of faith. For ex-

ample, the statue of Jesus crucified at the cathedrals, when the followers contemplate that symbol they see the Jesus' life as well as the victory of his. Or just look at the symbols of the holy grail and the sacred bread (the Eucharistic symbol) like the glass painting at the Hanoi Cathedral, all Catholics think that it is you and the blood and body part of Jesus has been tear out to save humanity. The symbol of the dove presented in most cathedrals those surveyed by the author, but it is the invisible embodiment of the Trinity. A Catholic parishioner, Do Manh T. said: "When I came to the church I just saw the 3-circle symbol, I immediately thought of the Mystery of Trinity, which is an easy trait to recognize Trinity. Or when I see a dove in the church, I think of the Holy Spirit immediately, because it is one of the symbols representing the Holy Spirit. Therefore, through those symbols we can recognize our invisible God"⁴. Belief does not need to see God but only to feel by the call of God, in the heart of that person, but when added symbols, that belief is more visible, more vivid.

Symbols in Catholic churches show the relationship between the visible and the invisible. The symbol is the visible and the object that the Catholics can see and perceive through the naked eye. But that visible thing containing the invisible, the invisible is what followers feel when they contemplate those symbols. They see God's divine presence in those symbols, which is the perception of the mysterious sacred invisible in the eyes of faith. It is the perception of the invisible in each individual being of each individual. However, if contemplating the symbol with perceives of the visible, those symbols are simple and not a religious symbol. But when perceiving the visible and see the embodiment of the invisible, the symbol becomes lively, having the right meaning and role of the religious symbol. The beauty of the religious symbol in general and the Catholic symbol in particular is reflected in the combination of visible and invisible. The visible is the bridge for people to touch the supernatural invisible. The invisible is hard to perceive but the invisible is easily perceived by the visible of the symbol. For example, the Alpha and Omega symbols: The first and last letters of the Greek alphabet and these two letters represent the eternal nature of Jesus.

About this matter, Father Joseph Vu The T. said: "It is very difficult for people to recognize the invisible God through their naked eyes. However, when Jesus embodied the Father into the world, the image of the visible God was revealed in the most specific way. However, when the God returned to Heaven, the apostles preached the word of the God everywhere in the world and created a universal church. In order that believers could know the invisible God in the best way in the sense of faith; The Church has allowed creating symbols to revere, worship and to recognize God, and through visible symbols that humans recognize an invisible One. Through this, the faith of the

⁴ Interview by author, September, 2018.

followers is firmly reinforced on the basis of the Bible, the doctrine and the system of symbols in the cathedrals”⁵.

The Easter candle in Catholic churches is reminiscent of Jesus’ words: “I am the light of the world” (Ga 8, 12).⁶ When there are two candles placed on the altar, they symbolize the nature of human and the God Jesus. It represents the light of Jesus because he brings light to the dark world. At Phung Khoang parish church, there is always a huge candle placed at the space of baptism, this candle is blessed on the day of Easter, so it is called an Easter candle. That Easter candle reminds the parishioners of the saving light of Jesus brought to the world, brought eternal life to man. About this matter, Nguyen Thu L., a parishioner of Phung Khoang parish, said: “There must always be an Easter candle in every church in the world and Vietnam, as it represents the light of Jesus, the light that He brought to this dark world. Many people asked me why I believed that a candle was the embodiment of God. I have always believed that God himself is there, in visible objects that we cannot see with our naked eyes”⁷.

The visible and invisible are always closely related in a religion and symbol is the bridge that brings these two elements closer together to have the invisible felt in the best way in their religious life, that is, a firm sense of a supernatural force affecting religious life. The symbol gets the visible and the invisible linked together, making the life of faith more mysterious and sacred. Therefore, these symbols make the cathedral sacred when parishioners come to celebrate religious activities. All theologians think that these symbols help people to love invisible God more and more, a love that surpasses the space and time of human.

4.2.2. *The bridge between earthly life and heaven*

Parishioners always believe that earthly life is only temporary, a journey towards heaven and life in heaven is the true life, the life that all Catholics all towards. It has become a justification for living, a future orientation that adjusts their behavior in the relationship between man and man, and between man and God. Earthly life is the purification of believers to prepare to enter an eternal life in Heaven. Heaven has many different interpretations. For Catholics, Heaven is a state of immunizing against evil and suffering, acquiring goodness and where God dwells with his Angels and saints; the place is only for those who have an honest life in the earthly world, living and following God’s teachings. It is not for sinners who did wrong things in the earthly world. Therefore, in the lives of Catholics, they always warn themselves not to violate the doctrinal rules and the commandments of God.

⁵ Interview by author, September, 2018.

⁶ Interview by author, September, 2018.

⁷ Interview by author, September, 2018.

Heaven cannot be seen when people live. Only after death can they see it. This makes parishioners feel anxious even though they have been strengthened by the Bible and the doctrine to be able to imagine Heaven where awaits the honest men. In order to strengthen faith for the followers as well as the trust of eternal life, the Church used paintings to describe the heaven where God dwells, and used church space and symbols to describe the heaven in the most authentic way. Scenes of the majesty of the sky and the presence of the Trinity in the cloud and the saints prostrating in front of God help people imagine scenes of heaven as described in the Bible. Through contemplating those symbols, believers envision a scene in Heaven where God dwells with his saints, like the symbols in the church are arranged according to the general rules of the Church.

In addition to the system of symbols contributing to the connection between the earth and heaven, some churches decorate the symbols of Heaven directly with pictures, reliefs, as in Phu My church has two reliefs showing the life of people after death, a painting is about Hell and the other one about Heaven. This helps parishioners see the best of Heaven, where good things are shown and expressed through these symbols.

Under the earthly eyes, Heaven is described as a fairy-tale realm and the doorway is held by St. Peter. In Heaven, there is a throne of God, light shining and the aura of smoke spreading, angels are flying and singing, saints are going in or kneeling and praising God ceaselessly!... There are also seats for the saints, martyrs and virgins... just like mythical movies. Heaven appears before the eyes of people with the most beautiful and happiest prospect that the imagination of painting can draw. The number figures are also like that, when people talk about the Trinity, they suggest the image of a happy old man holding the Earth in his hands and being happy with the product he creates; there is a middle-aged man sitting on the right and holding a cross – a sign of salvation, above him is a shining dove represents the story of the day on the banks of the Jordan River. Therefore, when coming to the church, parishioners contemplate the symbols like their thoughts of Heaven, which have been described in the Bible and doctrine, making the parishioners feel like they are being living in Heaven with the presence of Peter and Paul outside the church door, with the presence of the Trinity, the serving Angels and Saints. This does not stop at ordinary feelings; it also turns into actions, affecting human behavior in life. Those who do bad things must change the way of life to be better in order to enter the Kingdom of God. Those who have lived well must continue to develop and do good and virtuous things to expand the Church of God, so that they may enter into Heaven, live an eternal, solid life. Therefore, these symbols are like a link between the earthly life of the parishioner and a happy life in heaven.

Vu Dinh Ch., Parishioner of Ke Set said: “When I go to church, I almost enter the sacred place where my God created. Furthermore, I am also contacted with the symbols of the Trinity, the Angels, and his Saints, this make me happy as if I were in Heaven, coming back to the One whom I loved and worshiped. But it doesn't stop there, the

feelings of Heaven's life help me live better in the earthly world, so I can enter Heaven after my death to get God's grace, because that's also the purpose and the truth life of mine, let me light my purpose in my faith journey"⁸.

It can be said that earthly life is a journey of faith into eternal life in Heaven. It is the connection between past, present and future. The parishioner, on his journey to search for the Kingdom of Heaven, is often in crisis and bewildered if this search is true or not. But that doubt was most firmly reinforced when parishioner contemplates the symbols in the cathedrals and practice rituals. This seem to makes them strengthen their faith in life after death and can see Heaven in the simplest way under the naked eyes of the earthly people.

4.2.3. The bridge between the faithful and the God

In Catholics, believers are often called with an affectionate name, the faithful (in Vietnamese is called the sheep). The matter why Catholics are called sheep is derived from the Jewish society; the sheep is a very gentle, close and intimate animal. The sheep is used as a symbol of gentle, simple, moral people. Catholic originated from Judaism, God's own people, chosen by God. So Catholics are called "the sheep of God". The image of sheep symbolizes Catholics as the unity in a flock. Jesus is the shepherd and He gathers all the sheep in one unified flock. When it comes to the "pious lamb", it refers to Catholics who have a firm faith in God, trusting in the power of God and living in harmony with everyone in society. Therefore, when we talk about sheep, we think immediately of Catholics who put all their faith in the shepherd, Christ.

The sheep and the Lord always have a close relationship with each other as the shepherd and the flock. The shepherd is Jesus who cares for each of his sheep. He loves every sheep so that no one will lose his/her flock. Therefore, sheep are parishioners who want to be close to God and accompany them in life. But it is easy to see that sheep are difficult to know God visually. The sheep of God uses deductive methods to recognize God though it is not the perfect method, but it helps the sheep to know the truth. It was the first process that God used to reveal himself to his sheep in the Bible. However, this way of thinking makes sheep difficult to recognize God in the best way. Stemming from practical needs in the life of sheep, the Church took new movement to meet the needs of sheep, it allowed the use of tangible symbols to express faith as well as narrowing the gap between the sheep and God, making the connection in the same faith stronger and more stable.

The sheep comes to God is to come to the churches where God dwells, where the sheep show his respect to God. When coming to the church, the sheep seems to be closer to God and connected with Him by love. This intimate connection is expressed

⁸ Interview by author, September, 2018.

through prayers, listening to the word of God, the teachings of the priests, and participating in the Breaking of the bread, etc. But the sheep is not only exposed to the activities of religious rituals but also to the system of symbols related to the Trinity, re-expressing the life of Jesus in the earthly world; symbols of Mary, angels and saints, etc. These symbols partly describe the contents of the Bible as well as Christian Mysteries when celebrating Service. This makes God appear closer, no longer strange, no longer confusing but present under visible symbols.

Ms. Le Thi V.A said: “When talking of Catholicism, the first symbol emerges is the Cross because it is considered a symbol of Catholicism, the love of the great king Jesus who sacrificed himself to redeem humanity. Another great symbol is the cake and cup of wine. This symbol represents the Body and Blood of Jesus and it is also the great sacrament for Christians because of their participation in this sacrament they get his Blood and Body into their mind. Besides, the Rosary, to me, is also considered a symbol of Catholicism. The Rosary is tied to the prayers of mankind and transmitted the prayers to Mary. The rosary is also associated with many historical stories and Mysteries in the history. Within the symbols: Cross, Cake and Wine, Rosary, the Cross is the most important symbol and is the center of Christian faith. If without Jesus’ Passion and Resurrection, everything is meaningless and humanity would not get his salvation. The religious symbol carries the meaning and also belief of a religion into the Supreme Being – God. Through these symbols, religious educators can explain and spread faith easily. And because these are typical symbols, for the young and newcomers, these typical symbols will create more curiosity and desire to explore so that they will go deeper into the Catholic Mystery, increasingly imbued with faith and transform their lives day by day”⁹.

The Church allow these symbols to only make the sheep be able to visualize their God in the most tangible way and explain the mysteries that God has established in the Church. For example, when seeing the wheat and grapes symbols, the parishioner will immediately think about the mysteries that God establishes as the Eucharist. Wheat: symbolizes Jesus’ body, the wheat also symbolizes Christians against “weeds” – the heresy; Grapes is the symbol of the Jesus’ blood pouring down to redeem for human sin. Grapes are also a symbol of success in Christian life. Or when seeing three interlocking circles: Often used to symbolize the Trinity. The circle symbolizes the eternal nature of the Father, Son and Holy Spirit. The three interlocking circles remind the believer that the God is the one in spite of being separated into three beings (Trinity). Through it, believers can be best in imagining the Mystery of the Trinity. In the process of our survey at Chuyen My parish church, there are many symbols of the Trinity such as symbols on the church’s bell tower, which has the symbol embodying dove

⁹ Interview by author, September, 2018.

into the Holy Spirit, or circles on doorways symbolizing the Father's creation. In this regard, Mr. Tran Van T. – a parishioner in the Chuyen My parish said: “In the Chuyen My parish we see a lot of Trinity images such as the image of a dove at the end of the church symbolizing the Holy Spirit, the symbol of the sheep at the foot of the altar symbolizing Jesus, etc. These symbols help us to see the presence of God in the cathedral, making us feel God so close, and it is not difficult to understand as in the Bible, because our parishioners' knowledge are not very high, so these images serve as our connection with God”¹⁰.

In the book “Inside the Catholic Church”, there is the idea of symbolism as the bridge between the sheep and the God: “The signs and outside and inside symbols are to arouse spiritual reactions within us. They can lift our souls and bring us to distant, unknown God, but He is everywhere and full of compassion”¹¹. The symbol plays a role as a rope connecting believers to God, is an intermediary element for believers to meet their God. That meeting seems like an exchange with full of love between believers and God. Believers will meet God and ask Him their own needs and God will respond with the voices of the soul through faith.

4.2.4. *Strengthen faith, reliance, and love*

For Catholics, every life relies on God, being strength and end. Christian life comes from God and is organized according to His will. The life of a religious person is closely related to God and deeply rooted in Him. Christians believe that people are called to live in intimacy with God, for God created the universe of all living creatures to unite all people and individual into His life. The life of Catholics is firmly reinforced by the sense of faith, reliance and affection in the one they are worshiping.

For Catholics, faith, reliance, and affection are the three most important virtues in the lives of parishioners. It is a guideline for parishioners to live and practice their virtues. To become a Catholic follower, one must have these three virtues and they have to be acquired through the process of experiencing religious beliefs, it means the practice of religious life. At the same time, they are strengthened through the education of the truths that the Church has concluded in the doctrine.

These three virtues have a close relationship and complement each other in the lives of Catholics. Faith is the expression of one self's faith in God. But faith is not enough without reliance, it means when we believe in God, we need to have a firm reliance on God in any situation. After the faith and reliance being built steadily, affection acts as a link among the virtues through the affection for God.

¹⁰ Interview by author, September, 2018.

¹¹ Interview by author, September, 2018.

In the life of Catholics, to obtain these three virtues they must go through a process of being educated and reinforced their beliefs by doctrine. However, in order to consolidate the three virtues in the best way, the Catholics felt with the symbols in the cathedral where they performed rituals of worshipping God.

First, when contemplating those symbols, their faith is more firmly reinforced. Because these symbols describe biblical matters in the most honest ways as well as helping parishioners see God, the invisible being they are worshipping. For example, when believing in the Trinity, if only being received through the Bible, it is very difficult for them to understand and recognize God, but when contemplating the symbol of the Father that is illustrated by an old man, the Son by Shepherd and The statue of God suffering, ... The Holy Spirit by the dove, the mystery of the Trinity is clearly concertized, making the faith of the parishioner much stronger when they approach Church doctrines. The symbol turns towards the perception of faith, also is part of the fulcrum of faith and is reinforced through tangible artifacts. Faith is an invisible supernatural, cannot be seen, but the symbol makes that faith more visible and can be perceived by the simple eye.

Second, the symbol consolidates trust more. The reliance connects human hopes and gives them a divine dynamism, asserting that the greatest faith will not be disappointed. Catholics will put all their trust in the invisible God even though their beliefs have changes and movements. In the eyes of the parishioners, symbol is the fulcrum of reliance, through the symbol the parishioner expresses their reliance on God through various actions, which may be prayers in front of symbols when they face difficulties in life or thanksgiving to God when they get good things and it helps their hope more stable. Standing In front of these symbols the parishioners are exposed to the invisible God with the beliefs and expression of trust in Him, with different attitudes and behaviors. Mr. Do Van D, a parishioner in the Chuyen My parish, said: "I am a Catholic, we not only have faith but also have reliance, and it means believing in our God absolutely. Reliance makes us more stable in our faith journey. Especially, when we are contemplating the symbols in churches, I feel I get more strength and absolutely believe in God. You can see, there are many different symbols in our church, but when I contemplate the symbol of suffering in the center of the church, I feel like I am more confident of the God's power"¹².

Thirdly, the symbol makes the affection more passionate. Through the symbol, parishioners express their affection in different ways. This affection depends on the different feelings of faith, but for God, this love is always unique. For example, when seeing the symbol of thorn crowns: Believers are aware of the symbol embodying Jesus' pain and suffering, evoking Jesus' sacrifice to redeem the sins of mankind.

¹² Interview by author, September, 2018.

In the process of surveying churches in Hanoi, the author found that, due to the love to Maria, parishioners always took the central positions of the cathedral to place the symbol of her. It could be the Most Holy Rosary of Mary, Our Lady of La Vang, the Mother of the Soul to heaven, the immaculate Virgin Mary, etc ... not stopping there, this affection is also manifested by respecting actions. Every time they touch the symbol, they want to touch it with their hands and rub it on their face as an act of showing their love and wish for their blessing in life. Or the symbol as statue of Our Lady at the Tam village, due to the love to the Lady, every time attending Mass they touch its feet, causing the feet of the statue to be smoothed out. These are acts of showing affection for God and his saints, but through the presence of those symbols, this love is more like adding, making the love more abundant and passionate. Loving God with all heart but not being able to express it with actions, symbols have helped these actions to be expressed. In supernatural virtues, affection is the highest virtue because Affection is not separate from sanctifying grace, intimately connecting followers with God and others, prompting followers to comply with the Law of God and do good things and forever follow that direction. The Affection is the foundation of Christian's perfection. And the symbol makes the Affection most fully expressed through the manifested acts of love. However, the Affection is strengthened through symbol but not converted into fanatical acts.

Mr. Vuong Tung L. – a Catholic parishioner in Bang So said: “The lives of Catholics in particular and Christians in general express belief and the contents of faith and mystery in the religion through material symbols. Thereby it is possible to divide symbols of the religion into two categories: (1) the symbol of popular moral. This symbol group is used to express the contents of the Bible for the purpose of everyday activities, decoration, and education like the Christmas tree – the symbol of the forbidden fruit in the book of Genesis, the Noel star – the image of the leading star in the Gospel, ... (2) The symbol associated with the liturgical rites of the Church. This symbolic group is used in the official liturgical rites of the Church which partly reflects the meaning of the mysteries, faith in the religion such as the resurrection candles, crosses, altars, holy oils, sticks of bishop, The Church, to meet the Parishioner's needs, allows expressing the mysteries and faith through visible symbols. Therefore, holy symbols are a tool of the Church to partly express their faith, describe out the contents of the Bible and the mysteries in the religion so that believers can focus their mind on the content and understand God's plan of salvation. Not only does it show the content, the symbols also help to show the faith of believers, the symbols have different meanings but are all about the same goal is to help improve the faith of believers, help them to declare faith and turn to worship the only Trinity. Attached to the liturgy, holy symbols help

believers pray for help offer their asking and are means of God to communicate the holy grace helping believers on the journey of faith¹³.

These three virtues help Catholics to be steady in their journey of seeking the truth in God. At the same time, the symbols in the cathedral are like luggage to strengthen and lead them to walk under the universal truth of light and sooth.

Conclusion

Thus, for Catholics, symbol plays an important role in their life of faith. The symbol is like a rope linking God to man. God is present invisibly on these visible symbols, and man sees his God while contemplating the symbols at the church. It is a meeting of faith, which cannot be perceived by the naked eyes of man. The symbol makes faith more imbued with the thoughts of the Bible that God wants to speak to man. It almost performs the function of educating faith visually and vividly, which the conveying of the Bible content in preached words is difficult to obtain.

These symbols were originally made solely for the purpose of meeting the needs of the parishioner and serving the mission of the Church. But when taken into the church and considered it as a sacred symbol, those symbols have a huge effect. It changed the life of the Church and the Church is fortified in difficult times. Especially, in the lives of the parishioners, they are strengthened in faith, reliance and affection (Love) for them to step on the earthly journey, putting completely their faith in God and adjusting their behaviors and orientations for the future, leading to a real place where every Catholic is heading, Heaven. The symbol also makes the churches a sacred space, worthy of being house of God. Because these symbols help the churches have more mysterious atmosphere when the parishioners come to practice faith in daily life by the actions and gestures showing respect in front of those symbols.

References

- Vatican II, *Ordinance on Missionary Activities of the Church*, Ad Gentes, No. 6.
- Nguyen Van Hau, *About symbols in traditional folk festivals (Through the surveys of traditional folk festivals in the Northern Delta region of Vietnam)*, doctoral dissertation specialized in history of culture and art.
- Lm. John Bosco, Pham Minh Thien (Translator) (2011), *Basic Catholic Doctrine*, Publisher. Ton Giao, Hanoi.

¹³ Interview by author, September, 2018.

Joseph M Champlin (2018), *Inside the Catholic Churches*, Publisher. Ton Giao, Hanoi.
Archdiocese of Ho Chi Minh City (1999), the complete Bible, the Old Testament and New Testament, Publisher. Thanh pho Ho Chi Minh.

The role of symbol in the faith of Catholicism (Case study of churches in Hanoi capital)

Summary: Starting as part of Tabernacle, through many historical periods, the Catholic Church is an important component of the religious life of the Catholic faithful around the world. The Catholic Church or The house of God is the place for the faithful to gather and show their faith to God. The symbol in the Catholic Church is not only a church decoration scheme, each symbol and symbolic combination also represents theological value and plays a big part in the faith of the followers. In this article, I used methods of field research and in-depth interview to explore the role of the symbol in the Catholic faith by surveying some Catholic churches in Hanoi.

Keywords: symbol Catholic Church, faith, church

Rola symbolu w wierze katolickiej (studium przypadku kościołów w Hanoi)

Streszczenie: Kościół jest od wielu wieków ważnym elementem życia religijnego wiernych katolickich na całym świecie. Kościół katolicki lub Dom Boży to miejsce, w którym wierni gromadzą się i manifestują swoją wiarę w Boga. Symbole w wierze katolickiej nie są rozpatrywane jedynie jako elementy dekoracji kościoła. Każdy symbol, a także ich grupy reprezentują również wartość teologiczną i odgrywają ogromną rolę wśród wiernych. W badaniach, które zostały opisane w niniejszym artykule wykorzystane zostały metody badań terenowych oraz wywiadu pogłębionego. Posłużyły one zbadaniu roli symboli w wierze katolickiej. Obszar badań obejmował kościoły katolickie w Hanoi.

Słowa kluczowe: symbol, Kościół katolicki, wiara, kościół

II

Ludzie
Wydarzenia
Recenzje

Zdzisław Wołk

Uniwersytet Zielonogórski

**RENATA TOMASZEWSKA-LIPIEC, PRACA ZAWODOWA –
ŻYCIE OSOBISTE. DYSONANS CZY SYNERGIA?,
WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU
KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY,
BYDGOSZCZ 2018**

Życie człowieka jest nierozzerwanie związane z pracą zawodową, która jest formą aktywności służącą głównie zaspokajaniu potrzeb egzystencjalnych. Funkcji realizowanych przez pracę jest jednak dużo więcej, toteż ograniczenie się do wspomnianej roli stanowiłoby znaczne uproszczenie. Aktywność pracownicza (zawodowa) jest głównie realizowana w dorosłości i wywiera znaczny wpływ na sposób realizacji przez człowieka zadań rozwojowych. Nie sposób postrzegać pracę wyłącznie jako sposób pomnażania dorobku materialnego. Praca stanowi bowiem także formę służącą rozwojowi osobowości w każdej z jej sfer, doskonali ją i uszlachetnia. Niegdyś praca zawodowa była nierozzerwalnie związana z życiem pozazawodowym, osobistym, rodzinnym. Wykonywano ją w gospodarstwie domowym, równoległe z realizacją innych obowiązków. Z czasem, wraz z narastającą jej złożonością, koniecznością wspierania się maszynami i urządzeniami specjalistycznymi wyłoniła się i przeniosła do zakładów pracy. Nawet wtedy rzadko możliwe było jej wyraźne oddzielenie od życia osobistego, pozazawodowego. Współcześnie związki te znowu stają się silne i życie zawodowe i pozazawodowe stają się bardzo ściśle, a obydwie obszary życia mocno wzajemnie się warunkują. Poszukuje się zarówno odpowiedzi na pytanie, czy możliwy jest kompromis pomiędzy pracą zawodową i życiem osobistym, oraz jakie warunki są konieczne do jego osiągnięcia. Czy jest on pożądany, czy może nie należy do niego dążyć. Czy i jakie znaczenie ma synergia pomiędzy aktywnością zawodową i życiem osobistym dla pracy w sensie ekonomicznym (zorientowanej na zysk) i w wymiarze personalistycznym (zorientowanym na człowieka). Takich pytań jest wiele i pomimo licznym badań i publikacji na ten temat, odpowiedzi wciąż nie ma. Dobrze więc, że Renata Tomaszewska-Lipiec podjęła wysiłek kompleksowego opracowania teoretyczno-empirycznego na ten temat. Przyjęty bardzo szeroki zakres problemowy rzutuje nie tylko na obszerność dzieła, ale też na nieuchronne w takim przypadku zawężenia lub niekiedy uproszczenia niektórych prowadzonych rozważań. W przypadku opiniowanej książki nie jest to jednak jej słabością. Można ją bowiem potraktować jako kompleksowe, całościowe spojrzenie

na zagadnienie relacji praca – dom. Jest zarysem problemowym stanowiącym solidne podstawy do wyprowadzania dalszych, szczegółowych badań, tym bardziej że jest to opracowanie staranne i dojrzałe. Tematyka podjęta w książce Renaty Tomaszewskiej-Lipiec jest niezwykle aktualna i ważna. Opracowanie ma charakter interdyscyplinarny, może być wykorzystane przez badaczy wielu dziedzin nauki, a także mogą je z dużym pożytkiem wykorzystać w swojej działalności menedżerowie i pracownicy HR.

Praca jest obszerną monografią naukową liczącą wraz z załącznikami blisko 700 stron. Jest to wielowątkowe, gruntowne studium, zawierające dojrzałe, pogłębione rozważania teoretyczne, a także omówienie wnikliwych ogólnopolskich badań empirycznych zaprojektowanych i przeprowadzonych przez Autorkę.

Struktura książki jest nietypowa ze względu na niewyodrębnienie rozdziału metodologicznego. Dokonany przez Autorkę zabieg umieszczenia założeń koncepcji badań własnych na początku pracy, jako część rozbudowanego wstępu, jest rozwiązaniem właściwym. W ten sposób Autorka już na początku książki zaznajamia czytelnika ze swoimi zamierzeniami badawczymi, przedstawionymi w jej dalszej części. Ukierunkowuje także studiowanie kolejnych rozdziałów teoretycznych.

W poszczególnych rozdziałach Autorka omówiła wnikliwie problematykę pracy zawodowej i jej roli w życiu człowieka w świetle literatury. Rozważania te są przejrzyste, a krajowe i liczne zagraniczne źródła, do których się odwołuje, są reprezentatywne. Autorka swobodnie, ze znanstwem dojrzałe interpretuje przywoływane tezy i myśli, niekiedy prowadzi z nimi dyskusję, która jest wyważona i racjonalna. Rozdziały teoretyczne ukazują bardzo dobre rozeznanie Autorki w literaturze dotyczącej pracy zawodowej i jej relacji z życiem pozazawodowym z wielu obszarów wiedzy. Zostały opracowane na wysokim poziomie i ukazują wysoki poziom warsztatu naukowego i pisarskiego Autorki.

Projekt badań własnych został zaprezentowany w dwóch częściach. Pierwsza, zasadnicza zamieszczona została na początku książki. Zawiera ona określenie przedmiotu badań, którym Autorka uczyniła relacje między pracą zawodową a życiem osobistym osób pracujących, ograniczając je jednakże do jednokierunkowego wpływu pracy zawodowej na życie osobiste. Jest to świadomy zabieg Autorki, która w ten sposób kosztem badania wpływu życia zawodowego na pracę zawodową uzyskała możliwość przeprowadzenia bardziej wnikliwych analiz na zawężony, lecz i tak obszerny obszar badawczy. W ten sposób pozostawiła szerokie pole badawcze do eksploracji w przyszłości.

Postawione cele badawcze dobrze ukierunkowały dalsze postępowanie metodologiczne Autorki, a przyjęty model badań własnych jest dojrzały, kompletny i spójny.

Autorka w drugiej części monografii przedstawiła wyniki swoich badań empirycznych. Zaprezentowane i wnikliwie omówione zostały one w trzech rozdziałach. W pierwszym z nich scharakteryzowani zostali badani oraz przedstawiony teren badań. Bogate informacje zawarte w tym rozdziale zawierają duży ładunek poznawczy,

nieograniczający się do informacji statystycznych. Ukazują różne środowiska pracy i zachodzące w nich zjawiska stanowiące potencjalne wyznaczniki sytuacji osobistej pracowników zatrudnionych w różnych firmach, w różnych branżach i na różnych stanowiskach pracy.

Zebrany materiał empiryczny ukazuje złożoność problemów i związane z tym tendencje i prawidłowości wzbogacone indywidualnymi doświadczeniami i opiniami pracowników.

W przypadku badań zaprezentowanych w opiniowanej pracy wzbogacenie danych ilościowych o sytuacje doświadczane przez konkretnych pracowników jest rozwiązaniem trafnym i znakomicie się dopełniającym.

Kolejne rozdziały empiryczne stanowią przedstawienie dalszych wyników badań własnych. Podobnie jak poprzednio, a starannie opracowane. Analizy są przekonujące, interpretacje dojrzałe i wyważone, wnioskowanie adekwatne do uzyskanych rezultatów.

Otrzymany i opracowany materiał badawczy uprawnił Autorkę do przedstawienia wniosków i rekomendacji skierowanych głównie do praktyki. Także wkład do teorii pedagogicznej w podjętym zakresie jest znaczący.

Jestem przekonany, że książka prof. dr hab. Renaty Tomaszewskiej-Lipiec znajdzie licznych czytelników nie tylko w gronie pedagogów pracy, lecz również wśród przedstawicieli innych nauk, zwłaszcza wśród osób zajmujących się problematyką pracy człowieka i pracujących z ludźmi. Rekomendacje dla pracodawców wyraźnie wskazują na jedną, lecz nie jedyną z grup odbiorców.

*

Książka prof. dr hab. Renaty Tomaszewskiej-Lipiec zatytułowana *Praca zawodowa – życie osobiste. Dysonans czy synergia?* została doceniona w środowisku pedagogicznym, czego wyrazem jest przyznanie I miejsca w ramach III edycji konkursu Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego na Wybitną Monografię za rok 2018. Zaplanowano, że dyplom zostanie wręczony podczas X Zjazdu Pedagogicznego, który odbędzie się w Warszawie w 18-20 września 2019 r.

Zdzisław Wołk

Uniwersytet Zielonogórski

**URSZULA JERUSZKA,
PROBLEMATYKA ZATRUDNIALNOŚCI.
ASPEKTY PEDAGOGICZNE,
WYDAWNICTWO „DIFIN”, WARSZAWA 2019**

Ponieważ praca zawodowa jest procesem bardzo złożonym, realizującym wiele funkcji i znacząco wpływającym zarówno na człowieka, jako na indywidualność, jak i na życie społeczne, stanowi ona od lat przedmiot zainteresowań wielu dziedzin nauki.

Pracownik na rynku pracy jest głównie postrzegany jako potencjalne źródło możliwości wysokich osiągnięć firmy. W początkowym okresie wiązało się to z dążeniem pracodawców do maksymalnego wykorzystania potencjału pracowników, do instrumentalnego traktowania siły roboczej. Z czasem podejście to było weryfikowane. Rynek pracy na świecie, jak i w Polsce podlega ciągłym, niekiedy radykalnym zmianom, z których liczne dotyczą pracowników. Świat pracy wciąż jest niestabilny, nieprzewidywalny, często zaskakujący. Zmieniają się role i znaczenie występujących na nim podmiotów. Powoduje to, że analizowany jest z perspektywy różnych dyscyplin wiedzy, pod różnym kątem, a praktyka w coraz większym stopniu wykorzystuje dorobek naukowy. Koniec drugiej dekady XXI wieku przyniósł kolejne nowe zjawiska społeczne i gospodarcze, pojawiają się nowe formy pracy i zatrudnienia, podział pracy przestał być już tak przejrzysty, jak w początkowej fazie kapitalizmu.

Pojawiające się okresy wzrastającego bezrobocia prowadziły do dyktatu pracodawców wobec pracowników i kandydatów do pracy. W Polsce, szczególnie w ostatnich latach, ta sytuacja znacząco została zweryfikowana. Przede wszystkim w związku z malejącą podażą pracowników na rynku pracy coraz częściej dochodzi do przenoszenia akcentu na pracobiorców, co określane jest jako „rynek pracownika”. Tymczasem kandydaci do pracy i pracownicy w licznych przypadkach nie wykazują kompetencji w zakresie pozyskiwania miejsc zatrudnienia adekwatnych do swoich potrzeb i posiadanych możliwości. W tej sytuacji skierowanie uwagi na problematykę zatrudnialności może przynieść korzystne rezultaty prowadzące do większego dopasowania człowieka – praca zawodowa.

Wciąż są formułowane oczekiwania pod adresem edukacji wszystkich szczebli dotyczących przygotowania absolwentów do podjęcia pracy zawodowej. Jestem zdania, że staranne wykształcenie społeczeństwa nie dotyczy tylko pracy zawodowej. Jest to

zagadnienie znacznie szersze i bardziej złożone. Niemniej możliwość podjęcia pracy jest istotnym wskaźnikiem przydatności wykształcenia. Zatrudnialność w pewnym stopniu świadczy o trafności działań systemu edukacyjnego z perspektywy aktywności zawodowej absolwentów. Kompletne, wielowątkowe opracowanie poświęcone zatrudnialności, które zostało tu zrezensowane, jest potrzebne, tym bardziej że dotychczas takowego w polskim piśmiennictwie naukowym nie było.

Pomysł odrębnego opracowania poświęconego zagadnieniu zatrudnialności uważam za oryginalny, ale też aktualny i ważny także z tego powodu, że jego realizacji podjęła się Urszula Jeruszka, specjalistka z zakresu pedagogiki pracy.

Książka stanowi oryginalną monografię, w której Autorka swobodnie prowadzi narrację, potwierdzając swoje znanstwo poruszanych zagadnień. Profesor Urszula Jeruszka jest pedagogiem pracy, w związku z czym aspekty pedagogiczne pojawiają się w opiniowanej książce dość często. Dotyczą zarówno problemów edukacji i jej roli w przygotowaniu do pracy zawodowej, jak też kluczowej dla pedagogiki humanistycznej troski o człowieka i poszukiwania konkretnych rozwiązań trapiących go w związku z pracą zawodową. Spojrzenie na zatrudnialność z perspektywy pedagogicznej uważam za atut tego opracowania.

Koniec drugiej dekady XX wieku w Polsce i na świecie cechuje dobra koniunktura gospodarcza, czemu towarzyszy spadek bezrobocia. Pojawiają się jednak inne problemy wpływające na sytuację na rynku pracy. Od lat występujący w Europie niższy przyrost naturalny w znacznym stopniu rzutuje na rosnące możliwości podejmowania pracy zgodnej z preferencjami pracobiorców. W Polsce przyczynia się do tego wzrastająca dostępność do edukacji na każdym poziomie i w zdecydowanej większości kierunków kształcenia, co sprzyja możliwości realizowania przez młodzież aspiracji edukacyjnych i zawodowych. Równocześnie wdrażane są liczne programy socjalne, które wpływają na poprawę sytuacji materialnej różnych grup społecznych, jednakże w przyszłości mogące mieć wpływ na złożoność sytuacji występujących na rynku pracy.

Tematyka opracowania jest więc szczególnie znacząca, aktualna i warta upowszechnienia. Jestem przekonany o dużej wartości opiniowanej książki, która została opracowana ze znanstwem, a dobór treści w niej zawartych uważam za oryginalny i trafny. Są one osadzone w realiach współczesności, uwzględniają aktualne problemy związane z zatrudnieniem i zatrudnialnością.

Autorka umiejętnie pogodziła w niej aspekty teoretyczne z praktycznymi, co czyni książkę przydatną zarówno w środowiskach naukowych, jak też w praktyce.

Opiniowana książka świetnie wpisuje się w problematykę pracy zawodowej podejmowaną w bardzo licznych publikacjach, wśród których jednak brakuje opracowania poświęconego w całości zagadnieniu zatrudnialności.

Książka autorstwa Profesor Urszuli Jeruszki stanowi opracowanie o łącznej objętości 226 stron, które oprócz tekstu zasadniczego zawiera obszerną, starannie dobraną, reprezentatywną dla podjętej tematyki bibliografię.

Autorka podzieliła tekst książki na wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie i bibliografię. Dobór treści ma charakter autorski, uwzględnia szczególne zainteresowania Autorki oraz dziedzinę, którą reprezentuje. Sposób pogrupowania treści jest problemowy, spójny, dopełniający się, ułatwiający jej studiowanie. Jest on następujący:

Rozdział 1. *Praca – zatrudnienie – efektywność zatrudnieniowa kształcenia*

Rozdział 2. *Ogólna charakterystyka zatrudnialności*

Rozdział 3. *Kompetencje i ich związek z zatrudnialnością*

Rozdział 4. *Edukacyjne wspieranie zatrudnialności*

Rozdział 5. *Zatrudnianie osób młodych i starszych*

Rozdział 1. *Praca – zatrudnienie – efektywność zatrudnieniowa kształcenia.* W rozdziale tym zostały przedstawione zagadnienia wprowadzające do dalszej analizy problemów związanych z zatrudnialnością. Jest w nim mowa o pracy i zatrudnieniu, a także o oczekiwaniach pracodawców formułowanych wobec potencjalnych pracowników. Podejmowane rozważania są prowadzone z gruntu pedagogiki pracy, czyli szczególnie eksponowane są zagadnienia związane z formowaniem osobowości człowieka przez rynek pracy.

Rozdział 2. *Ogólna charakterystyka zatrudnialności.* Autorka przedstawiła w nim podstawowe pojęcie książki – „zatrudnialność”, wdrażając w ten sposób czytelnika do dalszej lektury książki. Autorka przywołała różne spojrzenia na problem zatrudnialności i różne jej klasyfikacje.

Rozdział 3. *Kompetencje i ich związek z zatrudnialnością* dotyczy problematyki, w zakresie której Pani Urszula Jeruszka jest ekspertem, więc przedstawione w nim rozważania są prowadzone z dużym znawstwem. Pomimo że Autorka nie wyodrębnia, a nawet nie artykułuje analiz dotyczących relacji kompetencje – zatrudnialność, to związki pomiędzy obydwoma zagadnieniami są dobrze wyczuwalne.

Rozdział 4. *Edukacyjne wspieranie zatrudnialności,* podobnie jak rozdział pierwszy, dobrze wpisuje się w obszar tematyczny książki, wręcz moim zdaniem stanowi wyjściowe zagadnienia. W przypadku omawianego rozdziału Autorka przedstawiła kształcenie dualne, szkolenia pracownicze oraz wybrane metody wspierania pracowników, które zostały zaprezentowane jako metody doskonalenia zawodowego.

Rozdział 5. *Zatrudnianie osób młodych i starszych.* W tym bardzo interesującym rozdziale Autorka, odwołując się m.in. do własnych badań, wnikliwie omówiła warunki podejmowania pracy zawodowej przez osoby znajdujące się w dwóch grupach wiekowych – młodych i starszych, w wieku powyżej 50 lat.

Walorem książki jest reprezentatywna, starannie dobrana bibliografia.

Książka ma cechy podręcznika i tak może być traktowana. Zamieszczenie na końcu każdego rozdziału zagadnień do przemyślenia może zachęcać czytelnika do głębszej refleksji nad poznawanymi treściami. Dodatkowo dobrym zabiegiem edytorskim jest wyodrębnienie niektórych informacji w ramkach.